

સમરથગીતા.

શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા.

ખાસ વાચનશુદ્ધિ માટે

[સંસ્કૃત વ્યાકરણની નોટ સાથે.]

કુશોધક અને અગત્યની,

જાહેર રામચંદર મોનશી.

મોક્ષમંદિર-અમદાવાદ.

પૃષ્ઠ ૧ લી

૧૯૨૮

પ્રિત ૩૦૦૦

[અન્ય સ્વામીત્વના સર્વ હક્ક સ્વાધીન છે]

દર્શિત ૦-૪-૦

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૌપીરાઈટ-સંગ્રહ

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૌપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૦૮૮૩ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ ૨૧૪૨૬૧ ગીતા

વિષય કદ્ય ૬

નિવેદન.

સવત ૧૯૮૩મા ગીતાની ગુજરાતી ટાઇપમા ૪૦૦૦ નકલ કઢાવી હતી તે નકલો ૧ થી ૮ અધ્યાયની હોવાથી તે પ્રમાણેજ બાકીના અધ્યાયો છપાવવા, અખડ સૌ બહેન માણેકબહેને (બાપુનાનાવાળા, વાલવાદરાનો માળો-કાલ્યાદેવી રોડ, મુબમ) માગણી કરતા, આ કામ ફરી હાથમાં લીધું. બગીનીસમાજ વિગેરે સ્થળે આપવા માટે, તેમણે ૫૦૦ નકલ માગી છે આવવું અને જવું, તે લક્ષ્મીનો સ્વભાવ છે. તેમણી ગીતા જેવું આવું-યોડું બણેલા બાઇઓને અને બહેનોને માસ ઉપયોગી થાય એવું-પુસ્તક સ્નેહમાં અગર દાનમાં અપાય, એ લક્ષ્મીપ્રાપ્તિની સફળતા છે, અને બાઇઓ ઉદય છે

મોક્ષમ દિર-અમદાવાદ. }
સવત ૧૯૮૪ શરદપુનમ. }

રામશંકર મોનજી લક્ષ્.

ગીતા વાંચનારે

પ્રથમ અવશ્ય શું વાંચવું ?

પાત જલ યોગદર્શન, શ્રી વિવેકચૂડામણિ-વેદાતનો માર્ગ-દર્શક ઉત્તમ ગ્રન્થ-પછી શ્રીમદ્ ભાગવત, અને પછી ગીતા વાચવી કુમળી બુદ્ધિવાળા નિશાળીયા પણ ધોરણુસર બણે છે, ત્યારે ફાવે છે, અને જડી બુદ્ધિવાળા-સ સાર વ્યવહારથી ઘેરાએલા-રાગદ્વેષથી રજેઠાયેલા-પચવિષયથી પલળી ગએલા ચિત્તવાળા-ભાઇઓ અને બહેનો, ધોરણુનો અનાદર કરીને, પોતાના અધિકારના વિચારનો ત્યાગ કરીને-ખોટા દબમ તથ્ય, તો તેઓ ગીતાને બહાને પોતાના આત્માને ફગે છે

ઉપર જણાવેલા ત્રણે પુસ્તકો અમારે ત્યાથી મળી શકે છે ભાગવત માટે ' પ્રેમસ્વરૂપ શ્રીકૃષ્ણજી ' નો લેખ વાચો તે એખ આ પુસ્તકમા છેલ્લે પાને છે

પરવાવાળાને-જ્ઞાસુને.

દર વરસે આવી અસંખ્ય ગીતાઓ છપાય છે ગીતા જાહે ગામે ગામ ગીતાપાઠશાળાઓ સ્થપાય છે તે હિસાબે

દર વગેરે એક એક હામર જીવ-મુક્ત પાકવા જોઈએ દેખાય
 છે ક્યાંઈ? ગીતા હાથમા લીધા પછી જેઓ નમાલી નિદા, અને
 નમાલી બીડી પણ મુકી શકતા નથી, નમાલા માથાના ગુલ્લ
 પણ ઉતારી શકતા નથી, તેઓ ખરેખર ગીતાને વગોવે છે,
 અને ગીતાની કથા કરનારાને શરમાવે છે ગીતા ભણનારી જે
 બહેનો વાકા સે થા રાખે છે, ફેશનમા ફસાય છે, ધણીને ધમકાવે
 છે, અને સાસુ સસરાને પજવે છે, તથા જે વિધવા બહેનો
 શાળુગાર પહેરે છે, વૈરાગ્યની વાત સમજતી નથી, નાતરા કરવા
 લલચાય છે, ધોળા પહેરીને કાળા કામ કરે છે, તેઓ ખરેખર
 ગીતાને વગોવે છે વારવાર યાદ રાખે કે-જે દેશમા
 ગીતા હોય, તે દેશની આ સ્થિતિ ન હોય, જે ધર્મમા ગીતા
 હોય, તે ધર્મની આ સ્થિતિ ન હોય, જે કુટુંબમા ગીતા
 હોય, તે કુટુંબની આ સ્થિતિ ન હોય, જે સુખમા ગીતા
 હોય, તે મનુષ્યની આ સ્થિતિ ન હોય તે પુરૂષ તો રામ-
 દ્રૈયથી રહિત હોય-તે પુરૂષ તો કર્મ કરે, છતાં કર્મમા લેણ્ય
 નહિ સુખ દેખીને હરખાય નહીં, દુઃખ દેખીને ગમરાય
 નહીં તે પુરૂષ તો કાષ્ઠક આદ્ય શકરાચાર્ય જેવો હોય-કાષ્ઠક
 મહાત્મા ગાંધી જેવો હોય-કાષ્ઠક ગૌતમબુદ્ધ જેવો હોય. તે
 પુરૂષ તો વર્ણાશ્રમના ધર્મમા ચૂસ્ત હોય-ને પુરૂષ તો જ્ઞાન

મયા પછી અર્જુનની માફક, ખત અને ઉત્સાહરૂપી ધનુષ્ય
બાણ લઈને, પ્રાપ્ત કર્તવ્યમાં દૃઢ હોય યાદ રાખજો કે—ધેસની
સામગ્રીમાથી જલેખી નહીં થાય ગદા ધરમા ગોવિંદ નહીં
પંધારે, હૃદયકમળમાં ગોવિંદને પવરાવવા હોય, તે પ્રથમ
એગદારા અત કરણને નિર્મળ કરે વિવેકચૂડામણિદ્વારા આત્મ
અનામના વિવેકને પ્રાપ્ત કરે. શ્રોમદ્ ભાગવતદ્વારા તે એકને
દૃઢ કરે, પછી ગીતાજીનો અર્થ સમજવા પ્રયત્ન કરે. હાલ
ગીતાજીને ગોખીને મોએ કરવા જરાએ પ્રમાદ કરશો નહીં

અર્ધદ્વંધતા અને રજળપાટ.

તમારા હાથમાં ગીતાજીને મૂક્યાં-પણ-તમને આ
રોગ છે ? હશે તો પરિશ્રમ નિષ્ફળ જશે.—ક્યા ?

અર્ધદ્વંધતા—એટલે શીખવાનું તથા સમજવાનું તો
મળુ છે—છતાં-યોકું જ્ઞાન પ્રાપ્ત થતા ' મને બધું આવડે છે,
માટે મારે કાંઈ જાણવાની જરૂર નથી ' આવા હુદ્ વિચારોનું
ખોપણું કરવું, તેનું નામ અર્ધદ્વંધતા અરધું બળેલું હોય તે
અર્ધ દ્વંધ કહેવાય છે. અર્ધદ્વંધ પુરૂષોમાથી ડોઢ ડહાપણના
ધુમાડા નીકળ્યાજ કરે છે.

રજ્જીપાટ—કોઇ પણ અન્ય પરિપૂર્ણ રીતે સાબળ્યા પહેલા, ધણા પુસ્તકો ફેલા તે, તથા કોઇ ઠેકાણે દ્રઢતાપૂર્વક કથા નહિ શ્રવણ કરતા, ઝોખીયા ઢોરની માફક જ્યાં યા રજ્જીવુ, તેનું નામ રજ્જીપાટ

આ બેઉ ભયકર રોગ છે જેમ રોગીના પેટમા અન્ન ટકી શકતુ નથી, અને ટકે છે તો રોગને વધારે છે, નેમ અર્ધદંઘ તથા રજ્જીતા સ્ત્રીપુરુષોમા, જ્ઞાન ટકી શકતુ નથી અને ટકે છે તો જરૂર ભવરોગને વધારે છે ખાત્રી ન થાય તો તપાસ કરી જોજો આમાને ફળ આવના નમે છે, અને મહુડાને ફળ આવતા નાગો થાય છે ગીતા વાચતા નાનનાને બદલે કુઠતા વધે, તો આ રોગ મમજી લેવો ઓતા, વક્તા, વિદ્વાન, ભકતો વિગેરેમાના ધણા-સોએ નવાણુ ટકા-આ રોગ-રૂપી રાહુથી ઘેરાએલા હોય છે [હુ પણ આ રોગથી મચવા પ્રયત્ન કરી રહ્યો છઉં-આશીર્વાદ આપના રહેજેજી]

આ રોગને પોતા સિવાય બીજા કોઈ ચચાર્થ રીતે સમજી શકે તેમ નથી મનમા પાછા વળો-તપાસો-આવો કોઇ કચરો તમારા મનમા છે ? હોય તો-અર્ધદંઘતાને મટાડવા દિનતા તથા મૌનનું પાલન કરો દોહુરો-‘મૃદુતામા પ્રભુતા ગહે, પ્રભુતાસે પ્રભુ દૂર, કીડી મીસરી યુગને, ગજ ઉઠાવે ધૂર’

તાત્પર્ય—અભિમાની પુરૂષ હમેશા પશુથી વિમુખ રહે છે જ્યાં
જ્ઞાન હોય, ત્યાં નમારા દોઢડહાપણુને તણુ ઢંઢને માખળ્યા કરે
રજળપાટને અટકાવવા માટે પ્રથમ બરાબર તપાન કરે તપાન
કરતા કીક લાગે ત્યાં લાગ્યા ગહે ગુરૂના ટોપના પાક્યા છે
પૈમા એટના ગુરૂ, પણ આટલા બધા ગુરૂથી કાંય સરે તેમ
નથી જ્યાં શ્રદ્ધા થાય યા—ને એકજ ગુરૂથી કાર્ય સિદ્ધ થશે
એકનેજ અનન્ય ભાવથી સેવો—અનેકને તજો

રેય લઇને પેટ માફ કર્યા પહેલા, ઉચ્ચી દનાઓ ફાયદો
કરી શકતી નથી, તેમ આવા આવા દોષોને તજવા તૈયાર
નહી થાઓ ત્યાં સુધી, ગીતા જેવું આંખે ફાયદો કરી શકે
તેમ નથી

તાંત્રી

॥ અથ ધ્યાનમ્ ॥

મંગળા ચરણ.

[નીચેના શ્લોકથી ગીતાનું ધ્યાન ધરાય છે]

પાર્થાય પ્રતિબોધિતા ભગવતા, નારાયણેન સ્વયં,
વ્યાસેન ત્રિથિતા પુરાણમુનિના, મધ્યે મહાભારતમ્ ।
અદ્વૈતામૃતવપિણી ભગવતી—મખ્તાદશાધ્યાયિની—
મથ ત્વામનુસંધ્વમિ ભગવદ્, ગીતે ભવદ્વેષિણીમ્ ॥૧૧॥

[નીચેના શ્લોકથી વેદવ્યાસનું ધ્યાન ધરાય છે.]
 નમોઽસ્તુ તે વ્યાસ વિશાલબુદ્ધે, કુશ્મારવિદાયતપત્રનેત્ર;
 યેન ત્વયા ભારતતૈલપૂર્ણું, પ્રજ્વલિતો જ્ઞાનમય
 પ્રદીપ

[નીચેના શ્લોકથી શ્રીકૃષ્ણનું ધ્યાન ધરાય છે]
 પ્રપન્નપારિજાતાય, તોત્રવેત્રૈકપાણ્યે,
 જ્ઞાનમુદ્રાય કૃષ્ણાય, ગીતામૃતદુહે નમઃ ॥ ૩ ॥

[નીચેના શ્લોકથી ગીતાનું મૂળ સૂચવે છે]
 સર્વોપનિષદો ગાવો, દ્વાધ્વા ગોપાલનંદન ।
 પાર્થો વત્સ સુધીલોક્તા, દુગ્ધ ગીતામૃતં મહત્ ॥૪॥

[નીચેના શ્લોકમા જગદ્ગુરુ કોણ ? તે સુચવવાનો ભાવ છે]
 વસુદેવસુત દેવં, કં સત્યાણૂરમર્દનમ્ ।
 દેવકીપરમાનંદં, કૃષ્ણં વ દે જગદ્ગુરુમ ॥ ૫ ॥

[હવે આ શ્લોકમા, રણસઆમરૂપી રણ નદીમા સુમટો
 રૂપી જે મુસ્કેલીઓ હતી તેનું તથા શ્રીકૃષ્ણરૂપી વહાણવટીની
 કૃપાનું વર્ણન છે]

લીખદ્રોણતટા જયદથજલા, ગાધારનીલોપલા;
 શલ્યઆહવતી કૃપેણ વહની, કર્ણેન વેલાકુલા ।

અર્થતથામવિકર્ણધોરમકરા, દુર્યોધનાવર્તિની;
સોત્તીષ્ઠાં ખલુ પાંડવૈ રણનદી, કૈવર્તક કેશવઃ ॥૬॥

(હવે આ શ્લોકમા મહાભારતનો મહિમા સૂચવે છે)
પારાશર્યવચ્ચસરોજમમલ, ગીતાર્થગધોત્કટ,
નાનાખ્યાનકકેસરં હરિકથા-સંબોધનાખોધિતમ્ ।
લોકે સજ્જનપટપદૈરહરહઃ, પેપીયમાન મુઢા;
ભૂયાદ્ભારતપ કજ કલિમલ-પ્રધ્વાંસ ન. શ્રેયસે ॥૭॥

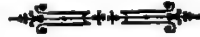
(ગમે તેવા જીવે, પોતાની ઉણપ સામુ ન જોતા, શ્રીકૃષ્ણની
ઉદ્ધરતા સામુ ધ્યાન રાખી, પ્રયત્ન કરવાનું નીચેનો શ્લોક
સૂચવે છે)

મૂક કશેતિ વાચાલ, પગું લઘયતે ગિરિમ્ ।
ચત્કૃપા તમહં વદે, પરમાનંદમાધવમ્ ॥ ૮ ॥
(નીચેનો શ્લોક ભગવાનના નિર્ગુણ સ્વરૂપનું વર્ણન કરે છે)
ય બ્રહ્માવરૂણે દ્રઢદ્રમરૂત, સ્તુન્વંતિ દિવ્યૈઃ સ્તવૈર્-
વેદૈ સાંગપદ્મભોપનિષદૈર્-ગાયન્તિ ય સામગા ।
ધ્યાનાવસ્થિતતદ્ગતેન મનસા, પશ્યતિ ય યોગિનો;
યસ્યાંતં ન વિદુ સુરાસુરગણા, કેવાય તસ્મૈ નમઃ ॥૯॥
॥ ઇતિ ધ્યાનમ્ ॥

સમરથગીતા. શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા.

ખાસ વાંચનશુદ્ધિ તથા પાઠ માટે.

સ શોધક અને પ્રગટકર્તા—ભદ્ર રામશંકર મોનજી

મોક્ષમંદિર—અમદાવાદ.

સ ૪૧ ૧૯૮૩

વસતપચમી

અધ્યાય ૧ લોઃ— અર્જુનવિષાદયોગ.

ધૃતરાષ્ટ્ર ઉવાચ । ધૃતરાષ્ટ્ર ઓધ્યાઃ—

ધર્મક્ષેત્રે કુરુક્ષેત્રે, સમવેતા યુયુત્સવ
મામકા પાંડવાશ્ચૈવ, કિમકુર્વત સંજય.

સંજય ઉવાચ । સંન્ય યોદ્યા --

દૃષ્ટ્વા તુ પાડવાનીક, વ્યૂહ દુર્યોધનસ્તદા,
આચાર્યમુપસગમ્ય, રાજ વચનમબ્રવીત્ ૨

પશ્યૈતાં પાંડુપુત્રાણા-માચાર્ય મહતી ચમૂમ
વ્યૂહાં દ્રુપદપુત્રેણ, તવ શિષ્યેણ ધીમતા ૩

અત્ર શૂરા મહેષ્વાસા, ભીમાર્જુનસમા યુધિ
યુધાનો વિરાટશ્ચ, દ્રુપદશ્ચ મહારથ ૪

ધૃષ્ટકેતુશ્ચેકિતાન, કાશિરાજશ્ચ વીર્યવાન
પુરુજિતુંતિભોજશ્ચ, શૈબ્યશ્ચ નરપુ ગવઃ ૫

યુધામન્યુશ્ચ વિક્રાંત, ઉત્તમાજશ્ચ વીરવાન
સૌભદ્રો દ્રૌપદ્યાશ્ચ, સર્વ એવ મહારથાઃ ૬

અસ્માક તુ વિશિષ્ઠા યે, તાન્નિબોધ દ્વિજેતમ
નાયકા મમ સૈન્યસ્ય, સ જ્ઞાર્થં તાન્બ્રવીમિ તે ૭

ભવાન્ભીષ્મશ્ચ કર્ણશ્ચ, કૃપશ્ચ સમિતિજય
અથ તથામા વિકર્ણશ્ચ, સૌમદત્તિસ્તથૈવ ચ ૮

અન્યે ચ બહવ શુરા, મદ્યે લક્ષ્મણવિતા
 નાનાશસ્ત્રપ્રહરણાઃ, સર્વે યુદ્ધવિશારદા ૯
 અપર્યાપ્ત તદસ્માક, બલ ભીષ્માભિરક્ષિતમ્
 પર્યાપ્ત ત્વિદમેતેષાં, બલ ભીષ્માભિરક્ષિતમ્ ૧૦
 અયનેષુ ચ સર્વેષુ, યથાભાગમવસ્થિતા
 ભીષ્મમેવાભિરક્ષાંતુ, ભવતઃ સર્વ એવ હિ ૧૧
 તસ્ય સજનયન્હર્ષ, કુરુવૃદ્ધઃ પિતામહઃ
 સિ હનાદ વિનદોત્થૈ, શ ખ દ્ધમૌ પ્રતાપવાન્ ૧૨
 તતઃ શ ખાશ્ચ ભૈર્યશ્ચ, પશુવાનકગોમુખા
 સહસૈવાભ્યહન્યત, સ શબ્દસ્તુમુલોઽભવત્ ૧૩
 તતઃ શ્વેતૈર્હયૈક્તે, મહતિ સ્ય દને સ્થિતૌ
 માધવઃ પાંડવશ્ચૈવ, દિવ્યૌ શ ખૌ પ્રદ્ધમતુઃ ૧૪
 પાંચજન્ય દ્વષીઠશો, દેવદત્ત ધનજય
 પૌંડ્ર દ્ધમૌ મહાશ ખં, ભીમકર્મા વૃકોદર ૧૫
 અનતવિજય રાજ, કુતીપુત્રો યુધિષ્ઠિર
 નકુલઃ સહદેવશ્ચ, સુધૌપમણિપુષ્પકો ૧૬

- કાશ્યથ પરમેષ્વાસ, શિખ ડી ચ મહારથઃ
 ધૃષ્ટદ્યમ્નો વિરાટથ, સાત્યકિશ્રીપરાજિત ૧૭
- દ્રુપદો દ્રૌપદેયાથ, સર્વશઃ પૃથિવીપતે
 સૌભદ્રથ મહાખાહુઃ, શખાન્દધ્મુઃ પૃથક્ પૃથક્ ૧૮
- સ ઘોષો ધાર્તરાષ્ટ્રાણાં, હૃદયાનિ વ્યદારયન્
 નભથ પૃથિવીં ચૈવ, તુમુલો વ્યનુનાદયન્ ૧૯
- અથ વ્યવસ્થિતાન્દૃષ્ટ્વા, ધાર્તરાષ્ટ્રાન્કપિધ્વજઃ
 પ્રવૃત્તે શસ્ત્રસ પાતે, ધનુરુધમ્ય પાંડવઃ ૨૦
- દૃષીકેશ તદા વાક્ય-મિદમાહ મહીપતે
 અર્જુન ઉવાચ ! અર્જુન યોદ્યા-
 સેનયોરુભયોર્મધ્યે, રથ સ્થાપય મેડચ્યુત ૨૧
- યાવદ્દેતાન્નિરીક્ષેડહ, યોદ્ધુકામાનવસ્થિતાન્
 કેર્મયા સહ યોદ્ધવ્ય-મસ્મિન્નણુસમુધમે ૨૨
- યોત્સ્યમાનાનવેક્ષેડહ, ય એતેડત્ર સમાગતાઃ
 ધાર્તરાષ્ટ્રસ્ય દુર્યુધ્વે-યુધ્વે પ્રિયચિકીર્ષવઃ ૨૩

સજ્જય ઉવાચ । સજ્જય યોદ્ધા-
 એવમુક્તો દૃષીકેશો, ગુડાકેશેન ભારત

સેનયોરુભયોર્મધ્યે, સ્થાપયિત્વા રથોત્તમમ્ ૨૪
 ભીષ્મદ્રોણપ્રમુખતઃ, સર્વેષાં ચ મહીક્ષિતામ્
 ઉવાચ પાર્થ પશ્યૈતાન્-સમવેતાન્કુરુનિતિ ૨૫
 તત્રાપશ્યત્સ્થિતાન્પાર્થઃ, પિતૃનથ પિતામહાન્
 આચાર્યાન્માતુલાન્ભ્રાતૃન્-પુત્રાન્પૌત્રાન્સર્ખીસ્તથા
 શ્વસુરાન્સુદૃઢશ્ચૈવ, સેનયોરુભયોરપિ
 તાન્સમીક્ષ્ય સ કૌતેયઃ, સર્વાન્પ્રધૂનવસ્થિતાન્
 કૃપયા પર્યાવિષ્ટો, વિષીદન્નિદમધ્રવીત્

અર્જુન ઉવાચ । અર્જુન યોદ્ધા--

દૃષ્ટ્વેત્ત્વં સ્વજન કૃષ્ણ, યુયુત્સુ સમુપસ્થિતમ્ ૨૮
 સીદંતિ મમ ગાત્રાણિ, મુખ ચ પરિશુબ્યતિ
 વેપથુશ્ચ શરીરે મે, રોમહર્ષશ્ચ જાયતે ૨૯
 ગાંડીવ સ્ત્ર સતે હસ્તાત્-ત્વજ્યૈવ પરિહસ્યતે
 ન ચ શક્નોમ્યવસ્થાતુ, ભ્રમતીવ ચ મે મનઃ ૩૦

[નમિતાનિ ચ પશ્યામિ, વિપરીતાનિ કેશવ
 ન ચ શ્રેયોઽનુપશ્યામિ, હત્વા સ્વજનમાહવે ૩૧
 ન કાંક્ષે વિજય કૃષ્ણ, ન ચ રાજ્યં સુખાનિ ચ
 કિં નો રાજ્યેન ગોવિંદ, કિં ભોગૈર્જીવિતેન વા ૩૨
 યેષામર્થે કાંક્ષિત નો, રાજ્ય ભોગાં સુખાનિ ચ
 ન ઇમડવસ્થિતા યુક્તે, પ્રાણાંસ્ત્યક્ત્વા ધનાનિ ચ ૩૩
 આચાર્યાં પિતર પુત્રાસ્-તથૈવ ચ પિતામહા
 માતુલાઃ શ્વશુરાં પૌત્રાઃ, શ્યાલાં સપ્તધિનસ્તથા ૩૪
 એતાન્ન હતુમિચ્છામિ, ઇતોઽપિ મધુસૂદન
 અપિ ત્રૈલોક્યરાજ્યસ્ય, હેતોઃ કિં નુ મહીકૃતે ૩૫
 નિહત્ય ધાર્તરાષ્ટ્રાન્ , કા પ્રીતિ સ્યાન્નજનાર્દન
 પાપમેવાશ્રયેદસ્માન્-હત્વૈતાનાતતાયિન ૩૬
 તસ્માન્નાહાં વય હતુ, ધાર્તરાષ્ટ્રાન્સ્વબાધવાન્
 સ્વજન હિ કથં હત્વા, સુખિનઃ સ્યામ માધવ ૩૭
 યદ્યપ્યેતે ન પશ્યતિ, લોભોપહતચૈતસઃ
 કુલક્ષયકૃત દોષં, મિત્રદ્રોહે ચ પાતકમ્ ૩૮

કથં ન જ્ઞેયમસ્માભિઃ, પાપાદસ્માન્નિવર્તિતુમ્	
કુલક્ષયકૃત દોષ, પ્રપસ્યદ્ભિર્જનાર્દન	૩૯
કુલક્ષયે પ્રણુશ્યતિ, કુલધર્માઃ સનાતનાઃ	
ધર્મે નષ્ટે કુલ કૃત્સન-મધર્મોઽભિભવત્યુત	૪૦
અધર્માભિભવાત્કૃણુ, પ્રદુષ્યતિ કુલસ્ત્રિયઃ	
ઋષિ દુષ્ટાસુ વાર્ણેય, જાયતે વર્ણસ કર	૪૧
સ કરો નરકાયૈવ, કુલધ્નાનાં કુલસ્ય ચ	
પતતિ પિતરો લેષાં, લુપ્તપિંડોદકક્રિયા	૪૨
દોષૈરેતૈઃ કુલધ્નાનાં, વર્ણસ કરકારકૈઃ	
ઉત્પાદ્યતે જાતિધર્માઃ, કુલધર્માશ્ચ શાશ્વતાઃ	૪૩
ઉત્સન્નકુલધર્માણાં, મનુષ્યાણા જનાર્દન	
નગ્ધે નિયત વાસો, ભવતીત્યનુશુશ્રુમ	૪૪
અહો ખત મહત્પાપ, કર્તું વ્યવનિતા વયમ્	
યદ્રાજ્યસુખયોભેન, હંતું સ્વજનમુદયતાઃ	૪૫
યદિ મામપ્રતીકાર-મશસ્ત્રં શસ્ત્રપાણયઃ	
ધાર્તરાષ્ટ્રા રણે હન્યુસ્-તન્મે ક્ષેમતર ભવેત્	૪૬

સંજય ઉવાચ । સંજય યોદ્યા —

એવમુક્તવાન્નૃનઃ સખ્યે, રથોપસ્થ ઉપાવિશન્
વિસૃજ્ય સશર ચાપ, શોકસ વિગતમાનસઃ ૪૭

હરિ ઓ તત્સદિતિ શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતાસુપનિષત્સુ
બ્રહ્મવિદ્યાયા યોગશાસ્ત્રે શ્રીકૃષ્ણાન્નૃનસવાદે-
ડન્નૃનવિષાદયોગો નામ પ્રથમોધ્યાય ॥૧॥

અધ્યાય ૨ નો:-સાંખ્ય યોગ.

સંજય ઉવાચ । સંજય યોદ્યા -

તં તથા કૃપયાવિષ્ટ-મશ્રુપૂર્ણાકુલેક્ષણમ્
વિષીદતમિદં વાક્ય-મુવાચ મધુસૂદન ૧

શ્રી ભગવાનુવાચ । શ્રી ભગવાન યોદ્યા -

કુતસ્ત્વા કરમલમિદં, વિષમે સમુપસ્થિતમ્
અનાર્યન્નુષ્ટમસ્વર્ગ્ય-મકીર્તિકરમન્નૃન ૨
કલૈખ્ય મા સ્મ ગમ પાર્થ, નૈતત્સ્વય્યુપપદતે
શુદ્રં દદ્યદૌર્બલ્યં, ત્યક્ત્વોત્તિષ્ઠ પરંતપ ૩

અર્જુન ઉવાચ । અર્જુન યોદ્યા -

કથ ભીષ્મમહ સખ્યે, દ્રોણ ચ મધુસૂદન
ધૃષ્ટભિઃપ્રતિયોત્સ્યામિ, પૂઞર્હાવરિસૂદન ૪

ગુરુનહત્વા હિ મહાનુભાવાન્, ઐયો ભોક્તું લૈક્ય-
મપીહ લોકે । હત્વાર્થ કામાંસ્તુ ગુરુનિહૈવ, ભુજ્ય
ભોગાનરુધિરપ્રદિગ્ધાન્ ૫

ન ચૈતદ્વિક્રમ કતરન્નો ગરીયો, યદ્વા જયેમ યદિ વા
નો જયેયુઃ ॥ યાનેવ હત્વા ન જિજ્ઞવિષામસ્-તે
ડવસ્થિતા. પ્રમુખે ધાર્તરાષ્ટ્રાઃ ૬

કાર્પણ્યદોષોપહતસ્વભાવઃ, પૃચ્છામિ ત્વાં ધર્મસ-
મૂઢચેતાઃ । યચ્છ્રેય સ્યાન્નિશ્ચિત બ્રૂહિ તન્મે,
શિષ્યસ્તેડહ શાધિ મા ત્વાં પ્રપન્નમ્ ૭

ન હિ પ્રપશ્યામિ મમાપનુદાહ, યચ્છોકમુચ્છોષ-
ણમિ દ્રિયાણામ્ । અવાપ્ય ભૂમાવસપત્નમૃદ્ધઃ,
રાજ્ય સુરાણામપિ આધપત્યમ્ ૮

સંજય ઉવાચ । સજય બોલ્યા -

એવેમુક્ત્વા દ્વષીકેશ, ગુડાકેશઃ પરતપઃ
 ન ચોત્સ્ય ઇતિ ગોવિદ-મુક્ત્વા તૂષ્ણી ખભૂવ હ ૯
 તમુવાચ દ્વષીકેશઃ પ્રહસન્નિવ ભારત
 સેનયોરુભયોર્મધ્યે, વિષીદતમિદ વચઃ ૧૦
 શ્રી ભગવાન ઉવાચ । શ્રી ભગવાન બોલ્યા -
 અશોચ્યાનન્વશોચસ્ત્વ, પ્રજ્ઞાવાદાંશ્ચ ભાષસે
 ગતાસૂતગતાસૂશ્ચ, નાનુશોચતિ પંડિતા ૧૧
 ન ત્વેવાહં જાતુ નાસ, ન ત્વ નેમે જનાધિપા
 ન ચૈવ ન ભવિષ્યામઃ, સર્વે વયમત પરમ્ ૧૨
 દેહિનોડસ્મિન્યથા દેહે, કૌમાર યૌવન જરા
 તથા દેહાંતરપ્રાપ્તિ-ધીરસ્તત્ર ન મુહ્યતિ ૧૩
 માત્રાસ્પર્શાસ્તુ કૈંતેય, શીતોષ્ણસુખદુઃખદા
 આગમાપાયિનોડનિત્યાસ્-તાસ્તિતિક્ષસ્વ ભારત ૧૪
 ય હિ ન વ્યથયત્યેતે, પુરુષ પુરુષર્ષભ
 મમદુ ખમુખં ધીર, સોડમૃતત્વાય કલપતે ૧૫

નાસતો વિઘટે ભાવો, નાભાવો વિઘટે સત
 ઉભયોરપિ દૃષ્ટો ડતસુ-ત્વનયોસ્તત્ત્વદર્શિભિ ૧૬
 અવિનાશિ તુ તદ્વિદ્ધિ, યેન સર્વમિદં તતમ્
 વિનાશમવ્યયસ્યાસ્ય, ન કશ્ચિત્કર્તુમર્હતિ ૧૭
 અતવત ઇમે દેહા, નિત્યસ્યોક્તા શરીરિણુઃ
 અનાશિનોડપ્રમેયસ્ય, તસ્માદ્બુદ્ધ્યસ્વ ભારત ૧૮
 ય એનં વેતિ હ તાર, યથૈન બન્યતે હ તમ્
 ઉભૌ તૌ ન વિજનીતો, નાય હ તિ ન હન્યતે ૧૯
 ન જાયતે ઝિયતે વા કદાચિન-નાય ભૂત્વા ભવિતા
 વા ન ભૂય । અજ્ઞે નિત્ય શાશ્વતોડય પુરાણો,
 ન હન્યતે હન્યમાને શરીરે ૨૦
 વેદાવિનાશિન નિત્ય, ય એનમજમવ્યયમ્
 કથં સ પુરુષઃ પ્રાર્થ, ક ધાતયતિ હ તિ કમ્ ૨૧
 વાસાંસિ જીર્ણાનિ યથા વિહાય, નવાનિ ગૃહ્ણણતિ
 નરોડપરાણિ । તથા શરીરાણિ વિહાય જીર્ણા-ન્ય-
 ન્યાનિ સ યાતિ નવાનિ દેહી ૨૨

નૈન છિદનિ શસ્ત્રાણિ, નન દહતિ પાવકઃ
 ન ચૈન ક્લેદનત્યાપો, ન શોષયતિ ભારતઃ ૨૩
 અચ્છેદોયમદાહ્યોડય-મકલેદોડશોધ્ય એવ ચ
 નિત્ય-સર્વગત સ્થાણુ-રચલોડય સનાતનઃ ૨૪
 અવ્યક્તોડયમચિત્યોડય-મવિકાર્યોડયમુચ્યતે
 તસ્માદેવ વિદિત્વેન, નાનુશોચિતુમર્હસિ ૨૫
 અથ ચન નિત્યજત, નિત્ય વા મન્યસે મૃતમ્
 તથાપિ ત્વ મહાબાહો, નૈન શોચિતુમર્હસિ ૨૬
 જતસ્ય હિ ધ્રુવો મૃત્યુર્-ધ્રુવ જન્મ મૃતસ્ય ચ
 તસ્માદપરિહાર્યેડર્થે, ન ત્વ શોચિતુમર્હસિ ૨૭
 અવ્યક્તાદીનિ ભૂતાનિ, વ્યક્તમધ્યાનિ ભારત
 અવ્યક્તનિધનાન્યેવ, તત્ર કા પરિદેવના ૨૮
 આશ્ચર્યવત્પશ્યતિ કશ્ચિદેન-માશ્ચર્યવદ્દહતિ તથૈવ
 ચાન્યઃ । આશ્ચર્યવચ્ચૈનમન્યઃ શૃણોતિ, શ્રુત્વાપ્યેન
 વેદ ન ચૈવ કશ્ચિત્ ૨૯

देही नित्यमवधेयोऽय, देहे सर्वस्य भारत
 तस्मात्सर्वाणि भूतानि, न त्व शोयितुमर्हसि ३०
 स्वधर्ममपि आवेक्ष्य, न विकपितुमर्हसि
 धर्म्याद्धि युद्धाच्छ्रेयोऽन्यत्क्षत्रियस्य न विद्यते ३१
 यदृच्छया शोपपन्नं, स्वर्गद्वारमपावृतम्
 सुप्तिनः क्षत्रियाः पार्थ, क्षमते युद्धमीदृशम् ३२
 अथ येत्वग्निम धर्म्यं, स आभ न करिष्यसि
 ततः स्वधर्मं, कीर्तिं च, हित्वा पापमवाप्स्यसि ३३
 अकीर्तिं आपि भूतानि, कथयिष्यति तेऽव्ययाम्
 स भावितस्य आकीर्तिर्-भरणादतिरिच्यते ३४
 भयाद्रणादुपरत, मस्य ते त्वां महारथाः
 येषां च त्व जहुमतो, भूत्वा यास्यसि क्षाधवम् ३५
 अवाच्यवाक्कांश्च जहून्-वद्विष्यति तवाहिताः
 निदतस्तव सामर्थ्यं, ततो दुःष्यतर नु किम् ३६
 हतो वा प्राप्स्यसि स्वर्गं, जित्वा वा मोक्ष्यसे महीम्
 तस्मादुतिष्ठ कैतिय, युद्धाय कृतनिश्चयः ३७

સુખદુઃખે સમે કૃત્વા, લાભાલાભૌ જયાજયૌ
 તતો યુદ્ધાય યુજ્યસ્વ, નૈવ પાપમવાપ્સ્યસિ ૩૮
 એષા તેઽભિહિતા સાંખ્યે, બુદ્ધિર્યોગે ત્વિમાં શૃણુ
 બુદ્ધયા યુક્તો યયા પાર્થ, કર્મબધ પ્રહાસ્યસિ ૩૯
 નેહાભિક્રમનાશોઽસ્તિ, પ્રત્યવાયો ન વિદ્યતે
 સ્વદપમપ્યસ્ય ધર્મસ્ય, ત્રાયતે મહતો ભયાત્ ૪૦
 વ્યવસાયાત્મિકા બુદ્ધિ-રૈકેહ કુરં દન
 બહુશાખા દ્યનતાશ્ચ, બુદ્ધયોઽવ્યવસાયિનામ્ ૪૧
 યામિમાં પુષ્પિતાં વાય, પ્રવદત્યવિપાશ્ચિતઃ
 વેદવાદરતાઃ પાર્થ, નાન્યદસ્તીતિ વાદિનઃ ૪૨
 કામાત્માનઃ સ્વર્ગપરા, જન્મકર્મફલપ્રદામ્
 ક્રિયાવિશેષબહુલાં, ભોગૈશ્વર્યગતિ પ્રતિ ૪૩
 ભોગૈશ્વર્યપ્રસક્તાનાં, તથાપદ્વતચૈતસામ્
 વ્યવસાયાત્મિકા બુદ્ધિઃ, સમાધૌ ન વિધીયતે ૪૪
 ત્રૈગુણ્યવિષયા વેદા, નિસ્ત્રૈગુણ્યો ભવાન્બુન
 નિર્દ્વંદ્વો નિત્યસત્ત્વસ્થો, નિર્યોગક્ષેમ આત્મવાન્ ૪૫

યાવાનર્થ ઉદપાને, સર્વતઃ સંપ્લુતોદકે
 તાવાન્સર્વેષુ વેદેષુ, શ્રાક્ષણસ્ય વિજનતઃ ૪૬
 કર્મણ્યેવાધિકારસ્તે, મા ક્ષેષુ કદાચન
 મા કર્મક્ષલહેતુર્ભૂર્-મા તે સગોડસ્ત્વકર્મણિ ૪૭
 યોગસ્થઃ કુરૂ કર્મણિ, સગ ત્યક્ત્વા ધનજય
 સિક્ધ્યસિક્ધયોઃસમો ભૂત્વા, સમત્વ યોગ ઉચ્યતે ૪૮
 દૂરેણ દ્યવર કર્મ, બુદ્ધિયોગાદ્ધનજય
 બુદ્ધૌ શરણમન્વિચ્છ, કૃપણાઃ ક્ષલહેતવઃ ૪૯
 બુદ્ધિયુક્તો જહાતીહ, ઉભે સુકૃતદુષ્કૃતે
 તસ્માદ્યોગાય યુજ્યસ્વ, યોગઃ કર્મસુ કૌશલમ્ ૫૦
 કર્મેજ બુદ્ધિયુક્તા હિ, ક્ષલ ત્યક્ત્વા મનીષિણઃ
 જન્મખ ધવિનિર્મુક્તા, પદ ગચ્છત્યનામયમ્ ૫૧
 યદા તે મોહકલિલ, બુદ્ધિર્વ્યતિતરિષ્યતિ
 તદા ગતાસિ નિર્વેદ, શ્રોતવ્યસ્ય શ્રુતસ્ય ચ ૫૨
 શ્રુતિવિપ્રતિપન્ના તે, યદા સ્થાસ્યતિ નિશ્ચલા
 સમાધાવચસા બુદ્ધિસ્-તદા યોગમવાપ્સ્યસિ ૫૩

અર્જુન ઉવાચ । અર્જુન ઓલ્યા —

સ્થિતપ્રજ્ઞસ્ય કા ભાષા, સમાધિસ્થસ્ય કેશવ
સ્થિતધીઃ કિં પ્રભાષેત, કિમાસીત વ્રજેત કિમ ૫૪

શ્રી ભગવાન ઉવાચ । શ્રી ભગવાન ઓલ્યા —

પ્રજહાતિ યદા કામાન્—સર્વાન્પાર્થ મનોગતાન્
આત્મન્યેવાત્મના તુષ્ટઃ, સ્થિતપ્રજ્ઞસ્તદ્દેવ્યતે ૫૫

દુઃખેષ્વનુદ્વિગ્નમનાઃ, સુખેષુ વિગતસ્પૃહઃ
વીતરાગભયક્રોધઃ, સ્થિતધીર્મુનિર્યતે ૫૬

યઃ સર્વત્રાનભિસ્નેહસ્, તત્તત્રાપ્ય શુભાશુભમ્
નાભિનદતિ ન દ્વેષ્ટિ, તસ્ય પ્રજ્ઞા પ્રતિષ્ઠિતા ૫૭

યથા સ હરતે ચાય, ક્ષમૌડગાનીવ સર્વશઃ
દદિત્રયાણીંદ્રિયાર્થેભ્યસ્, તસ્ય પ્રજ્ઞા પ્રતિષ્ઠિતા ૫૮

વિષયા વિનિવર્તન્તે, નિરાહારસ્ય દેહિનઃ
રસવર્જ રસોડ્યસ્ય, પર દૃષ્ટ્વા નિવર્તતે ૫૯

યતતો હપિ કોન્તેય, પુરૂષસ્ય વિપશ્ચિતઃ
ઈંદ્રિયાણિ પ્રમાથીનિ, હરતિ પ્રસભ મનઃ ૬૦

तानि सर्वाणि स यभ्य, युक्त आसीत मत्परः	
वशे हि यस्येन्द्रियाणि, तस्य प्रज्ञा प्रतिष्ठिता	६१
ध्यायतो विषयान्पुंसः, स गस्तेषूपजयते	
स गात्सजयते कामः, कामात्क्रोधाऽलिजयते	६२
क्रोधाद्भवति समोहः, समोहात्स्मृतिविभ्रमः	
स्मृतिभ्रंशाद्भुक्षिनाशो, भुक्षिनाशात्प्रलुप्यति	६३
रागद्वेषवियुक्तैस्तु, विषयानि द्वियैश्चरन्	
आत्मवश्यैर्विधेयात्मा, प्रसादमधिगच्छति	६४
प्रसादे सर्वदुःखानां, हानिरस्योपजयते	
प्रसन्नयेतसो ह्याशु, भुक्तिः पर्यवतिष्ठते	६५
नास्ति भुक्तिरयुक्तस्य, न आयुक्तस्य भावना	
न आभावयत शान्ति-रशान्तस्य क्रुतः सुखम्	६६
ईन्द्रियाणां हि चरतां, यन्मनोऽनुविधीयते	
तदस्य हरति प्रज्ञां, वायुर्नावभिवांभसि	६७
तस्माद्यस्य महाप्नोहो, निगृहीतानि सर्वशः	
ईन्द्रियाणीन्द्रियार्थेभ्यस्-तस्य प्रज्ञा प्रतिष्ठिता	६८

યા નિશા સર્વભૂતાના, તસ્યાં જગતિ સયમી
 ચસ્યાં જગતિ ભૂતાનિ, સા નિશા પશ્યતો મુને. ૬૯
 આપૂર્યમાણુ-મયલપ્રતિષ્ઠં, સમુદ્રમાપ-પ્રવિશતિ
 યદ્વત્ । તદ્વત્કામા ય-પ્રવિશતિ સર્વે, સ શાંતિ-
 માપ્નોતિ-ન કામકામી ૭૦

વિહાય કામાન્ય સવાન, પુમાંશ્વરતિ નિઃસ્પૃહઃ
 નિર્મમો નિરહ કારઃ, સ શાંતિમધિગચ્છતિ ૭૧
 એષા બ્રાહ્મી સ્થિતિઃ પાર્થ, નૈનાં પ્રાપ્ય વિમુક્ચતિ
 સ્થિત્વાસ્યામ તકાલેડપિ, બ્રહ્મ નિર્વાણમૃચ્છતિ ૭૨

હરિ ૐ તત્સદિતિ શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતાસૂપનિષત્સુ બ્રહ્મવિદ્યાયામ્
 યોગશાસ્ત્રે શ્રીકૃષ્ણાર્જુનસંવાદે સાખ્યયોગો નામ
 દ્વિતીયોધ્યાય ॥૨॥

અધ્યાય ૩ જો:-કર્મયોગ.

અર્જુન ઉવાચ । અર્જુન બોલ્યા -

જ્યાયસી ચેત્કર્મણસ્તે, મતા બુદ્ધિર્જનાદન
તાત્ત્વિક કર્મણિ ધોરે માં, નિયોજયસિ ક્ષય ૧
વ્યામિશ્રેણેવ વાક્યેન, બુદ્ધિ મોહયસીવ મે
તદેક વદ નિશ્ચિત્ય, યેન શ્રેયોઽહમાપ્નુયામ્ ૨

શ્રીમદ્ભગવાનુવાચ । શ્રી ભગવાન બોલ્યા -

લોકેઽસ્મિન્દ્વિધા નિષ્ઠા, પુરા પ્રોક્તા મયાનથ
જ્ઞાનયોગેન સાંખ્યાનાં, કર્મયોગેન યોગિનામ્ ૩
ન કર્મણામનાંરમાન્-નૈષ્કર્મ્યં પુરૂષોઽશ્નુતે
ન ચ સન્યસનાદેવ, સિદ્ધિ સમધિગચ્છતિ ૪
ન હિ કશ્ચિત્ક્ષણમપિ, જતુહ્લિષ્ણલકર્મકૃત્
કાર્યતે ક્ષયશઃ કર્મ, સર્વઃ પ્રકૃતિજૈર્ગુણૈઃ ૫
કર્મેદ્રિયાણિ સયમ્ય, ય આસ્તે મનસા સ્મરન્
ઈંદ્રિયાર્થાન્વિમૂઢાત્મા, મિથ્યાચારઃ સ ઉચ્યતે ૬

- ચરિત્વદ્રિયાણિ મનસા, નિયમ્યારભતેડબુર્ન
 કર્મે દ્રિયૈઃ કર્મયોગ-મસક્તઃ સ વિશિષ્યતે ૭
 નિયત કુર કર્મ ત્વ, કર્મ જ્યાયો હ્યકર્મણ
 શરીરયાત્રાપિ ચ તે, ન પ્રસિદ્ધ્યેદકર્મણઃ ૮
 યજ્ઞાર્થાત્કર્મણોડન્યત્ર, લોકોડય કર્મબધનઃ
 તદર્થ કર્મ કૌન્તેય, મુક્તસ ગઃ સમાચર ૯
 સહયજ્ઞાઃ પ્રજા સૃક્ષ્ણા, પુરોવાચ પ્રજાપતિ
 અનેન પ્રસવિધ્યર્થ-મેષ વોડસ્તિવષ્ટકામધુક્ ૧૦
 દેવાન્ભાવયતાનેન, તે દેવા ભાવયતુ વ
 પરસ્પર ભાવયત, શ્રેયઃ પરમવાપ્સ્યથ ૧૧
 ઇષ્ટાન્ભોગાન્નિહ વો દેવા, દાસ્યંતે યજ્ઞભાવિતાઃ
 તૈર્દતાનપ્રદાયૈશ્ચયો, યો જીક્રતે સ્તેન એવ સ. ૧૨
 યજ્ઞશિષ્ટાશિનઃ સ તો, મુચ્યંતે સર્વકિલ્બિષૈ
 જીજતે તે ત્વધ પાપા, યે પચત્યાત્મકારણાત્ ૧૩
 અન્નાદ્ભવન્તિ ભૂતાનિ, પર્જન્યાદન્નસ ભવ
 યજ્ઞાદ્ભવતિ પર્જન્યો, યજ્ઞ કર્મસમુદ્ભવઃ ૧૪

કર્મ બ્રહ્મોદ્ભવ વિદ્ધિ, બ્રહ્માક્ષરસમુદ્ભવમ તસ્માત્સર્વગત બ્રહ્મ, નિત્ય યજ્ઞે પ્રતિષ્ઠિતમ્	૧૫
એવં પ્રવર્તિત ચક્ર, નાનુવર્તયતીહ યઃ અધાયુરિ દ્રિયારામો, મોઘ પાર્થ સ જીવતિ	૧૬
યસ્ત્વાત્મરતિરૈવ સ્થા—દાત્મતૃપ્તશ્ચ માનવ. આત્મન્યેવ ચ સંતુષ્ટસ, તસ્ય કાર્ય ન વિદ્યતે	૧૭
નૈવ તસ્ય કૃતેનાર્યો, નાકૃતેનેહ કશ્ચન ન ચાસ્ય સર્વભૂતેષુ, કશ્ચિદર્થવ્યપાશ્રયઃ	૧૮
તસ્માદસક્તઃ સતત, કાર્ય કર્મ સમાચર અસક્તો હ્યાચરન્કર્મ, પરમાપ્નોતિ પૂરુષઃ	૧૯
કર્મણૈવ હિ સંસિદ્ધિ—માસ્થિતા જનકાદયઃ લોકસ ગ્રહમેવાપિ, સંપશ્યન્કર્તુમર્હસિ	૨૦
યદ્યદાચરતિ શ્રેષ્ઠસ—તત્તદેવેતરો જનઃ સ યત્પ્રમાણ કુરુતે, લોકસ્તદનુવર્તતે	૨૧
ન મે પાર્થાસ્તિ કર્તવ્યં, ત્રિષુ લોકેષુ કિંચન નાનવાસમવાસવ્ય, વર્ત એવ ચ કર્મણિ	૨૨

યદિ લલ ન વર્તેય, જતુ કર્મણ્યત દ્રિતઃ
 મમ વર્ત્માનુવર્તન્તે, મનુષ્યા. પાર્થ સર્વશઃ ૨૩
 ઉત્સીદ્યુરિમે લોકા, ન કુર્યા કર્મ ચેદ્દહમ્
 સ કરસ્ય ચ કર્તા રથા—મુપહન્યામિમાઃ પ્રજા ૨૪
 સક્તાઃ કર્મણ્યવિદ્વાસો, યથા કુર્વેતિ ભારત
 કુર્યાદ્વિદ્વાસ્તથાસક્તસૂ—ચિકીર્ષુર્લોકસ ગ્રહમ્ ૨૫
 ન બુદ્ધિભેદ જનયે—દ્જ્ઞાનાં કર્મસગિનામ્
 જોષયેત્સર્વકર્માણિ, વિદ્વાન્યુક્ત સમાચરન્ ૨૬
 પ્રકૃતેઃ ક્રિયમાણાનિ, ગુણૈ કર્માણિ સર્વશઃ
 અહકારવિમૂઢાત્મા, કર્તાહમિતિ મન્યતે ૨૭
 તત્ત્વવિત્તુ મહાબાહો, ગુણુકર્મવિભાગયોઃ
 ગુણા ગુણેષુ વર્તત, ધતિ મત્વા ન સજ્જતે ૨૮
 પ્રકૃતેર્ગુણસ મૂઢાઃ, સજ્જતે ગુણુકર્મસુ
 તાનકૃત્સનવિદો મદાન્—કૃત્સનવિન્ન વિચાલયેત્ ૨૯
 મયિ સર્વાણિ કર્માણિ, સન્યસ્યાધ્યાત્મ ચેતસા
 નિરાશીર્નિર્મમો ભૂત્વા, યુદ્ધયસ્વ વિગતજ્વરઃ ૩૦

- ये मे मतमिह नित्य-मनुतिष्ठति भानवाः
 श्रद्धाव तोऽनसूय तो, मुन्य ते तेऽपि कर्मभिः ३१
- ये त्वेतद्व्यसूय तो, नानुतिष्ठति मे मतम्
 सर्वज्ञानविभूदांस्तान्-विद्धि नष्टानयेतसः ३२
- सदृश येष्टते स्वस्याः, प्रकृतेर्ज्ञानवानपि
 प्रकृति याति भूतानि, निग्रहं किं करिष्यति ३३
- ईन्द्रियस्येन्द्रियस्यार्थे, रागद्वेषौ व्यवस्थितौ
 तयोर्न वशमागच्छेत्-तौ ह्यस्य परिपथिनौ ३४
- अयान्स्वधर्मो विगुणः, परधर्मात्स्वनुष्ठितात्
 स्वधर्मे निधनः श्रेयः, परधर्मो भयावहः ३५
- अर्जुन उवाच । अर्जुन ओल्या -
 अथ केन प्रयुक्तोऽयं, पापं यरति पूरुषः
 अनिच्छन्नपि वाष्णुय, अलाहिव नियोजितः ३६
- श्री भगवान् उवाच । श्री लक्ष्मणान् ओल्या -
 कामोऽपि क्रोधोऽपि, रजोगुणसमुद्भवः
 महाशनो महापाप्मा, विद्वयेनभिह वैरिणम् ३७

ધૂમેનાત્રિયતે વન્હિર્—યથાદર્શો મલેન ચ યથોદ્ધમેનાવૃતો ગર્ભસ્—તથા તેનેદમાવૃતમ્	૩૮
આવૃત જ્ઞાનમેતેન, જ્ઞાનિનો નિત્યવૈરિણા કામરુપેણ કૌ તેય, દુષ્પૂરેણાનલેન ચ	૩૯
ઈંદ્રિયાણિ મનો બુદ્ધિ—રસ્યાધિજ્ઞાનમુચ્યતે એતૈર્વિમોહત્યેષ, જ્ઞાનમાવૃત્ય દેહિનમ્	૪૦
તસ્માત્ત્વમિંદ્રિયાણ્યાદૌ, નિયમ્ય ભરતર્પભ પ્રાપ્તમાન પ્રજહિ હ્યેન, જ્ઞાનવિજ્ઞાનનાશનમ્	૪૧
ઈંદ્રિયાણિ પરાણ્યાહુ—રિંદ્રિયેભ્યઃ પર મન મનસસ્તુ પરા બુદ્ધિર્—યો બુદ્ધે પરતસ્તુ સઃ	૪૨
એવ બુદ્ધેઃ પર બુદ્ધ્વા, સસ્તક્યાત્માનમાત્મના જહિ ચત્રું મહાપાહો, કામરુપ દુરાસદમ્	૪૩

હારિ ૐ તત્સદિતિ શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતાસપ્તનિષત્સુ
બ્રહ્મવિદ્યાયા યોગશાસ્ત્રે શ્રીકૃષ્ણાર્જુનસંવાદે-
કર્મયોગો નામ તૃતીયોઽધ્યાય ॥૩॥

અધ્યાય ૪ થો-કર્મબ્રહ્માર્પણયોગ.

શ્રીમગવાન ઉવાચ । શ્રીભગવાન ઓહ્યા -

ઇમ વિવસ્વતે યોગ, પ્રોક્તવાનહમવ્યયમ્
વિવસ્વાન્મનવે પ્રાહ, મનુરિક્ષ્વાકવેડધ્રવીત્ ૧
એવ પરપરાપ્રાપ્ત-મિમ રાજર્ષયો વિદુઃ
સ કાલેનેહ મહતા, યોગો નષ્ટ. પરતપ ૨
સ એવાય મયા તેડધ, યોગઃ પ્રોક્ત પુરાતનઃ
ભક્તોડસિ મે સખા ચેતિ, રહસ્ય હેતદુત્તમમ્ ૩

અર્જુન ઉવાચ । અર્જુન ઓહ્યા -

અપર ભવતો જન્મ, પર જન્મ વિવસ્વતઃ
કથમેતદ્વિજનીયાં, ત્વમાદૌ પ્રોક્તવાનિતિ ૪

શ્રીમગવાન ઉવાચ । શ્રીભગવાન્ ઓહ્યા -

બહૂનિ મે વ્યતીતાનિ, જન્માનિ તવ ચાર્જુન
તાન્યહં વેદ સર્વાણિ, ન ત્વ વેત્ય પરતપ ૫

अज्ञेऽपि सन्नव्ययात्मा, भूतानामीश्वरोऽपि सन्
 प्रकृति स्वामधिष्ठाय, स लवाभ्यात्मभायया ६
 यदा यदा हि धर्मस्य, ग्लानिर्भवति भारत
 अव्युत्थानमधर्मस्य, तदाऽऽत्मानं सृजाम्यहम् ७
 परित्राणाय साधूनां, विनाशाय च दुष्कृताम्
 धमसंस्थापनार्थाय, स लवाभि युगे युगे ८
 जन्म कर्म च मे द्विभ्य-मेव यो वेत्ति तत्त्वतः
 त्यक्त्वा देहं पुनर्जन्म, नैति मामेति सोऽर्जुन ९
 वीतरागलयक्रोधा, भन्मया मामुपाश्रिताः
 बहवो ज्ञानतपसा, पूता मद्भावमागता १०
 ये यथा मा प्रपद्यते, तांस्तथैव लज्जाम्यहम्
 मम वर्त्मानुवर्तन्ते, भनूष्या पार्थ सर्वशः ११
 काक्षत कर्मणां सिद्धिं, जयत धृष्ट देवतः
 क्षिप्रं हि मानुषे लोकं, सिद्धिर्भवति कर्मजा १२
 यातुर्वैर्यं मया सृष्टं, गुणकर्मविभागशः
 तस्य कर्तारमपि मा, विद्म्यकर्तारमव्ययम् १३

न मां कर्माणि लिपति, न मे कर्मक्षेत्रे सृष्ट्वा
 धति मां योऽभिज्जनाति, कर्मभिर्न स बद्धयते १४
 अथ ज्ञात्वा कृतं कर्म, पूर्वैरपि मुमुक्षुभिः
 कुरु कर्मैव तस्मात्तव, पूर्वैः पूर्वतरं कृतम् १५
 किं कर्म किमकर्मेति, क्वयौऽध्यत्र मोहिता-
 तत्ते कर्म पवक्ष्यामि, यज्ज्ञात्वा मोक्षयसेऽशुभात् १६
 कर्मणो ह्यपि योद्धव्यं, योद्धव्यं च विकर्माणु
 अकर्मणुश्च योद्धव्यं, गहना कर्मणो गतिः १७
 कर्मण्यकर्म यः पश्ये—दकर्मणि च कर्म यः
 स युद्धिमान्मनुष्येषु, स युक्तः कृत्स्नकर्मकृत् १८
 यस्य सर्वे सभारताः, कामस कल्पवर्जिता-
 ज्ञानाग्निदग्धकर्माणु, तमाहुः पण्डित युवाः १९
 त्यक्त्वा कर्मक्षेत्रासगं, नित्यतृप्तो निराश्रयः
 कर्मण्यभिप्रवृत्तोऽपि, नैव किञ्चित्करोति स २०
 निराशीर्यतयितात्मा, त्यक्तसर्वपरिग्रहः
 शारीरं केवलं कर्म, कुर्वन्नाभोति किद्विषम २१

યદૃચ્છલાભસ તુષ્ટો, દ્વ દ્વાતીતો વિમત્સરઃ
 સમં સિદ્ધાવસિદ્ધૌ ચ, કૃત્વાપિ ન નિબદ્ધયતે ૨૨
 ગતસ ગસ્ય મુક્તસ્ય, જ્ઞાનાવસ્થિતચેતસ
 યજ્ઞાયાચરતઃ કર્મ, સમગ્ર પ્રવિલીયતે ૨૩
 અક્ષાર્પણુ અક્ષ હવિર્-અક્ષાગ્નૌ અક્ષણા હુતમ્
 અદ્ભૈવ તેન ગંતવ્ય, અક્ષકર્મસમાધિના ૨૪
 દૈવમેવાપરે યજ્ઞ, યોગિનઃ પર્યુપાસતે
 અક્ષાગ્નાવપરે યજ્ઞ, યજ્ઞેનૈવોપજુહ્વતિ ૨૫
 શ્રોત્રાદીનીન્દ્રિયાણ્યન્યે, સ યમાગ્નિષુ જુહ્વતિ
 શબ્દાદીન્વિષયાનન્ય, ઇન્દ્રિયાગ્નિષુ જુહ્વતિ ૨૬
 સર્વાણીન્દ્રિયકર્માણિ, પ્રાણકર્માણિ આપરે
 આત્મસંયમયોગાઞ્નૌ, જુહ્વતિ જ્ઞાનદીપિતે ૨૭
 દ્રવ્યયજ્ઞાસ્તપોયજ્ઞા, યોગયજ્ઞાસ્તથાપરે
 સ્વાધ્યાયજ્ઞાનયજ્ઞાશ્ચ, યતયઃ સચિતવ્રતાઃ ૨૮
 અપાને જુહ્વતિ પ્રાણ, પ્રાણેડપાન તથાપરે
 પ્રાણુપાનગતી રૂદ્ધ્વા, પ્રાણાયામપરાયણાઃ ૨૯

अपरे नियताहारा, प्राणान्प्राणेषु जुहुवति सर्वेऽध्येते यज्ञविद्वा, यज्ञक्षपितकल्मषा	३०
यज्ञशिष्टाभृतस्तुते, यांति ब्रह्म सनातनम् नायं लोकाऽस्त्ययज्ञस्य, कुतोऽन्यःकुःसत्तम	३१
अथ जुहुविधा यज्ञा, वितता ब्रह्मणो भुभे कर्मजन्विद्धि तान्सर्वा-नेव ज्ञात्वा विभोक्ष्यसे	३२
अथान्द्रव्यमयाद्यज्ञाञ्-ज्ञानयज्ञः परतप सर्वं कर्माभिल पार्थ, ज्ञाने परिसमाध्यते	३३
तद्विद्धि प्रणिपातेन, परिप्रश्नेन सेवया उपदेक्ष्यति ते ज्ञान, ज्ञानिनस्तत्त्वदर्शिनः	३४
यज्ज्ञात्वा न पुनर्मोह-मेव यास्यसि पांडव येन भूतान्यशेषेषु, द्रक्ष्यस्यात्मन्यथो भयि	३५
अपि वेदसि पापेभ्यः, सर्वेभ्यः पापकृतमः सर्वं ज्ञानध्रुवेनैव, वृजिन सतरिभ्यसि	३६
यथैधांसि समिद्धोऽग्निर्-भस्मसात्कुःतेऽर्जुन ज्ञानाग्नि सर्वकर्माणि, भस्मसात्कुःते तथा	३७

નહિ જ્ઞાનેન સદૃશ, પવિત્રમિહ વિદ્યતે
 તત્સ્વય યોગસસિદ્ધઃ, કલેનાત્મનિ વિદ્ધતિ ૩૮
 શ્રદ્ધાવૉક્ષિભતે જ્ઞાન, તત્પરઃ સ યતે દ્વિયઃ
 જ્ઞાન લબ્ધ્વા પરાં શાન્તિ—મયિરેણાધિગચ્છતિ ૩૯
 અજશ્ચાશ્રદ્ધાનશ્ચ, સ શય્યાત્મા વિનશ્યતિ
 નાયં લોઢાડસ્તિ ન પરા, ન સુખ સ શય્યાત્મનઃ ૪૦
 યોગસ ન્યસ્તકર્માણુ, જ્ઞાનસ ચ્છિન્નસ શયમ્
 આત્મવંત ન કર્માણિ, નિબધ્નતિ ધનજય ૪૧
 તસ્માદજ્ઞાનસ ભૂત, દૃત્યે જ્ઞાનાસિનાત્મનઃ
 ચ્છિત્ત્વૈન સ શય યોગ—માતિષ્ઠોત્તિષ ભારત ૪૨

હરિ ૐ તત્સદ્ધિતિ શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતાસૂપનિષત્સુ
 બ્રહ્મવિદ્યાયા યોગશાસ્ત્રે શ્રીકૃષ્ણાનુર્નમવાદે
 કર્મબ્રહ્માર્પણયોગો નામ ચતુર્થોધ્યાય ૥૪૥

અધ્યાય ૫ મોઃ—કર્મસંન્યાસયોગ.

અર્જુન ઉવાચ । અર્ભુન યોધ્યા --

સંન્યાસ કર્મણાં કૃષ્ણ, પુનર્યોગ ચ શસસિ
યચ્છ્રેય એતયોરેક, તન્મે પ્રહિ સુનિશ્ચિતમ્ ૧

શ્રીભગવાન ઉવાચ । શ્રીભગવાન યોધ્યા --

સંન્યાસ કર્મયોગશ્ચ, નિઃશ્રેયસકરાવુભૌ
તયોસ્તુ કર્મસંન્યાસાત્-કર્મયોગો વિશિષ્યતે ૨

જ્ઞેય સ નિત્યસંન્યાસી, યો ન દ્વેષ્ટિ ન કંક્ષતિ
નિર્દ્વંદ્વો હિ મહાબાહો, સુખ બધાત્પ્રમુચ્યતે ૩

સાંખ્યયોગૌ પૃથગ્બાલા, પ્રવદંતિ ન પડિતા.
એકમધ્યાસ્થિતઃ સમ્ય-ગુભયોર્વિહતે ક્લમ્ ૪

યત્સાંખ્યૈ. પ્રાપ્યતે સ્થાન, તદ્યોગૈરપિ ગમ્યતે
એક સાંખ્ય ચ યોગ ચ, યઃ પશ્યતિ સ પશ્યતિ ૫

સંન્યાસસ્તુ મહાબાહો, દુઃખમાપ્તુમયોગતઃ
યોગયુક્તો મુનિર્બ્રહ્મ, ન ચિરેણાધિગચ્છતિ ૬

योगयुक्तो विशुद्धात्मा, विजितात्मा जितेंद्रियः
 सर्वभूतात्मभूतात्मा, कुर्वन्नपि न लिप्यते ७
 नैव किञ्चित्करोमीति, युक्तो मन्येत तत्त्ववित्
 पश्यन्शृणुन्स्पृशन्गन्धन्—नश्नन्गन्धन्स्वपन्क्षिप्तन्
 प्रक्षपन्विस्मज्जन्गृह्णन्—नुन्मिषन्निमिषन्नपि
 छन्द्रियाणीन्द्रियार्थेषु, वर्तत इति धारयन् ८
 ब्रह्मण्युपाधाय कर्माणि, स ग त्यक्त्वा करोति यः
 लिप्यते न स पापेन, पद्मपत्रमिवांशसा १०
 कायेन मनसा बुद्ध्या, केवलैरिन्द्रियैरपि
 योगिनः कर्म कुर्वति, स ग त्यक्त्वाऽऽत्मशुद्धये ११
 युक्तः कर्मक्षलं त्यक्त्वा, शान्तिमाप्नोति नैष्ठिकीम्
 अयुक्तः कामकारेण, क्षले सक्तो निगध्यते १२
 सर्वकर्माणि मनसा, स न्यस्यास्ते सुभ्य वशी
 नवद्वारे पुरे दृष्ट्वा, नैव कुर्वन्न कारयन् १३
 न कर्तृत्वं न कर्माणि, लोकस्य सृजति प्रभुः
 न कर्मक्षलसंयोग, स्वभावस्तु प्रवर्तते १४

નાદતે કસ્યચિત્પાપ, ન ચૈવ સુકૃત વિભુઃ
 અજ્ઞાનેનાવૃત જ્ઞાન, તેન મુદ્ધતિ જ તવઃ ૧૫
 જ્ઞાનેન તુ તદજ્ઞાન, યેષાં નાશિતમાત્મનઃ
 તેષામાદિત્યવજ્ઞાન, પ્રકાશયતિ તત્પરમ્ ૧૬
 તદ્વ્યુદ્ધયસ્તદાત્માનસૂ, તન્નિષ્ણસ્તત્પરાયણા
 ગચ્છત્યપુનરાવૃત્તિં, જ્ઞાનનિર્ધૂતકદમ્બાઃ ૧૭
 વિધાવિનયસ પન્ને, બ્રાહ્મણે ગવિ હસ્તિનિ
 શુનિ એવ શ્વપાકે ચ, પડિતા. સમદર્શિન ૧૮
 ધૃષ્ટૈવ તૈર્જિત સર્ગો, યેષાં સામ્યે સ્થિત મનઃ
 નિર્દોષ હિ સમ બ્રહ્મ, તસ્માદ્બ્રહ્મણિ તે સ્થિતાઃ ૧૯
 ન પ્રદુષ્યેત્પ્રિય પ્રાપ્ય, નોદ્વિજેત્પ્રાપ્ય ચાપ્રિયમ્
 સ્થિરબુદ્ધિરસ મૂઢો, બ્રહ્મવિદ્બ્રહ્મણિ સ્થિતઃ ૨૦
 બાહ્યસ્પર્શેષ્વસક્તાત્મા, વિંદત્યાત્મનિ યત્સુખમ્
 સ બ્રહ્મયોગયુક્તાત્મા, સુખમક્ષય્યમશ્નુતે ૨૧
 યે હિ સસ્પર્શજ્ઞ ભોગા, દુઃખયોનય એવ તે
 આઘતવતઃ કૌતેય, ન તેષુ રમતે બુધઃ ૨૨

શક્નોતીહૈવ યઃ સોદુ, પ્રાક્ શરીરવિમોક્ષણાત્
 કામક્રોધોદ્ભવ વેગ, સ યુક્ત. સ સુખી નરઃ ૨૩
 યોડતઃસુખોડતરારામસ્-તથાંતઞ્ચોતિરેવ યઃ
 સ યોગી બ્રહ્મ નિર્વાણ, બ્રહ્મભૂતોડધિગચ્છતિ ૨૪
 લભતે બ્રહ્મ નિર્વાણ-મૃષય ક્ષીણકદમખા.
 ઇચ્છન્નદ્વૈધા યતાત્માનઃ, સર્વભૂતહિતે રતાઃ ૨૫
 કામક્રોધવિયુક્તાના, યતીનાં યતચેતસામ્
 અભિતો બ્રહ્મ નિર્વાણ, વર્તતે વિદિતાત્મનામ્ ૨૬
 સ્પર્શાન્કૃત્વા બહિર્બાહ્યાં-શ્ચક્ષુઃશ્રૈવાંતરે બ્રુવા.
 પ્રાણાપાનૌ સમૌ કૃત્વા, નાસાચ્યતરચારિણૌ ૨૭
 યતે દ્રિયમનોબુદ્ધિર્-મુનિર્મોક્ષપરાયણ
 વિગતેચ્છાભયક્રોધો, યઃ સદા મુક્ત એવ સ ૨૮
 ભોક્તાર યજ્ઞતપસાં, સર્વલોકમહેશ્વરમ્
 સુદૃઢ સર્વભૂતાનાં, જ્ઞાત્વા માં શાંતિમૃચ્છતિ ૨૯

હરિ ઐ તત્સન્નિતિ શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતાસપ્તમીપાદ્ય
 બ્રહ્મવિદ્યાયા યોગશાસ્ત્રે શ્રીકૃષ્ણાશુ નસવાદે
 કર્મસન્યાસયોગો નામ પચ્ચમોધ્યાય ॥૫॥

अध्याय ६ श्लोः—आत्मसंयमयोग.

श्रीभगवान् उवाच । श्रीभगवान् प्रोक्ष्य—

- अनाश्रितः कर्मक्ष, कार्यं कर्म करोति यः
 स संन्यासी च योगी च, न निरश्निर् आक्षिप्यः १
- य संन्यासमिति प्रादुर्योग तं विद्धि पांडव
 न ह्यसंन्यस्तस कल्पो, योगी भवति कश्चन २
- आरुक्षोर्भुनेर्योग, कर्म कारणमुच्यते
 योगाश्ढस्य तस्यैव, शमः कारणमुच्यते ३
- यदा हि नेद्रियार्थेषु, न कर्मस्वनुषङ्गते
 सर्वस कल्पसंन्यासी, योगाश्ढस्तदोच्यते ४
- उद्धरेदात्मनाऽऽत्मान, नात्मानमवसाहयेत्
 आत्मैव ह्यात्मानो बधु-रात्मैव रिपुरात्मनः ५
- बधुरात्माऽऽत्मनस्तस्य, येनात्मैवात्मना जितः
 अनात्मनस्तु शत्रुत्वे, वर्तेतात्मैव शत्रुवत् ६

जितात्मनः प्रशांतस्य, परमात्मा समाहितः
 शीतोष्णसुषुप्नुःश्लेष्मेषु, तथा मानपमानयोः ७
 ज्ञानविज्ञानतृप्तात्मा, कूटस्थो विजिते द्वियः
 युक्त धृत्युच्यते योगी, समलोष्टाश्मकांयन ८
 सुहृन्मित्रार्थुं द्वासीन-मध्यस्थद्वेष्येषु धुषु
 साधुष्वपि य पापेषु, समभ्युद्धिर्वशिष्यते ९
 योगी युञ्जत सतत-मात्मान रहसि स्थितः
 अकाशी यतचित्तात्मा, निराशीरपरिग्रह १०
 शुचौ देशे प्रतिष्ठाप्य, स्थिरमासनमात्मन
 नात्युगिष्ठं नातिनीचं, त्रैलोक्यजितकुशोत्तरम् ११
 तत्रैकाग्र मनः कृत्वा, यतयित्ते द्वियक्रियः
 उपविश्यासने युञ्ज्याद्-योगमात्मविशुद्धये १२
 सम कायशीरोऽग्नीव, धारयन्नयत्न स्थिरः
 स प्रेक्ष्य नासिकाग्रं स्वं, दिशश्चानवलोकयन् १३
 प्रशांतात्मा विगतभीर्-अन्नधारिप्रते स्थितः
 मनः स यम्य भविष्यतो, युक्त आसीत भूतपरः १४

युञ्जन्नेव सदाऽऽत्मान, योगी नियतमानसः
 शान्तिं निर्वाणपरमां, मत्संस्थाभ्रिगच्छति १५
 नात्यश्रितस्तु योगोऽस्ति, न चैकांतमनश्चित
 न यातिस्वभक्षीक्षस्य, अश्रितो नैव याज्जुन १६
 युक्ताहारविहारस्य, युक्तचेष्टस्य कर्मसु
 युक्तस्वभावभोधस्य, योगो भवति दुष्पहा १७
 यदा विनियत चित्त-भात्मन्येवावतिष्ठते
 निस्पृहः सर्वकामेभ्यो, युक्त इत्युच्यते तदा १८
 यथा दीपो निवातस्थो, नेर्जते सोऽपि स्मृता
 योगिनो यतचित्तस्य, युञ्जते योगभात्मनः १९
 यत्रोपरमते चित्तं, निरुद्धं योगसेवया
 यत्र चैवात्मनाऽऽत्मान, पश्यन्नात्मनि तुभ्यनिरो
 सुषमात्यतिक्रान्त-पुद्गिआद्यभतीन्द्रियम्
 वेत्ति यत्र न चैवाय, स्थितश्चलति तत्त्वतः २०
 यं लब्ध्वा आपरं लाभ, मन्यते नाधिक ततः
 यस्मिंस्थितो न दुःखेन, शुरुणापि विद्यालभते २१

त विधाद्दुःखसंयोग-वियोग योगसंज्ञितम्
 स निश्चयेन योक्तव्यो, योगो निर्विप्लव्येतसा २३
 सकल्पप्रभवान्कामास्त्यक्त्वा सर्वानशेषतः
 मनसैवेन्द्रियग्रामं, विनियम्य समततम् २४
 शनैःशनैःरुपरमेष्ठ-युद्धया धृतिगृहीतया
 आत्मसंस्थं मनः कृत्वा, न किञ्चिदपि चिंतयेत् २५
 यतो यतो निश्चरति, मनश्च यत्नमस्थिरम्
 ततस्ततो नियम्यैतद्देहान्मन्येव वशं नयेत् २६
 प्रशांतमनसं ह्येनं, योगिनं सुखमुत्तमम्
 उपैति शान्तरजसं, प्रब्रूतमकल्मषम् २७
 युञ्जन्नेव सदाऽऽत्मानं, योगी विगतकल्मषः
 सुप्तेन ब्रह्मसंस्पर्श-भक्त्यतः सुखमश्नुते २८
 सर्वभूतस्थमात्मानं, सर्वभूतानि आत्मनि
 धक्षते योगयुक्तात्मा, सर्वत्र समदर्शनम् २९
 यो मां पश्यति सर्वत्र, सर्वं च मयि पश्यति
 तस्याहं न प्रणश्यामि, स च मे न प्रणश्यति ३०

સર્વભૂતસ્થિત યો માં, ભજત્યેકત્વમાસ્થિત·
 સર્વથા વર્તમાનોઽપિ, સ યોગી મયિ વર્તતે ૩૧
 આત્મૌપમ્યેન સર્વત્ર, સમ પશ્યતિ યોઽર્જુન
 સુખ વા યદિ વા દુઃખ, સ યોગી પગ્મો મતઃ ૩૨
 અર્જુન ઉવાચ । અર્જુન ઓહ્યા —
 યોઽયં યોગસ્ત્વયા પ્રોક્તઃ, સામ્યેન મધુસૂદન
 એતસ્યાહ ન પશ્યામિ, ચ ચલત્વાત્સ્થિતિં સ્થિરામ્ ૩૩
 ચ ચલ હિ મનઃ કૃષ્ણ, પ્રમાથિ બલવદ્દૃઢમ્
 તસ્યાહ નિઘ્રહ મન્યે, વાયોરિવ સુદુષ્કરમ્ ૩૪
 ઓમગવાન ઉવાચ । શ્રીભગવાન્ ઓહ્યા —
 અસ શય મહાબાહો, મનો દ્વાનઘ્રહં ચલમ્
 અભ્યાસેન તુ કૌતેય, વૈરાગ્યેણ ચ ગૃહ્યતે ૩૫
 અસ ચતાત્મના યોગો, દુષપ્રાપ ઇતિ મે મતિ·
 વશ્યાત્મના તુ ચતતા, શક્યોઽવાપ્તુમુપાયત· ૩૬
 અર્જુન ઉવાચ । અર્જુન ઓહ્યા —
 અયતિઃ શ્રદ્ધયોપેતો, યોગાચ્ચલિતમાનસ·
 અપ્રાપ્ય યોગસંસિદ્ધિ, કાં ગતિં કૃષ્ણ ગચ્છતિ ૩૭

કચિન્નોભયવિભ્રષ્ટ-ચિન્તાશ્રમિવ નરયતિ
 અપ્રતિષ્ઠો મહાબાહો, વિમૂઢો બ્રહ્મણુઃ પથિ ૩૮
 એતન્મે સશય કૃણુ, છેત્તુમહૃંસ્યશેષત
 ત્વદન્યં સશયસ્યાસ્ય, ચ્છેતા ન હ્યુપપદ્યતે ૩૯
 શ્રીભગવાન્ ઉવાચ । શ્રીભગવાન્ બોલ્યા-
 પાર્થ નૈવેહ નામુત્ર, વિનાશસ્તસ્ય વિદ્યતે
 નહિ કલ્યાણકૃત્કશ્ચિદ્-દુર્ગતિ તાત ગચ્છતિ ૪૦
 પ્રાપ્ય પુણ્યકૃતાંલોકા-નુષિત્વા શાશ્વતીઃ સમાઃ
 શુચીનાં શ્રીમતાં ગેહે, યોગબ્રહ્મોડભિજાયતે ૪૧
 અથવા યોગિનામેવ, કુલે ભવતિ ધીમતામ્
 એતદ્ધિ દુર્લભતર, લોકે જન્મ યદીદૃશમ ૪૨
 તત્ર ત બુદ્ધિસંયોગં, લભતે પૌર્વદેહિકમ્
 યતતે ચ તતો ભૂયઃ, સસિદ્ધૌ કુરૂન દન ૪૩
 પૂર્વાભ્યાસેન તેનૈવ, હિયતે હ્યવશોડપિ સઃ
 જિજ્ઞાસુરપિ યોગસ્ય, શબ્દપ્રજ્ઞાતિવર્તતે ૪૪
 પ્રયત્નાઘતમાનસ્તુ, યોગી સશુદ્ધકિલ્બિષઃ
 અનેકજન્મસાસદ્ગત્-તતો યાતિ પરાં ગતિમ્ ૪૫

તપસ્વિભ્યોઽધિકો યોગી, જ્ઞાનિભ્યોઽપિ
મતોઽધિક - કર્મિભ્યશ્ચાધિકો યોગી,
તસ્માદ્યોગી ભવાર્જુન ૪૬
યોગિનામપિ સર્વેષાં, મદ્ગતેનાંતરાત્મના
શ્રદ્ધાવાન્ભજતે યો માં, સ મે યુક્તતમો મતઃ ૪૭

હાર ઐ તત્ત્વમિતિ શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતાસૂત્રપતિસુ
બ્રહ્મવિદ્યાયા યોગશાસ્ત્રે શ્રીકૃષ્ણાર્જુનસંવાદે
આત્મસંયમયોગો નામ ષષ્ઠોઽધ્યાય ૥૬॥

અધ્યાય ૭ મો-જ્ઞાનવિજ્ઞાનયોગ.

શ્રીભગવાનુવાચ । શ્રી ભગવાન બોલ્યા -
મય્યાસક્તત્મનાઃ પાર્થ, યોગ યુજન્મદાશ્રમઃ
અસશયં સમગ્ર માં, યથા જ્ઞાસ્યસિ તન્મૃણુ ૧
જ્ઞાન તેઽહં સવિજ્ઞાન-મિદં વક્ષ્યામ્યશેષતઃ
યજ્ઞજ્ઞાત્વા નેહ બ્રૂયાડન્યન્-જ્ઞાતવ્યમવશિષ્યતે ૨

મનુષ્યાણા સહસ્રેષુ, કશ્ચિદતતિ સિદ્ધયે યતતામપિ સિદ્ધાનાં, કશ્ચિન્મા વેત્તિ તત્ત્વત.	૩
ભૂમિરાપોડનલો વાયુઃ, ખ મનો બુદ્ધિરેવ ચ અહ કાર ઇતીય મે, ભિન્ના પ્રકૃતિરષ્ટધા	૪
અપરેયમિતસ્ત્વન્યાં, પ્રકૃતિ વિદ્ધિ મે પરામ્ જીવભૂતા મહાબાહો, યથેદ ધાર્યંતે જગત્	૫
એતદ્યોનીનિ ભૂતાનિ, સર્વાણીત્યુપધારય અહ કૃત્સ્તેસ્ય જગતઃ, પ્રભવ પ્રલયસ્તથા	૬
મત્ત પરતર નાન્યત્—કિચિદસ્તિ ધનજય મયિ સર્વમિદ પ્રોત, સૂત્રે મણિગણા ઇવ	૭
રસોડહમપ્સુ કૌતેય, પ્રભાડસ્મિ શશિસૂર્યયોઃ પ્રણવઃ સર્વવેદેષુ, શબ્દઃ ખે પૌરૂષ નૃષુ	૮
પુણ્યો ગધઃ પૃથિવ્યા ચ, તેજશ્ચાસ્મિ વિભાવસૌ જીવન સર્વભૂતેષુ, તપશ્ચાસ્મિ તપસ્વિષુ	૯
બીજ માં સર્વભૂતાનાં, ત્રિદ્વિ પાર્યં સનાતનમ્ બુદ્ધિર્બુદ્ધિમતામસ્મિ, તેજસ્તેજસ્વિનામહમ્	૧૦

अल अलवतामस्मि, कामरागविवर्जितम्
 धर्माविद्धो भूतेषु, कामोऽस्मि भरतर्षभ ११
 ये यैव सात्विका भावा, राजसास्तामसाश्च ये
 भक्त एवेति तान्विद्धि, न त्वहं तेषु ते भयि १२
 त्रिलिङ्गुलुभयैर्भावै—रेभिः सर्वमिदं जगत्
 मोहित नाभिजनाति, मामेक्य परमव्ययम् १३
 दैवी ह्येषा गुलुभयी, भभ माया दुरत्यया
 मामेव ये प्रपद्यते, मायामेतां तरति ते १४
 न मा दुष्कृतिनो भूढाः, प्रपद्यते नराधमाः
 माययापहृतज्ञाना, आसुर भावमाश्रिताः १५
 यतुर्विधा भजते मां, जनाः सुकृतिनोऽर्जुन
 आर्तो जिज्ञासुरर्थार्थी, ज्ञानी च भरतर्षभ १६
 तेषां ज्ञानी नित्ययुक्त, एकभक्तिर्विशिष्यते
 प्रियो हि ज्ञानिनोऽत्यर्थ—महं स च भभ प्रियः १७
 उदाराः सर्व एवैते, ज्ञानी त्वात्मैव मे मतम्
 आस्थितः स हि युक्तात्मा, मामेवानुत्तमां गतिम्

બહૂનાં જન્મનામ તે, જ્ઞાનવાન્માં પ્રપદ્યતે
 વાસુદેવ. સર્વમિતિ, સ મહાત્મા સુદુર્લભઃ ૧૯
 કામૈસ્તૈસ્તૈર્હૃતજ્ઞાનાઃ, પ્રપદ્ય તેડન્યદેવતાઃ
 તં તં નિયમમાસ્થાય, પ્રકૃત્યા નિયતા સ્વયા ૨૦
 યૌ યૌ યાં યાં તનુ ભક્તાઃ, શ્રદ્ધયાર્ચિતુમિચ્છતિ
 તસ્ય તસ્યાચક્ષાં શ્રદ્ધાં, તામેવ વિદ્ધામ્યહમ્ ૨૧
 સ તયા શ્રદ્ધયા યુક્તસૂતસ્યારાનધમીહતે
 લભતે ચ તત કામાન્—મયૈવ વિહિતાન્હિ તાન્ ૨૨
 અતવતું ક્ષે તેષાં, તદ્ભવત્સદ્ધર્મમેધસામ્
 દેવાન્દેવયજ્ઞે યાંતિ, મદ્ભક્તા યાતિ મામપિ ૨૩
 અવ્યક્ત વ્યક્તિમાપન્ન, મન્યતે મામબુદ્ધય.
 પર ભાવમજનતો, મમાવ્યયમનુત્તમમ્ ૨૪
 નાહં પ્રકાશઃ સર્વસ્ય, યોગમાયાસમાવૃતઃ
 મૂઢોડ્ય નાભિજનાતિ, લોકો મામજમવ્યયમ્ ૨૫
 વેદાહ સમતીતાનિ, વર્તમાનાનિ ચાબ્જુન
 ભવિષ્યાણિ ચ ભૂતાનિ, માં તુ વેદ ન કશ્ચન ૨૬

ઇચ્છાદ્વેષસમુત્થેન, દ્વદ્વમોહેન ભારત
 સર્વભૂતાનિ સમોહ, સર્ગે યાંતિ પરંતપ ૨૭
 યેષાં ત્વંતગત પાપ, જનનાં પુણ્યકર્મણામ્
 તે દ્વદ્વમોહનિર્મુક્તા, ભજ તે માં દૃઢવ્રતાઃ ૨૮
 જરામરણમોક્ષાય, મામાશ્રિત્ય યતતિ યે
 તે બ્રહ્મ તદ્વિદુઃ કૃત્સ્ન-મધ્યાત્મં કર્મ આખિલમ્ ૨૯
 સાધિભૂતાધિદૈવ માં, સાધિયજ્ઞ ચ યે વિદુઃ
 પ્રયાણકાલેઽપિ ચ માં, તે વિદુર્યક્તચેતસઃ ૩૦

હરિ ઓમ તત્સદિતિ શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતાસુપનિષત્સુ
 બ્રહ્મવિદ્યાયા યોગગાત્રે શ્રીકૃષ્ણાર્જુનસંવાદે
 જ્ઞાનવિજ્ઞાનયોગો નામ સપ્તમોઽધ્યાય ॥૭॥

અધ્યાય ૮ મોઃ-અક્ષરબ્રહ્મયોગ.

અર્જુન ઉવાચ । અર્જુન યોહ્યા -
 કિ તદ્બ્રહ્મ કિમધ્યાત્મ, કિ કર્મ પુરૂષોત્તમ
 અધિભૂત ચ કિ પ્રોક્ત-મધિદૈવ કિમુચ્યતે ૧

અધિયજ્ઞઃ કથ ઠાડત્ર, દેહેડસ્મિન્મધુસૂદન
પ્રયાણકાલે ચ કથ, જ્ઞેયોડસિ નિયતાત્મભિઃ ૨

શ્રીભગવાન્ ઉવાચ । શ્રી ભગવાન્ બોલ્યા —

અક્ષર બ્રહ્મ પરમ, સ્વભાવોડધ્યાત્મમુચ્યતે
ભૂતભાવોદ્ભવકળે, વિસર્ગ કર્મસંજિત ૩

અધિભૂત ક્ષરો ભાવ, પુરૂષશ્રાધિદૈવતમ્
અધિયજ્ઞોડહમેવાત્ર, દેહે દેહભૂતા વર ૪

અતકાલે ચ મામેવ, સ્મરન્મુક્ત્વા કલેવરમ્
યઃ પ્રયાતિ સ મદ્ભાવ, યાતિ નાસ્ત્યત્ર સ શયઃ ૫

ય ય વાપિ સ્મરન્ભાવ, ત્યજત્ય તે કલેવરમ્
ત તમેવૈતિ કૌંતેય, સદા તદ્ભાવભાવિત ૬

તસ્માત્સર્વેષુ કાલેષુ, મામતુસ્મર યુક્ત્ય ચ
મય્યર્પિતમનોબુદ્ધિર્-મામેવૈષ્યસ્યસ શયમ્ ૭

અશ્યાસયોગયુક્તોન, ચેતસા નાન્યગામિના
પરમં પુરૂષં દિવ્યં, યાતિ પાર્થાતુચિંતયન્ ૮

કવિ પુરાણુ-મનુશાસિતાર-મણોરણીયાં-સમનુ-
સ્મરેઘઃ । સર્વસ્ય ધાતા-રમયિત્યરુપ-માદિત્ય-
વર્ણ, તમસ પરસ્તાત્ ૯

પ્રયાણુકાલે, મનસાડ્યલેન, ભક્ત્યા યુક્તો, યોગ-
બલેન ચૈવ । બ્રુવોર્મધ્યે, પ્રાણુમાવેશ્ય સમ્યક્,
સ ત પર પુરુષ-મુપૈતિ દિવ્યમ્ ૧૦

યદક્ષર વેદવિદો વદતિ, વિશતિ યદ્યતયો વીત-
રાગાઃ । યદ્દિચ્છતો બ્રહ્મચર્યં ચરતિ, તત્તે પદ
સ ગ્રહેણ પ્રવક્ષ્યે ૧૧

સર્વદ્વારાણિ સયમ્ય, મનો દ્વદ્ધિ નિરુદ્ધય ચ
મૂર્ધ્યાધાયાત્મનઃપ્રાણુ-માસ્થિતો યોગધારણામ્ ૧૨

ૐભિત્યેકાક્ષર બ્રહ્મ, વ્યાહરન્મામનુસ્મરન્
ય પ્રયાતિ ત્યજન્દેહ, સ યાતિ પરમાં ગતિમ્ ૧૩

અનન્યચેતા સતત, યો માં સ્મરતિ નિત્યશઃ
તસ્યાહ સુલભઃ પાર્થ, નિત્યયુક્તસ્ય યોગિન ૧૪

भामुपेत्य पुनर्जन्म, दुःखालयमशाश्वतम्
 नाप्नुवति महात्मानः, ससिद्धिं परमां गताः १५
 आश्रयवनाद्भोक्ता, पुनरावर्तिनोऽर्जुन
 भामुपेत्य तु कौतेय, पुनर्जन्म न विद्यते १६
 सहस्रयुगपर्यन्त-महर्षेन्द्रप्रदण्डो विदुः
 रार्त्रिं युगसहस्रांतां, तेऽहोरात्रविदो जनाः १७
 अव्यक्ताद्व्यक्तं सर्वा, प्रभवत्यहोरागमे
 रात्र्यागमे प्रदीयते, तत्रैवाव्यक्तसंज्ञके १८
 भूतग्रामः स एवायं, भूत्वा भूत्वा प्रदीयते
 रात्र्यागमेऽवशं पार्थ, प्रभवत्यहोरागमे १९
 परस्तस्मात्तु भावोऽन्यो, व्यक्तोऽव्यक्तात्मना
 तनः । यः स सर्वेषु भूतेषु, नश्यत्सु न विनश्यति २०
 अव्यक्तोऽक्षर धत्युक्तस्-तमाहुः परमां गतिम्
 यं प्राप्य न निवर्तते, तद्धोम परमं भव २१
 पुष्पः स परं पार्थ, लक्ष्म्या लब्धस्तत्वनन्यथा
 यस्यातः स्थानि भूतानि, येन सवन्निदं ततम् २२

યત કાલે ત્વનાવૃત્તિ-માવૃત્તિ યૈવ યોગિનઃ
 પ્રયાતા યાંતિ ત કાલ, વક્ષ્યામિ ભરતર્ષભ ૨૩
 અગ્નિઋયોતિરહ શુક્લઃ, પદુમાસા ઉત્તરાયણમ્
 તત્ર પ્રયાતા ગચ્છતિ, બ્રહ્મ બ્રહ્મવિદો જના ૨૪
 ધૂમે રાત્રિસ્તથા કૃષ્ણ, પદુમાસા દક્ષિણાયનમ્
 તત્ર આંદ્રમસ ઋયોતિર્-યોગી પ્રાપ્ય નિવર્તતે ૨૫
 શુક્લકૃષ્ણે ગતી હ્યેતે, જગત શાશ્વતે મતે
 એકયા યાત્યનાવૃત્તિ-મન્યયાડવર્તતે પુન ૨૬
 નૈતે સ્તી પાર્થ જનન-યોગી મુહ્યતિ કશ્ચન
 તસ્માત્સર્વેષુ કાલેષુ, યોગયુક્તો ભવાર્જુન ૨૭
 વેદેષુ યજ્ઞેષુ તપ સુ યૈવ, દાનેષુ યત્પુણ્યફલ
 પ્રદિષ્ટમ્ । અત્યેતિ તત્સર્વમિદ વિદિત્વા,
 યોગી પર સ્થાનમુપૈતિ આઘમ્ ૨૮
 હરિ ઐ તત્સદિતિ શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતાસુપનિષત્સુ બ્રહ્મવિદ્યાયમ્
 યોગશાસ્ત્રે શ્રીકૃષ્ણાર્જુનસંવાદેડક્ષરબ્રહ્મયોગો
 નામાષ્ટમેઽધ્યાય ॥૮॥

અધ્યાય ૯ મો:-રાજવિદ્યા-રાજગુહ્યયોગ.

શ્રીમદ્ગવાનુવાચ ।

શ્રી ભગવાન યોદ્યા —

ઇદં તુ તે ગુહ્યતમ, પ્રવક્ષ્યામ્યનસૂયવે
 જ્ઞાન વિજ્ઞાનસહિત, યજ્ઞન્ત્વા મોક્ષ્યસેઽશુભાત્
 રાજવિદ્યા રાજગુહ્યં, પવિત્રમિદં મુતતમમ્
 પ્રત્યક્ષાવગમ ધર્મ્યં, સુસુખં કર્તુમવ્યયમ્ ૨
 અશ્રદ્ધાના પુરુષા, ધર્મસ્યાસ્ય પરતપ
 અપ્રાપ્ય મા નિવર્તેતે, મૃત્યુસ સારવર્ત્તનિ ૩
 મયા તતમિદં સર્વં, જગદવ્યક્તમૂર્તિના
 મત્સ્થાનિ સર્વભૂતાનિ, ન ચાહં તેષ્વવસ્થિત ૪
 ન ચ મત્સ્થાનિ ભૂતાનિ, પશ્ય મે યોગમૈશ્વરમ્
 ભૂતભૂત્ર ચ ભૂતસ્થૌ, મમાત્મા ભૂતભાવન ૫
 યથાઽઽકાશસ્થિતો નિત્ય, વાયુ સર્વત્રગો મહાન્
 તથા સર્વાણિ ભૂતાનિ, મત્સ્થાનીન્યુપધારય ૬

सर्वभूतानि कैतेय, प्रकृति याति मामिदम् कल्पक्षये पुनस्तानि, कल्पादौ विसृजाम्यहम्	७
प्रकृति स्वाभावष्टय, विसृजामि पुन पुन भूतआममिम कृत्स्न-भवश प्रकृतेर्वशात्	८
न च मां तानि कर्माणि, निष्पन्नानि धनज्य उदासीनवदासीन-भसक्त तेषु कर्मसु	९
भयाडध्यक्षेण प्रकृति, सूयते सचराचरम् हेतुनाऽनेन कैतेय, जगद्विपरिवर्तते	१०
अवज्जनति मां भूदा, मानुषीं तनुमाश्रितम् पर भावमज्जनतो, मम भूतभक्षेक्षरम्	११
भोधाशा भोधकर्माणि, भोधज्ञाना विचेतस राक्षसीमासुरीं चैव, प्रकृति मोहिनीं श्रिता	१२
महात्मानस्तु मां पार्थ, देवीं प्रकृतिमाश्रिता भजत्यनन्यभनसो, ज्ञात्वा भूतादिभव्ययम्	१३
सतत शीर्तयतो मां, यततश्च दृढव्रता	

નમસ્ય તથા મા ભક્ત્યા, નિત્યયુક્તા ઉપાસતે	૧૪
જ્ઞાનયજ્ઞેન આપ્યન્તે, યજ્ઞ તો મામુપાસતે	
એકત્વેન પૃથક્ત્વેન, બહુધા વિશ્વતોમુખમ્	૧૫
અહં ક્તુરહ યજ્ઞઃ, સ્વધાહમહમૌષધમ્	
મંત્રોડહમહમેવાજ્ય-મહમશ્નિરહ હુતમ્	૧૬
પિતાહમસ્ય જગતો, માતા ધાતા પિતામહ	
વેદં પવિત્રમોંકાર, ઋક્ સામ યજુરેવ ચ	૧૭
ગતિર્ભર્તા પ્રભુ સાક્ષી, નિવાસ શરણુ સુદત્	
પ્રભવ પ્રલય સ્થાન, નિધાન બીજમવ્યયમ્	૧૮
તપામ્યહમહ વર્ષ, નિગૃહ્ણામ્યુત્તજ્ઞમિ ચ	
અમૃત ઐવ મૃત્યુશ્ચ, સદસચ્ચાહમર્જુન	૧૯
ત્રૈવિદ્યા માં સોમપા પૂતપાપા,	
યજ્ઞૈર્ગિષ્ઠ્વા સ્વર્ગતિ પ્રાર્થયતે,	
તે પુણ્યમાસાઘ સુરેદ્રલોક-	
મશ્નતિ દિવ્યાન્દિવિ દેવભોગાન્	૨૦

ते त लुक्त्वा स्वर्गलोक विशाल,
 क्षीणेषु पुण्येषु भर्त्यलोक विशति,
 अथ त्रयीधर्ममनुप्रपन्ना,
 गतागत कामकामा लभते २१
 अनन्याश्चितयतो मा, ये जना पर्युपासते
 तेषां नित्याभियुक्तानां, योगक्षेमं वहाम्यहम् २२
 येऽध्यन्यदेवताभक्ता, यज ते श्रद्धयान्विता
 तेऽपि मामेव कौतेय, यज त्यविविधपूर्वकम् २३
 अहं हि सर्वयज्ञनां, लोकता य प्रभुरेव य
 न तु मामभिजननि, तत्त्वेनातक्षयवति ते २४
 यांति देवप्रता देवान्, पितृन्यांति पितृप्रता
 भूतानि याति भूतेभ्यः, यांति भवान्निनोऽपि माम्
 पत्र पुष्प इक्षु तोय, ये मे भक्त्या प्रयच्छति
 तद्दहं भक्त्युपहत-मश्रामि प्रयतात्मनः २५
 यत्करोषि यदश्रासि, यज्जुहोषि ददासि यत्
 यत्तपस्यसि कौतेय, तत्कुर्व्वे महर्षिणम् २७

શુભાશુભકૃતૈરેવ, મોક્ષયસે કર્મણ ધનૈ.
 સન્યાસયોગયુક્તાત્મા, વિમુક્તો મામુપૈષ્યસિ ૨૮
 સમોઽહં સર્વભૂતેષુ, ન મે દ્રેષ્યોઽસ્તિ ન પ્રિયઃ
 યે ભજતિ તુ મા ભક્ત્યા, મયિ તે તેષુ ચાપ્યહમ્
 અપિ ચેત્સુદુરાચારો, ભજતે મામનન્યમાક્ર
 સાધુરેવ સ મતઁચ, સમ્યગ્વ્યવમિતો હિ સ ૩૦
 ક્ષિપ્ર ભવતિ ધર્માત્મા, શશ્વચ્છાંતિ નિગચ્છતિ
 કૌતેય પ્રતિજનીહિ, ન મે ભક્તઃ પ્રણુશ્યતિ ૩૧
 માં હિ પાર્થ વ્યપાશ્રિત્ય, ચેડપિ સ્યુ પાપયોનય.
 સ્ત્રિયો વૈશ્યાસ્તથા શૂદ્રાસ્-તેડપિ ચાંતિ પરાં ગતિમ્
 કિ પુનઃપ્રાક્ષણા પુણ્યા, ભક્તા રાજર્ષયસ્તથા
 અનિત્યમસુખ લોક-મિત્રં પ્રાપ્ય ભજસ્વ મામ્ ૩૩
 મન્મના ભવ મદ્ભક્તો, મદ્યાજી માં નમસ્કુર
 મામેવૈષ્યસિ યુક વૈવ-માત્માનં મપરાયણઃ ૩૪
 હરિ ઓ તત્સદિતિ શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતાસુપનિષત્સુ બ્રહ્મવિદ્યામ્
 યોગશાસ્ત્રે શ્રીકૃષ્ણાર્જુનસંવાદે રાજવિદ્યા-રાજગુહ્યયોગો
 નામ નવમોઽધ્યાય ॥૬॥

અધ્યાય ૧૦ મોઃ-વિભૂતિયોગ.

શ્રીભગવાનુવાચ । શ્રી ભગવાન બોલ્યા —

- ભૂય એવ મહાબાહો, મૃણુ મે પગ્મ વય
યત્તેડહ પ્રીયમાણાય, વક્ષ્યામિ હિતકાર્યંય ૧
- ન મે વિદુ સુરગણાં, પ્રભવ ન મહર્ષય.
અહમાદિહિ દેવાના, મહર્ષીણાં ચ સર્વથઃ ૨
- યો મામજમનાદિ ચ, વેતિ લોકમહેશ્વ-મ્
અસમૂહઃ સ મર્ત્યેષુ, સર્વપાપૈઃ પ્રમુચ્યતે ૩
- બુદ્ધિર્જાનમસમોહઃ, ક્ષમા સત્ય દમઃ શમઃ
સુખ દુઃખં ભવોડભાવો, ભય ચાભયમેવ ચ ૪
- અહિ સા સમતા તુષિસ્-તપો દાન યશોડયશ
ભવતિ ભાવા ભૂતાનાં, મત્ત એવ પૃથગ્વિધા ૫
- મહર્ષયઃ સપ્ત પૂર્વે, ચત્વારો મનવસ્તથા
મદ્ભાવામાનસા જતા, યેષાં લોક છમાઃ પ્રજઃ ૬

એતાં વિભૂતિ યોગ ચ, મમ યો વેતિ તત્ત્વતઃ
 સૌડવિક્ષેપેન યોગેન, યુજ્યતે નાત્ર સશય ૭
 અહ સર્વસ્ય પ્રભવો, મત્તઃ સર્વં પ્રવર્તતે
 ઇતિ મત્વા ભજ તે માં, બુધા ભાવસમન્વિતા ૮
 મચ્ચિતા મદ્ગતપ્રાણા, બોધયત પરસ્પરમ્
 કથયતશ્ચ માં નિલ્ય, તુષ્યતિ ચ રમતિ ચ ૯
 તેષાં સતતયુક્તાનાં, ભજતા પ્રીતિપૂર્વકમ્
 દદામિ બુદ્ધિયોગ ત, યેન મામુપયાંતિ તે ૧૦
 તેષામેવાનુક પાર્થ—મહમજ્ઞાનજ તમઃ
 નાશયામ્યાત્મભાવસ્થો, જ્ઞાનદીપેન ભાસ્વતા ૧૧

મર્જુન ઉવાચ । અભુન બોધ્યા —

પર બ્રહ્મ પર ધામ, પવિત્ર પરમ ભવાન્
 પુરૂષ શાશ્વત દિવ્ય—માદિદેવમજ વિભુમ્ ૧૨
 આહુસ્વામૃષયઃ સર્વે, દેવર્ષિર્નારદસ્તથા
 અસિતો દેવલો વ્યાસઃ, સ્વયં ચૈવ બ્રવીષિ મે ૧૩

सर्वमेतद्धृत मन्ये, यन्मां वदसि केशव
 नहि ते भगवन्व्यक्ति, विदुर्देवा न दानवा १४
 स्वयमेवात्मनात्मान, वेत्थ त्व पुत्रषोत्तम
 भूतभावन भूतेश, देवदेव जगत्पते १५
 वक्तुमर्हस्यशेषेषु, दिव्या ह्यात्मविभूतय
 याभिर्विभूतिभिर्लोक-निभास्त्व व्याप्य तिष्ठसि १६
 कथं विद्यामह योगिस् त्वां सदा परिचिन्तयन्
 केषु केषु च भावेषु, चिन्त्योऽसि भगवन्मया १७
 विस्तरेणात्मनो योग, विभूति च जनार्दन
 भयः कथय तृप्तिर्हि, शृण्वतो नास्ति मेऽमृतम् १८

श्रीभगवानुवाच । श्री भगवान् आह्वय —

हृत ते कथयिष्यामि, दिव्या ह्यात्मविभूतयः
 प्राधान्यतः कुश्रेष्ठ, नास्त्यन्तो विस्तरस्य मे १९
 अहमात्मा गुडाकेश, सर्वभूताशयस्थितः
 अहमादिश्च मध्य च, भूतानामत ज्येव च २०

આદિત્યાનામહ વિઘ્નુર્-જ્યોતિષાં રવિરશુમાન્ મરીચિર્મૃતામસ્મિ, નક્ષત્રાણામહં શશી	૨૧
વેદાના સામવેદોડસ્મિ, દેવાનામસ્મિ વાસવઃ ઈંદ્રિયાણા મનશ્ચાસ્મિ, ભૂનાતામસ્મિ ચેતના	૨૨
રૂદ્રાણા શંકરશ્ચાસ્મિ, વિત્તેશો યક્ષરક્ષસામ્ વસૂનાં પાવકશ્ચાસ્મિ, મેરુઃ શિખગિણામહમ્	૨૩
પુરોધસાં ચ મુખ્ય માં, વિદ્ધિ પાર્થ બૃહસ્પતિમ્ સેનાનીનામહં રુદ્રઃ, સરસામસ્મિ સાગરં	૨૪
મહર્ષીણા ભૃગુરહ, ગિરામસ્મ્યેકમક્ષરમ્ યજ્ઞાનાં જપયજ્ઞોડસ્મિ, સ્થાવરાણાં હિમાલય	૨૫
અશ્વત્થઃ સર્વવૃક્ષાણાં, દેવર્ષીણાં ચ નારદ ગંધર્વાણા ચિત્રતથ, સિદ્ધાના કપિલો મુનિ.	૨૬
ઉચ્ચૈઃશ્રવસમશ્વાનાં, વિદ્ધિ મામમૃતોદ્ભવમ્ ઐરાવતં ગજેન્દ્રાણાં, નરાણાં ચ નરાવિપમ્	૨૭
આયુધાનામહ વજ્ર, ધેનૂનામસ્મિ કામધુક પ્રજનશ્ચાસ્મિ કર્ધ્ય, સર્પાણામસ્મિ વાસુકિ	૨૮

અનંતશ્ચાસ્મિ નાગાનાં, વરૂણો યાદસામહમ્	
પિતૃણામર્યમા ચાસ્મિ, યમ સંયમતામહમ્	૨૯
પ્રહ્લાદશ્ચાસ્મિ દેત્યાના, કાલ કલયતામહમ્	
મૃગાણાં ચ મૃગેન્દ્રોડહ, વૈનતેયશ્ચ પક્ષિણામ્	૩૦
પવન પવતામસ્મિ, રામઃ શસ્ત્રભૃતામહમ્	
ઝષાણાં મકરશ્ચાસ્મિ, સ્નોતસામસ્મિ જ્ઞાન્હવી	૩૧
સર્ગાણામાદિરતશ્ચ, મધ્ય ચૈવાહમર્જુન	
અધ્યાત્મવિદ્યા વિદ્યાના, વાદ પ્રવદતામહમ્	૩૨
અક્ષરાણામકારોડસ્મિ, દ્વદ્વ સામાસિકસ્ય ચ	
અહમેવાક્ષય કાલો, ધાતાડહ વિશ્વતોમુખ	૩૩
મૃત્યુ સર્વહૃન્શ્વાહ-મુદ્ગલવશ્ચ ભવિષ્યતામ્	
કીર્તિત્રીર્વાક્ ચ નારીણા, સ્મૃતિર્મેધા ધૃતિ ક્ષમા	
બૃહત્સામ તથા સામ્નાં, ગાયત્રી છદસામહમ્	
માસાના માર્ગશીર્ષોડહ-મૃતૃના કુસુમાકર	૩૪
ઘૂત છલયતામસ્મિ, તેજસ્તેજસ્વિનામહમ્	

જયોડસ્મિ વ્યવસાયોડસ્મિ, સત્ત્વ સત્ત્વવતામહમ્
 વૃષ્ણીનાં વામુદ્દેવોડસ્મિ, પાંડવાનાં ધનંજય.
 મુનીનામપ્યહં વ્યાસ, કવીનામુગના કવિઃ ૩૭
 દંડો દમયતામસ્મિ, નીતિરસ્મિ જિગીષનામ્
 મૌનં ચૈવાસ્મિ ગુહ્યાનાં, જ્ઞાન જ્ઞાનવતામહમ્ ૩૮
 યચ્ચાપિ સર્વભૂતાનાં, ખીજં તદહમર્જુન
 ન તદસ્તિ વિના યત્સ્થાન-મયા ભૂત ચરાચરમ્
 નાંતોડસ્તિ મમ દિવ્યાનાં, વિભૂતિનાં પગ તપ
 એષ તૂદ્દેશતઃ પ્રોક્તો, વિભૂતેર્વિસ્તરો મયા ૪૦
 યદ્વદ્વિભૂતિમત્સત્ત્વ, શ્રીમદ્દર્જિતમેવ વા
 તત્તદેવાવગચ્છ ત્વ, મમ તેજોડશસ ભવમ્ ૪૧
 અથવા બહુનૈતેન, કિ જ્ઞાનેન તવાર્જુન
 વિષ્ણુભિદ્ધ કૃત્સ્તેન-મેકાશેન સ્થિતો જગત્ ૪૨
 હરિ ઐ તત્સદિતિ શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતામૃપનિષ સુ બ્રહ્મનિધાયા
 યોગશાસ્ત્રે શ્રીકૃષ્ણાર્જુનસંવાદે વિમૃતિયોગો નામ
 દશમોડ'યાય ॥ ૧૦ ॥

અધ્યાય ૧૧ મો—વિશ્વરૂપદર્શનયોગ.

અર્જુન ઉવાચ । અર્જુન યોદ્યા —

મદ્દતુઘ્નહાય પરમ, ગુહ્યમધ્યાત્મસંજિતમ્
યત્ત્વયોક્ત વચસ્તેન, મોહોડય વિગતો મમ ૧

ભવાધ્યયૌ હિ ભૂતાનાં, શ્રુતૌ વિસ્તરશો મયા
ત્વતઃ કમલપત્રાક્ષ, માહાત્મ્યમપિ ચાવ્યયમ્ ૨

એવમેતદથાત્ય ત્વ-માત્માન પરમેશ્વર
દ્રઘ્દુભિચ્છામિ તે રૂપ-મૈશ્વર પુરૂષોત્તમ ૩

મન્યસે યદિ તચ્છકય, મયા દ્રઘ્દુભિતિ પ્રભો
યોગેશ્વર તતો મે ત્વ, દર્શયાત્માનમવ્યયમ્ ૪

શ્રીભગવાનુવાચ । શ્રી ભગવાન યોદ્યા —

પશ્ય મે પાર્થ રૂપાણિ, શતશોડય સહસ્રશ
નાનાવિધાનિ દિવ્યાનિ, નાનાવર્ણાકૃતીનિ ચ ૫

પશ્યાદિત્યાન્વસૂત્રદ્રા-નશ્વિનૌ મરૂતસ્તથા
બહૂન્યદૃષ્ટપૂર્વાણિ, પશ્યાશ્ચર્યાણિ ભારત ૬

ઇહૈકસ્ય જગત્કૃત્સન, પશ્યાઘ સચરાચરમ્
 મમ દેહે ગુડાકેશ, યચ્ચાન્યદ્દૃષ્ટુમિચ્છસિ ૭
 ન તુ માં શક્યસે દ્રષ્ટુ-મનેનૈવ સ્વચક્ષુષા
 દિવ્ય દદામિ તે ચક્ષુઃ, પશ્ય મે યોગમૈશ્વરમ્ ૮

સજ્જય ઉવાચ । સજ્જય બોલ્યા —

એવમુક્ત્વા તતો રાજન્, મહાયોગેશ્વરે હગિ ।
 દર્શયામાસ પાર્થાય, પરમ રૂપમૈશ્વરમ્ ૯
 અનેકવક્ત્રનયન-મનેકાદ્ભુતદર્શનમ્
 અનેકદિવ્યાભરણ, દિવ્યાનેકાઘતાયુધમ્ ૧૦
 દિવ્યમાલ્યાંબરધર, દિવ્યગધાનુલેપનમ્
 સર્વાશ્ચર્યમય દેવ-મનત વિશ્વતોમુખમ્ ૧૧
 દિવિ સૂર્યસહસ્રસ્ય, ભવેદ્ધૂમપદ્મત્થિતા
 યદિ ભા. સદૃશી સા ત્યાદ્-ભાસસ્તસ્ય મહાત્મનઃ
 તત્રૈકસ્ય જગત્કૃત્સન, પ્રવિભક્તમનેકધા
 અપસ્યદ્દેવદેવસ્ય, શરીરે પાડવસ્તદા ૧૩

- તતઃ સ વિસ્મયાવિષ્ઠો, દૃષ્ટરોમા ધનજયઃ
પ્રણમ્ય શિરસા દેવ, કૃતાંજલિગ્ભાષત ૧૪
અર્જુન ઉવાચ । અર્જુન યોદ્ધા —
પશ્યામિ દેવાંસ્તત્ર દેવ દેહે,
સર્વાસ્તથા ભૂતવિશેષમધાન્
પ્રહ્લાણુમીશ કમલાસનસ્થ—
મૃષીંશ્ચ સર્વાનુરગાંશ્ચ દિવ્યાન્ ૧૫
અનેકબાહૂદરવક્ત્રનેત્ર,
પશ્યામિ ત્વાં સર્વતોડનતરૂપમ
નાત ન મધ્ય ન પુનસ્તવાદિ,
પશ્યામિ વિશ્વેશ્વર વિશ્વરૂપમ્ ૧૬
કિરીટિન ગદ્ધિન ચક્રિણ ચ,
તેજોરાશિં સર્વતો દીપ્તિમંતમ
પશ્યામિ ત્વાં દુર્નિરીક્ષ્ય સમતાદ્,
દીપ્તાનલાકંધુતિમપ્રમેયમ્ ૧૭

त्वमक्षरं परमं वेदितव्यं, त्वमस्य विश्वस्य परं निधानम् त्वमव्ययः शाश्वतधर्मगोप्ता, सनातनस्त्वं पुत्रो भूतो मे	१८
अनादिमध्यांतमनतवीर्यं— मनतयाहुः शशिसूर्यनेत्रम् पश्यामि त्वां दीप्तहुताशवक्त्रं, स्वतेजसा विश्वमिदं तपतम्	१९
धावापृथिव्योरिदमंतरं हि, व्याप्तं त्वयैकेन दिशश्च सर्वां दृष्ट्वाऽद्भुतं रूपमुग्रं तवेदं, लोकत्रयं प्रव्यथितं महात्मनः	२०
अभी हि त्वां सुरसं धां विशति, केचिद्दलीता प्रांक्ष्यो गृणुति स्वस्तीत्युक्त्वा महर्षिसिद्धसं धां, स्तुवति त्वां स्तुतिभिः पुष्कलाभिः	२१

- इद्रादित्या वसवो ये य साध्या,
विश्वेऽश्विनौ भस्त्रश्चोष्मपाश्च
गधर्वयक्षासुरसिद्धसधा,
वीक्षते त्वां विस्मिताश्चैव सर्वे २२
रूपं भक्षते बहुवक्त्रनेत्र,
महाबाहो बहुबाहूत्रपादम्
अहूह्र २ अहुह्रष्टाकराल,
दृष्ट्वा लोकाः प्रव्यथितास्तथाऽहम् २३
नभस्पृश दीप्तमनेकवर्ण,
व्यात्तानन दीप्तविशालनेत्रम्
दृष्ट्वा हि त्वा प्रव्यथितांतरात्मा,
धृति न विदामि शम य विष्णु २४
हृष्टाकरालानि य ते मुष्मानि,
दृष्ट्वैव कालानलसनिभानि
दिशो न जाने न लभे य शर्म,
प्रसीद हेवेश जगन्निवास २५

अभी य त्वां धृतराष्ट्रस्य पुत्राः, सर्वे सहैवावनिपालस वै	
भीष्मो द्रोणः सूतपुत्रस्तथासौ, सहस्रमदीयैरपि योधमुप्यैः	२६
वक्त्राणि ते त्वरभाणा विशति, दृष्टाकरालानि भयानकानि	
केचिद्विलग्ना दशनांतरेषु, स दृश्यते यूष्णितैश्चतुर्भांगैः	२७
यथा नदीनां बहवोऽभ्युवेगाः, समुद्रमेवाभिमुष्णा द्रवति	
तथा तवामी नरलोकावीरा, विशति वक्त्राण्यभितो ज्वलन्ति	२८
यथा प्रदीप्त ज्वलन पतगा, विशति नासाय समृद्धवेगा	
तथैव नासाय विशति लोकास्- तवापि वक्त्राणि समृद्धवेगाः	२९

देलिद्यसे असमानं समतात्—

लोकान्समग्रान्वदन्नेर्ज्वलद्भिः

तेजोभिरापूर्यं जगत्समग्रं,

भासस्तवोऽग्राः प्रतपति विष्णो ३०

आभ्याहि मे द्वा लवानुग्रहो,

नमोऽस्तु ते देववर प्रसीद

विज्ञातुमिच्छामि लवतमाद्यं,

न हि प्रजनामि तव प्रवृत्तिम् ३१

श्रीभगवानुवाच । श्री लघवान् षोडशा—

कालोऽस्मि लोकक्षयकृत्प्रवृद्धो,

लोकान्समाहर्तुमिह प्रवृत्त

ऋतेऽपि त्वां न भविष्यति सर्वे,

येऽवस्थिता प्रत्यनीकेषु योधा ३२

तस्मात्त्वमुत्तिष्ठ यशो लभस्व,

जित्वा शत्रून् सु क्ष्व राज्यं समृद्धम्

- મયૈવૈતે નિહતાઃ પૂર્વમેવ,
 નિમિત્તમાત્રં ભવ સવ્યસાચિન્ ૩૩
 દ્રોણ ચ ભીષ્મ ચ જયદ્રથ ચ,
 કર્ણ તથાડન્યાનપિ યોધવીરાન્
 મયા હતાંસ્ત્વ જહ્મિ મા વ્યથિષ્ઠા,
 યુદ્ધયસ્વ જેતાડસિ રણે સપત્તાન્ ૩૪
 સજય ઉવાચ । સજય યોદ્ધા —
 એતદ્શ્રુત્વા વચન કૈશવસ્ય,
 કૃતાંજલિવેપમાન. કિરીટી
 નમસ્કૃત્વા ભૂય એવાહ કૃષ્ણ,
 સગઢગઢ ભીતભીતઃ પ્રણમ્ય ૩૫
 અર્જુન ઉવાચ । અર્જુન યોદ્ધા —
 સ્થાને દૃષીકેશ તવ પ્રકીર્ત્યા,
 જગત્પ્રહૃષ્યત્યનુરજ્યતે ચ
 રક્ષાંસિ ભીતાનિ દિશેઃ દ્રવતિ,
 સર્વે નમસ્યતિ ચ સિદ્ધસઘા ૩૬

कस्माच्च न न मेरन्महात्मन्, गरीयसे ब्रह्मणोऽप्यादिकर्त्रे अनत द्वेषेण जगन्निवास, त्वमक्षर सदसत्तत्परं यत्	३७
त्वमादिदेव पुरुषः पुराणसू- त्वमस्य विश्वस्य पर निधानम् वेत्ताऽसि वेद्यं परं यं धाम, त्वया तत् विश्वमनतरूपं	३८
वायुर्यमोऽग्निर्वज्रः शशाङ्क, प्रजपतिस्त्व प्रपितामहश्च नमो नमस्तेऽस्तु सदस्रकृत्वः, पुनश्च भूयोऽपि नमो नमस्ते	३९
नमः पुरस्तादथ पृष्ठतस्ते, नमोऽस्तु ते सर्वत एव सर्वं अनतवीर्यामितविक्रमस्त्व, सर्वं सभाभोषि ततोऽसि सर्वं.	४०

- सञ्चेति भत्वा प्रसन्न यदुक्त,
 हे कृष्ण हे यादव हे सञ्चेति
 व्यञ्जनता महिमानं तवेह,
 मया प्रमादात्प्रणयेन वाऽपि ४१
 यस्यावहासार्थमसत्कृतोऽसि,
 विहारशय्यासनलोब्धनेषु
 ज्येष्ठाऽथवाप्यन्युन तत्समक्षं,
 तत्क्षामये त्वामहमप्रमेयम् ४२
 पितासि लोकस्य चराचरस्य,
 त्वमस्य पृथ्व्यश्च गुर्गरीयान्
 न त्वत्समोऽस्त्यर्थाधिकं कुतोऽन्यो,
 लोकत्रयेऽप्यप्रतिमप्रभाव ४३
 तस्मात्प्रणम्य प्रणिधाय काय,
 प्रसादये त्वामहमीशमीड्यम्
 पितेव पुत्रस्य मञ्जव सञ्जु,
 प्रिय प्रियायाहमि देव सोढुम् ४४

अदृष्टपूर्वं दक्षितोऽस्मि दृष्ट्वा,
 भयेन य प्रव्यथित मनो मे
 तदेव मे दर्शय देव रूप
 प्रसीद देवेश जगन्निवास ४५
 किरीटिन गद्दिन यच्छस्त-
 भिर्यथाभि त्वां दृष्टुमह तथैव
 तेनैव रूपेण यतुर्भुजेन,
 सहस्रपादो भव विश्वभूते ४६
 श्रीभगवानुवाच । श्री भगवान् ज्योत्स्ना-
 मया प्रसन्नेन तवार्जुनेह,
 रूप पर दर्शितमात्मयोगात्
 तेजोमयं विश्वमनतमाद्य,
 यन्मे त्वदन्येन न दृष्टपूर्वम् ४७
 न वेद्यज्ञाध्ययनैर्न दानैर्-
 न य क्रियाभिर्न तपोभिरुग्रै-

એવ રૂપ. શક્ય અહ નૃલોકે,
દ્રષ્ટુ ત્વદન્યેન કુરપ્રવીઃ ૪૮

મા ને વ્યથા મા ચ વિમૂઢભાવો,
દૃષ્ટ્વા રૂપં ઘોરમીદૃડ્ મમેદમ
વ્યપેતલી પ્રીતમના પુનસ્ત્વં,
તદેવ મે રૂપમિદં પ્રપશ્ય ૪૯

મજ્જય ઉવાચ સજય યોહ્યા —

ઈત્યર્જુન વાસુદેવસ્તથોક્ત્વા,
સ્વક રૂપ દર્શયામાસ બ્રૂય
આશ્વાસયામાસ ચ ભીતમેન,
ભૂત્વા પુન સૌમ્યવપુર્મહત્તમા ૫૦

અર્જુન ઉવાચ અર્જુન યોહ્યા —

દ્રષ્ટ્વેદ માતૃષ રૂપ, તવ સૌમ્યં જનાર્દન
ઈદાનીમસ્મિ સંવૃત્ત, સચેતા. પ્રકૃતિં ગત ૫૧

श्रीभगवान् उवाच श्रीभगवान् प्रोक्ष्य —

सुदुर्दर्शमिह रूपं, द्रष्टवानसि यन्मम
 देवा अप्यस्य रूपस्य, नित्य दर्शनकाक्षिणः ५२
 नाह वेदैर्न तपसा, न दानेन न येन्यथा
 शक्य एव विधो द्रष्टुं, द्रष्टवानसि मां यथा ५३
 भक्त्या त्वनन्यथा शक्य, अहमेवविधोऽर्जुन
 ज्ञातु द्रष्टुं य तत्त्वेन, प्रवेष्टुं य परंतप ५४
 भक्तर्मकृन्मत्परो, भक्त्युक्त स गवर्जितः
 निर्वैरः सर्वभूतेषु, य स भामेति पांडव ५५

इति ॐ तत्सदिति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु अष्टाविंशत्याम्
 योगशस्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे विश्वरूपदर्शनयोगो
 नाम ओष्ठदशोऽध्यायः ॥११॥

અધ્યાય ૧૨ મો-મક્તિયોગ.

અર્જુન ઉવાચ । અર્જુન યોધ્યા —

એવ સતતયુક્તા યે, ભક્તાસ્તેવાં પર્યુપાસતે
યે ચાપ્યક્ષરમવ્યક્ત, તેષા કે યોગવિત્તમા ૧

શ્રીભગવાન્ ઉવાચ શ્રી ભગવાન યોધ્યા —
મર્યાવેશ્ય મનો યે મા, નિત્યયુક્તા ઉપાસતે
શ્રદ્ધયા પરયોપેતાસ્-તે મે યુક્તતમા મતાઃ ૨

યે ત્વક્ષરમનિર્દેશ્ય-મવ્યક્ત પર્યુપાસતે
સર્વત્રગમચિત્ય ચ, ટસ્થમચલ ધ્રુવમ્ ૩

સનિયમ્યેદ્રિયગ્રામ, સર્વત્ર સમચ્ચુદ્ધય
તે પ્રાપ્નુવતિ મામેવ, સર્વભૂતહિતે રતા ૪

કલેશોડધિકતરસ્તેષા મવ્યક્તાસક્તચેતસામ્
અવ્યક્તા હિ ગતિર્દુષ્ણ, દેહવદ્ભિરવાપ્યતે ૫

યે તુ સર્વાણિ કર્માણિ, મયિ સન્યસ્ય મનપગઃ
અનન્યેનૈવ યોગેન, માધ્યાયત ઉપાસતે ૬

તેષામહ સમુદ્ધર્તા, મૃત્યુસંસારસાગરાત્
 ભવામિ ન ચિરાત્પાર્થ, મર્યાવેશિતચેતસામ્ ૭
 મર્યેવ મન આધત્સ્વ, મયિ બુદ્ધિ નિવેશય
 નિવસિષ્યસિ મર્યેવ, અતઃ કિંચિદ્ ન સશય ૮
 અથ ચિત્ત સમાધાતુ, ન શકનોપિ મયિ સ્થિરમ્
 અભ્યાસયોગેન તતો, મામિચ્છાપ્તુ ધનજય ૯
 અભ્યાસેડપ્યસમર્થોડસિ, મત્કર્મપરમો ભવ
 મદર્થમપિ કુર્માણિ, કુર્વન્સિદ્ધિમવાપ્સ્યસિ ૧૦
 અથૈતદપ્યશક્તોડસિ, કર્તુ મધોગમાશ્રિતઃ
 સર્વકર્મફલત્યાગ, તતઃ કુર્યતાત્મવાન્ ૧૧
 શ્રેયો હિ જ્ઞાનમભ્યાસાન્-જ્ઞાનાદ્ધ્યાન વિશિષ્યતે
 ધ્યાનાત્કર્મફલત્યાગસ્-ત્યાગાચ્છાંતિરનંતરમ્ ૧૨
 અદ્વૈષ્ટા સર્વભૂતાનાં, મૈત્રઃ કરુણ એવ ચ
 નિર્મમો નિરહ કાર, સમદુઃખસુખઃ ક્ષમી ૧૩
 સતુષ્ટઃ સતત યોગી, યતાત્મા દૃઢનિશ્ચયઃ
 મર્યાપિતમનોબુદ્ધિર્-યો મે ભક્ત સ મે પ્રિયઃ ૧૪

યસ્માન્નોદ્વિજ્જતે લોકો, લોકાન્નોદ્વિજ્જતે ચ યઃ
 હૃષ્મિર્મર્ષભયોદ્વેગૈર્-મુક્તો યઃ સ ચ મે પ્રિય ૧૫
 અનપેક્ષ શુચિર્દક્ષ, ઉદાસીનો ગતવ્યથઃ
 સર્વાંરભપરિત્યાગી, યો મહ્નક્ત સ મે પ્રિય ૧૬
 યો ન દૃષ્યતિ ન દ્વેષ્ટિ, ન શોચતિ ન કાંક્ષતિ
 શુભાશુભપરિત્યાગી, ભક્તિમાન્યઃ સ મે પ્રિય ૧૭
 સમઃ શત્રૌ ચ મિત્રે ચ, તથા માનાપમાનયો
 શીનોષ્ણસુખદુઃખેષુ, સમ સગવિવર્જિતઃ ૧૮
 તુલ્યનિદાસ્તુતિર્મૌની, સતુષ્ઠો યેન કેનચિત્
 અનિકેત સ્થિરમતિર્-ભક્તિમાન્મે પ્રિયો નરઃ ૧૯
 યે તુ ધર્મ્યામૃતમિદં, યથોક્ત પયુર્પાસતે
 શ્રદ્ધાના મત્પરમા, ભક્તાસ્નેહતીવ મે પ્રિયા ૨૦

હરિ ઓ તત્સદ્વિતિ શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતાસૂત્રપરિપ્રસુ બ્રહ્મવિધાયા
 યોગશાસ્ત્રે શ્રીકૃષ્ણાર્જુનસંવાદે ભક્તિયોગો નામ
 દ્વાદશોઽધ્યાય ॥ ૧૨ ॥

અધ્યાય ૧૩ મો-ક્ષેત્રક્ષેત્રજ્ઞવિભાગયોગ.

અર્જુન ઉવાચ । અર્જુન ઓલ્યા —

- પ્રકૃતિ પુરુષ ચૈવ, જેત્ર ક્ષેત્રજ્ઞમેવ ચ
એતદ્વેદિતુભિરુછામિ, જ્ઞાન જ્ઞેય ચ કેશવ ૧
- શ્રીભગવાનુવાચ । શ્રી ભગવાન ઓલ્યા —
ઇદં શરીર કૌંતેય, ક્ષેત્રમિત્યભિધીયતે
એતદ્ધો વેત્તિ ત પ્રાહુઃ, ક્ષેત્રજ્ઞ ઇતિ તદ્વિદ ૨
- ક્ષેત્રજ્ઞ ચાપિ માં વિદ્મિ, સર્વક્ષેત્રેષુ ભારત
ક્ષેત્રક્ષેત્રજ્ઞયોર્જ્ઞાન, યત્તજ્ઞાન મત મમ ૩
- તત્ક્ષેત્ર યચ્ચ યાદૃક્ ચ, યદ્વિકારિ યતચ્ચ યત્
સ ચ યો યત્પ્રભાવશ્ચ, તત્સમાસેન મે સૃષ્ટુ ૪
- ઋષિભિર્બહુધા ગીત, છંદોભિર્વિવિધૈઃ પૃથક્
બ્રહ્મસૂત્રપદૈશ્ચૈવ, હેતુમદ્ભિર્વિનિશ્ચિતૈઃ ૫
- મહાભૂતાન્યહ કાગે, બુદ્ધિરવ્યક્તમેવ ચ
ઈન્દ્રિયાણિ દશૈક ચ, પચ ચૈન્દ્રિયગોચરાઃ ૬

ઇચ્છા દ્વેષં સુખં દુઃખં , સંધાતચ્ચેતના ધતિં	
એતત્ક્ષેત્રં સમાસેન, સવિકારમુદાહૃતમ્	૭
અમાનિત્વમદભિત્વ-મહિસા ક્ષાંતિરાજ્જવમ્	
આચાર્યોપાસન શૌચ , સ્થૈર્યમાત્મવિનિગ્રહઃ	૮
દીંદ્રિયાર્થેષુ વૈરાગ્ય-મનહ કાર એવ ચ	
જન્મમૃત્યુજરાવ્યાધિ-દુઃખદોષાનુદર્શનમ્	૯
અસક્તિરનભિષ્વગ , પુત્રદારગૃહાદિષુ	
નિત્ય ચ સમચિત્તત્વ-મિષ્ટાનિષ્ઠોપપત્તિષુ	૧૦
મયિ ચાનન્યયોગેન, ભક્તિરવ્યભિચારિણી	
વિવિક્તદેશસેવિત્વ-મરતિર્જનસ સદિ	૧૧
અધ્યાત્મજ્ઞાનનિત્યત્વ , તત્ત્વજ્ઞાનાર્થદર્શનમ્	
એતજ્ઞાનમિતિ પ્રોક્ત-મજ્ઞાન યદતોડન્યથા	૧૨
જ્ઞેયં યતત્પ્રવક્ષ્યામિ, યજ્ઞાત્વાડમૃતમશ્નુતે	
અનાદિમત્પરં બ્રહ્મ, ન સત્તત્ત્વાસદુચ્યતે	૧૩
સર્વતઃ પાણિપાદ તત્ , સર્વતોડક્ષિશિરોમુખમ્	
સર્વતઃ શ્રુતિમલ્લોકે, સર્વમાવૃલ્ય તિષ્ઠતિ	૧૪

सर्वेन्द्रियगुणाभास , सर्वेन्द्रियविवर्णितम्	
असक्त सर्वभूत्यैव, निर्गुण गुणलोक्तम् च	१५
अद्वितीयं भूताना-मयं यमेव च	
सूक्ष्मत्वात्तद्विज्ञेय , दूरस्थं यातिके च तत्	१६
अविभक्तम् च भूतेषु, विभक्तमिव च स्थितम्	
भूतभट्टं च तन्ज्ञेय , असिष्णु प्रभविष्णु च	१७
न्योतिषामपि तन्न्योतिस्, तमसः परमुच्यते	
ज्ञान ज्ञेय ज्ञानगम्य , हृदि सर्वस्य धष्ठितम्	१८
धृति क्षेत्र तथा ज्ञान , ज्ञेय योक्त सभासतः	
भट्टभक्त्येतद्विज्ञाय, भट्टभावायोपपद्यते	१९
प्रकृति पुत्रश्च येव, विद्वयनाद्गीतभावपि	
विकारांश्च गुणांश्चैव, विद्धि प्रकृतिसम्भवान्	२०
कार्यकारणकर्तृत्वे, हेतुः प्रकृतिरुच्यते	
पुत्रश्च सुपुत्रः पुत्रानां, लोकात्तत्वे हेतुर्न्यते	२१
पुत्रश्च प्रकृतिस्थो हि, लुक्ते प्रकृतिर्नगुणान्	
कारणं गुणस्य गोऽस्य, सदसद्योनिर्गन्मसु	२२

उपद्रष्टानुमता य, भर्ता लोका भक्षेश्वरः
 परमात्मेति आभ्युक्तो, देहेऽस्मिन् पुंशः परः २३
 य एव वेत्ति पुंश, प्रकृति य गुणै सह
 सर्वथा वर्तमानोऽपि, न स भूयोऽभिजयते २४
 ध्यानेनात्मनि पश्यति, द्विधात्मानमात्मना
 अन्ये सांध्येन योगेन, कर्मयोगेन आपरे २५
 अन्ये त्वेवमजनतः, श्रुत्वान्येभ्य उपासते
 तेऽपि यातितरत्येव, मृत्यु श्रुतिपरायणा २६
 यावत्संजयते किञ्चित्-सत्त्वं स्थावरजगमम्
 क्षेत्रज्ञेत्रज्ञसंयोगात्-तद्विद्धि भरतर्षभ २७
 सभ सर्वेषु भूतेषु, निष्ठत परमेश्वरम्
 विनश्यत्स्वविनश्यत्, यः पश्यति स पश्यति २८
 सभ पश्यन्ति सर्वत्र, सभस्थितमीश्वरम्
 न हिनस्तेऽत्मानाऽऽत्मानं, ततो यानि परां गतिभूरुह
 प्रकृत्यैव य कर्माणि, क्रियमाणानि सर्वश
 यः पश्यति तथाऽऽत्मान-भक्तारं स पश्यति ३०

યદા ભૂતપૃથગ્ભાવ—મેકસ્થમનુપશ્યતિ	
તત એવ ચ વિસ્તાર, બ્રહ્મ સ પદ્યતે તદા	૩૧
અનાદિવાનિર્ગુણત્વાત્, પરમાત્માયમવ્યયઃ	
શરીરસ્થોઽપિ કૌતેય, ન કૌશેતિ ન સિધ્યતે	૩૨
યથા સર્વગત નૌક્ષ્મ્યા—દાકાશ નોપસિધ્યતે	
સર્વત્રાવસ્થિતો દેહે, તથાત્મા નોપસિધ્યતે	૩૩
યથા પ્રકાશયત્યેકઃ, કૃત્સ્ને લોકમિમ રવિ	
ક્ષેત્ર ક્ષેત્રી તથા કૃત્સ્ને, પ્રકાશયતિ ભારત	૩૪
ક્ષેત્રક્ષેત્રજ્ઞયોરેવ—મતર જ્ઞાનચક્ષુષા	
ભૂતપ્રકૃતિમોક્ષ ચ, યે વિદુર્યાતિ તે પગ્મ્	x૩૫
હિ ઓ તત્સદિતિ શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતાસુપનિષત્સુ બ્રહ્મવિદ્યાયામ્	
યોગશાસ્ત્રે શ્રીકૃષ્ણાર્જુનસંવાદે ક્ષેત્રક્ષેત્રજ્ઞવિભાગયોગા	
નામ ત્રયોદશોઽધ્યાય ॥૧૩॥	

અધ્યાય ૧૪ મો—ત્રિગુણવિભાગયોગ

શ્રીભગવાન ઉવાચ શ્રી ભગવાન બોલ્યા —

- પર ભૂય પ્રવક્ષ્યામિ, જ્ઞાનાનાં જ્ઞાનમુત્તમમ્
 યજ્ઞજ્ઞાત્વા મુનય સર્વે, પરાં સિદ્ધિમિતો ગતાઃ ૧
- ઇદં જ્ઞાનમુપાશ્રિત્ય, મમ સાધર્મ્યમાગતાઃ
 સર્ગેડપિ નોપજાય તે, પ્રલયે ન વ્યથતિ ચ ૨
- મમ યોનિર્મહદ્અક્ષ, તસ્મિન્ગર્ભે દધામ્યહમ્
 સ ભવ સર્વભૂતાનાં, તનો ભવતિ ભારત ૩
- સર્વયોનિષુ કૌંતેય, મૂર્તયઃ સ ભવતિ યા
 તામો અક્ષ મહધોનિ—રહ બીજપ્રદઃ પિતા ૪
- સત્ત્વ રજસ્તમ ધતિ, ગુણાં પ્રકૃતિસ ભવા
 નિબધ્નતિ મહાબાહો, દેહે દેહિનમવ્યયમ્ ૫
- તત્ર ચત્ત્વ નિર્મલત્વાત્—પ્રકાશકમનામયમ્
 સુખસંગેન બધ્નાતિ, જ્ઞાનસંગેન ચાનધ ૬

२०० रागात्मक विद्धि, तृष्णास गसमुद्भवम् तन्निष्पन्नाति कौन्तेय, कर्मस गेन दृष्टिनम्	७
तमस्त्वज्ञानम् विद्धि, मोहनं सर्वदृष्टिनाम् प्रमादास्यनिद्राभिस-तन्निष्पन्नाति भारत	८
सत्त्वं सुप्ते स जयति, ग्गः कर्मणि भारत ज्ञानभावृत्य तु तमः, प्रमादे स जयत्युत	९
२०१ तमश्चाभिभूय, सत्त्वं भवति भारत २०२ सत्त्वं तमश्चैव, तमः सत्त्वं २०३ तथा	१०
सर्वद्वारेषु दृष्टेऽस्मिन्, प्रकाश उपजयते ज्ञान यदा तदा विधा-विवृद्ध सत्त्वमित्युत	११
बोधा प्रवृत्तिरारम्भ, कर्मणां भयम् स्पृहा २०४ स्येतानि जयन्ते, विवृद्धे भरतर्षभ	१२
अप्रकाशोऽप्रवृत्तिश्च, प्रमादो मोह एव च तमस्येतानि जयते, विवृद्धे कुश्नदन	१३
यदा सत्त्वे प्रवृद्धे तु, प्रलय याति दृढभक्त तदा तमविदां बोधान्, अभयान् प्रतिपद्यते	१४

રજસિ પ્રલય ગત્વા, કર્મસંગિષ્ઠ બળતે
 તથા પ્રલીનસ્તમસિ, મૂઢ્યોનિષ્ઠ બળતે ૧૫
 કર્મણુ સુકૃતસ્યાહુઃ, સાત્ત્વિક નિર્મલ ક્લમ
 રજસસ્તુ ક્લ દુઃખ-મજ્ઞાન તમસ ક્લમ ૧૬
 સત્ત્વાત્સબળતે જ્ઞાન, રજસો લોભ એવ ચ
 પ્રમાદમોહો તમસો, ભવતોઽજ્ઞાનમેવ ચ ૧૭
 ઊર્ધ્વ ગચ્છતિ સત્ત્વસ્થા, મધ્યે તિષ્ઠતિ રાજસા.
 જઘન્યગુણવૃત્તિસ્થા, અધો ગચ્છતિ તામસા ૧૮
 નાન્ય ગુણેભ્યઃ કતારિ, યદા દ્રષ્ટાનુપરયતિ
 ગુણેભ્યથ પર વેત્તિ, મદ્ભાવ સોઽધિગચ્છતિ ૧૯
 ગુણાનેતાનતીત્ય ત્રીન્, દેહી દેહસમુદ્ભવાન્
 જન્મમૃત્યુજરાદુઃખૈર્-વિમુક્તોઽમૃતમશ્નુતે ૨૦

અર્જુન ઉવાચ । અર્જુન યોદ્ધા —

કેલિ ગૈરીન્ ગુણાનેતા-નતીતો ભવતિ પ્રભો
 કિમાચારઃ કથ યૈતાંસ્-ત્રીન્ગુણાનતિવર્તતે ૨૧

श्रीभगवानुवाच । श्री भगवान् प्रोक्ष्याः—
 प्रकाशं य प्रवृत्तिं य, मोहमेव य पांडव
 न द्वेष्टि स प्रवृत्तानि, न निवृत्तानि कांक्षति २२
 उदासीनवदासीनो, गुणैर्यो न विव्यादयते
 गुणा वर्तत धृतेन, योऽवतिष्ठति ने गते २३
 समदुःखसुखः स्वस्थः, समलोष्टारमकांक्षनः
 तुल्यप्रियाप्रियो धीरस् तुल्यनिदात्मसस्तुतिः २४
 भानापमानयोस्तुल्यस्—तुल्यो मित्रारिपक्षयो
 सर्वारभपरित्यागी, गुणातीतः स उच्यते २५
 मां य योऽव्यभियारेण, भक्तयोगेन सेवते
 स गुणान्समतीत्यैतान्, अब्रह्मूयाय कल्पते २६
 ब्रह्मणो हि प्रतिष्ठाह—ममृतस्याव्ययस्य य
 शाश्वतस्य य धर्मस्य, सुखस्यैकांतिकस्य य २७
 हरि उ उ तत्सदिति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्याया
 योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे त्रिगुणविलागयोगो
 नाम अतुर्दशोऽध्यायः ॥१४॥

अध्याय १५ भो-पुरुषोत्तमयोग.

- श्रीभगवानुवाच । श्री भगवान् आह्वयः—
 त्रिर्ध्वमूलमधःशाप—मक्षत्यं प्रादुरव्ययम्
 छद्मि यस्य पद्मानि, यस्तं वेद स वेदवित् १
 अधश्चोर्ध्वं प्रसृतास्तु तस्य शापा,
 गुणप्रवृद्धा विषयप्रवादा
 अधश्च भूदान्यनुसततानि,
 उर्ध्वानुषधीनि मनुष्यलोके २
 न - पमस्येह तथोपलभ्यते,
 नातो न यादवर्नं च स प्रतिष्ठा
 अधश्चमेन सुविरूढमूलम्,
 असंशयस्येह दृढेन छित्त्वा ३
 ततः पदं तत्परिभाषितव्यं,
 यस्मिन्गता नानवर्तति भूयः
 तमेव यादं पुत्रं प्रपद्ये,
 यतः प्रवृत्तिः प्रसृता पुराणी ४

निर्मानभोहा जितस गढोषा,

अध्यात्मनित्या विनिवृत्तकामा

द्व द्वैर्विमुक्ताः सुष्णदुष्णसंज्ञैर्,

गच्छत्यमूढा पदमव्यय तत् ५

न तद्भासयते सूर्यो, न शशाङ्को न पावकः

यद्गत्वा न निवर्तते, तद्भाम परम भम ६

भमैवांशो ज्वलोदके, ज्वलूत सनातन

भनःपष्ठानीन्द्रियाणि, प्रकृतिस्थानि कर्षन्ति ७

शरीरं यदवाप्नोति, यस्याप्युत्क्रामतीश्वरः

गृहीत्वैतानि संयाति, वायुर्गन्धानिवाशयात् ८

श्रोत्रं यक्षुः स्पर्शनं च, रसनं घ्राणमेव च

अधिष्ठाय मनश्चायं, विषयानुपसेवते ९

उत्क्रामत स्थित वापि, भुञ्जत वा गुणान्वितम्

विमूढा नानुपश्यति, पश्यति ज्ञानयक्षुष १०

यत तो योगिनश्चैनं, पश्यत्यात्मन्यवस्थितम्

यत तोऽप्यकृतात्मानो, नैनं पश्यत्यथेतसः ११

યદ્દદિત્યગત તેજો, જગદ્ભાસયતેડખિલમ્
 યચ્ચ દ્રમસિ યચ્ચાશૌ, તત્તેજો વિદ્ધિ મામકમ્ ૧૨
 ગામાવિશ્ય ચ ભૂતાનિ, ધારયામ્યહમોજસા
 પુષ્ણામિ ચૌષધીં સર્વાઃ, સોમો ભૂત્વા રસાત્મકઃ ૧૩
 અહ વૈશ્વાનરો ભૂત્વા, પ્રાણિનાં દેહમાશ્રિતઃ
 પ્રાણાપાનસમાયુક્તઃ, પચામ્યન્ન ચતુર્વિધમ્ ૧૪
 સર્વસ્ય આહ દદિ સન્નિવિષ્ટો,
 મત્ત સ્મૃતિર્જ્ઞાનમપોહન ચ

વેદેશ્ચ સર્વૈરહમેવ વેદો,

વેદાંતકૃદ્વેદવિદેવ આહમ્ ૧૫

દ્વાવિમૌ પુરૂષૌ લોકે, ક્ષરત્ચાક્ષગ એવ ચ

ક્ષરઃ સર્વાણિ ભૂતાનિ, ફટરથોડક્ષર ઉચ્યતે ૧૬

ઉત્તમઃ પુરૂષસ્ત્વન્યઃ, પરમાત્મેત્યુદાહૃતઃ

યો લોકત્રયમાવિશ્ય, બિભર્ત્યવ્યય ઈશ્વરઃ ૧૭

યરમાત્ક્ષગમતીતોડહ-મક્ષરાદપિ ચોત્તમઃ

અતોડસ્મિ લોકે વેદે ચ, પ્રથિત પુરૂષોત્તમઃ ૧૮

યો મામેવમસમૂઢો, જનાતિ પુરૂષોત્તમમ્
 સ સર્વવિદ્ભજતિ માં, સર્વભાવેન ભારત ૧૯
 ઇતિ ગુહ્યતમં શાસ્ત્રમ્, ઇદમુક્ત મયાનધ
 એતદ્દ્યુહ્ધ્વા બુદ્ધિમાન્ સ્યાત્, કૃતકૃત્યશ્ચ ભારત ૨૦
 ૬૨ ઓમ તત્સદિતિ શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતાસુપનિષત્સુ બ્રહ્મવિદ્યાયા
 યોગશાસ્ત્રે શ્રીકૃષ્ણાર્જુનસંવાદે પુરૂષોત્તમયોગો નામ
 પચદશોઽધ્યાય ॥ ૧૫ ॥

અધ્યાય ૧૬ મો-દૈવાસુરસંપદ- વિભાગયોગ.

શ્રીભગવાન્ ઉવાચ શ્રી ભગવાન્ બ્રહ્મા —
 અભય સત્ત્વસ શુદ્ધિર્-જ્ઞાનયોગવ્યવસ્થિતિઃ
 દાન દમશ્ચ યજ્ઞશ્ચ, સ્વાધ્યાયસ્તપ આર્જવમ્ ૧
 અહિ સા સત્યમક્રોધસ્-ત્યાગઃ શાંતિરપૈશ્ચુનમ્
 દયા ભૂતેષ્વલોબુધ્સ્વ, માર્દવ હીરયાપલમ્ ૨

तेज क्षमा धतिः शौच-मद्रोहो नातिमानिता भवति स पद दैवी-मभिजतस्य भारत	३
दभो दपोडलिमानत्र, क्रोध पाङ्ग्यमेव य अज्ञान आलिजतस्य, पार्थ स पदभासुरीम्	४
दैवी स पद्विमोक्षाय, निष्धायासुरी मता भा शुच्य स पद दैवी-मभिजतोऽसि पांडव	५
द्रौ भूतसर्गौ लोकेऽस्मिन्, दैव आसुर एव य देवो विस्तरशः प्रोक्त, आसुरं पार्थ मे शृणु	६
प्रवृत्ति य निवृत्ति य, जना न विदुरासुराः न शौच नापि आचारै, न सत्य तेषु विद्यते	७
असत्यमप्रतिष्ठ ते, जगदादुरनीश्वरम् अपरस्परसंभूत, किमन्यत्कामहेतुकम्	८
अेता दृष्टिमवष्टब्ध, नष्टात्मानोऽदप्युद्धयः प्रभवत्युग्रकर्माणः, क्षयाय जगतोऽहिता	९
काममाश्रित्य दुष्पूर, दभमानमदान्विताः मोहाद्गृहीत्वाऽसङ्गान्, प्रवर्ततेऽशुचिव्रता	१०

- ચિતામપરિમેયાં ચ, પ્રલયાંતામુપાશ્રિતાઃ
કામેપભોગપરમા, એતાવદ્વિતિ નિશ્ચિતાઃ ૧૧
- આશાપાશશતૈર્બદ્ધાઃ, કામક્રોધપરાયણાઃ
ઈહ તે કામભોગાર્થ-મન્યાયેનાર્થસચ્ચાન્ ૧૨
- ઇદમધ મયા લબ્ધ-મિમ પ્રાપ્સ્યે મનોરથમ્
ઇદમસ્તીદમપિ મે, ભવિષ્યતિ પુનર્ધનમ્ ૧૩
- અસૌ મયા હતઃ શત્રુ-હનિષ્યે આપરાનપિ
ઈશ્વરોડહમહ ભોગી, સિદ્ધોડહ બલવાન્સુખી ૧૪
- આઠયોડભિજનવાનસ્મિ, ક્ષાડન્યોડસ્તિસદૃશોમયા
યક્ષ્યે દાસ્યામિ મોદિષ્ય, ઇત્યજ્ઞાનવિમોહિતાઃ ૧૫
- અનેકચિત્તવિભ્રાંતા, મોહબલસમાવૃતાઃ
પ્રસક્તા કામભોગેષુ, પતતિ નરકેડશુચૌ ૧૬
- આત્મસભાવિતા સ્તબ્ધા, ધનમાનમદાન્વિતા
યજ તે નામયજ્ઞૈસ્તે, દલેનાવિધિપૂર્વકમ્ ૧૭
- અહ કારં બલ દર્પ, કામ ક્રોધ ચ સશ્રિતાઃ
મામાત્મપરદેહેષુ, પ્રદ્વિષતોડભ્યસૂચકા. ૧૮

तानह द्विषतः कूगन्, स सारेषु नराधमान्
 क्षिपाभ्यञ्जस्रमशुभान्, आसुरीष्वेव येनिषु १८
 आसुरी येनिमापन्ना, भूढा जन्मनि जन्मनि
 भामप्राप्यैव कैतेय, ततो यात्यधमां गतिम् २०
 त्रिविधं न गच्छेद्, द्वारं नागनमात्मनः
 अभः क्रोधस्तथा लोलसूतस्मादेतत् त्रयं त्यजेत् २१
 अतैर्विमुक्तः कैतेय, तमोद्वागैस्त्रिभिर्नर
 आचरत्यात्मनः श्रेयम्-नतो याति परां गतिम् २२
 यः शास्त्रविधिमुत्सृज्य, वर्तते कामकारतः
 न स सिद्धिं भवामोति, न सुखं न परां गतिम् २३
 नस्माच्छास्त्रं प्रमाणं ते, कार्याकार्यव्यवस्थितौ
 ज्ञात्वा शास्त्रविधानोक्तं, कर्म कर्तुं भिडाहंसि २४

हरि ॐ तत्सदिति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु अष्टाविंश्या
 योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे दैवासुरसंपद्विभागयोगो
 नाम षोडशोऽध्यायः

અધ્યાય ૧૭ મો—શ્રદ્ધાત્રયવિભાગયોગ.

અર્જુન ઉવાચ અર્જુન યોદ્યા —

યે શાસ્ત્રવિધિમુત્સંજય, યજ તે શ્રદ્ધ્યાન્વિતાઃ
તેષાં નિષ્ઠા તુ કા કૃષ્ણ, સત્ત્વમાહો રજસ્તમ ૧

શ્રીભગવાન ઉવાચ શ્રીભગવાન યોદ્યા —

ત્રિવિધા ભવતિ શ્રદ્ધા, દેહિનાં સા સ્વભાવજ
સાત્ત્વિકી રાજસી ચૈવ, તામસી ચેતિ તાં શૃણુ ૨

સત્ત્વાનુરૂપા સર્વસ્ય, શ્રદ્ધા ભવતિ ભારત
શ્રદ્ધામયોડય પુરૂષો, યો યચ્છ્રદ્ધ સ ઐવ સ ૩

યજ તે સાત્ત્વિકા દેવાન્-ચક્ષરક્ષાંસિ રાજસાઃ
પ્રેતાન્ભૂતગણાંશ્ચાન્યે, યજ તે તામસા જના ૪

અશાસ્ત્રવિહિત ધોર, તપ્ય તે ચે તપો જના
દભાહંકારસયુક્તાઃ, કામરાગખલાન્વિતાઃ ૫

કર્ષયત શરીરસ્ય, ભૂતઆમમયેતસઃ
માં ચૈવાંતઃ શરીરસ્ય, તાન્વિદ્ધ્યાસુરનિશ્ચયાન્ ૬

- आहारस्त्वपि सर्वस्य, त्रिविधा भवति प्रियः
यज्ञस्तपस्तथा दान, तेषां लेढमिमं शृणु ७
- आयुःसत्त्वफलारोग्य—
सुप्रप्रीतिविवर्धना
- रस्या स्निग्धा स्थिरा हृद्या,
आहारा सात्त्विकप्रियाः ८
- कट्वम्बलवणान्युष्ण-तीक्ष्णरूक्षविहासिनः
आहारा राजसस्येष्टा, दुष्पशोकाभयप्रदा ९
- यातयाभ गतरस, पूति पर्युषित य यत्
उच्छिष्टमपि आमेध्य, लोभन तामसप्रियम् १०
- अङ्गुलाकांक्षिलियज्ञो, विधिदृष्टो य धन्यते
यष्टव्यमेवेति मन, समाधाय स सात्त्विक ११
- अभिसंधाय तु क्षल, हलार्थमपि यैव यत्
धन्यते भरतश्रेष्ठ, तं यज्ञं विद्धि राजसम् १२
- विधहीनमसृष्टान्न, मत्रहीनमदक्षिणम्
शुद्धविस्मृतं यज्ञं, तामसं परित्यजेत १३

देवद्विजगुह्यप्राज्ञ-पूजन शौचभार्जवम्
 अक्षय्यमहि सा य, शारीरं तप उच्यते १४
 अमुद्वेगकं वाक्य, सत्य प्रियहि त य यत्
 स्वाध्यायाव्यसनं यैव, वाङ्मय तप उच्यते
 मनःप्रसादः सौम्यत्व, मौनमात्मविनिग्रहः
 सावस शुद्धिरित्येतत्-तपो भानममुच्यते १६
 श्रद्धया परया तप्त, तपस्तत् त्रिविधं नरै
 अक्ष्णाक्षिभिर्युक्तैः, सात्त्विकं पण्डितैः १७
 सत्कारमानपूजार्थं, तपो ह लेन यैव यत्
 क्रियते तद्विहं प्रोक्तं, राजसं यत्नमध्रुवम् १८
 भूद्व्याहृष्टात्मनो यत्. पीडया क्रियते तपः
 पश्येत्सादनार्थं वा, तत्तामसमुदाहृतम् १९
 दातव्यमिति यद्दानं, दीयतेऽनुपकारिणे
 देशे काले य पात्रे य, तद्दानं सात्त्विकं स्मृतम् २०
 यत्तु प्रत्युपकारार्थं, इलमुद्दिश्य वा पुन
 दीयते य परिकल्पितं, तद्दानं राजसं स्मृतम् २१

अदेशकाले यद्दान-भपात्रेभ्यश्च दीयते	
असत्कृतमवज्ञात, तत्तामसमुदाहृतम्	२२
ॐ तत्सदिति निर्देशो, अक्षयस्त्रिविध स्मृत	
आक्षयस्तेन वेदाश्च, यज्ञाश्च विहिता पुरा	२३
तस्मादोमित्युदाहृत्य, यज्ञदानतप क्रिया	
प्रवर्तते विधानोक्ता, सतत अक्षवादिनाम्	२४
तदित्यनभिस धाय, इक्ष यज्ञतप क्रिया	
दानक्रियाश्च विविधा, क्रियते मोक्षकांक्षिणि	२५
सद्भावे साधुभावे च, सदित्येतत्प्रयुज्यते	
प्रशस्ते कर्मणि तथा, सच्छब्द पार्थ युज्यते	२६
यज्ञे तपसि दाने च, स्थितिः सदिति चोच्यते	
कर्म यैव तदर्थीय, सदित्येवाभिधीयते	२७
अश्रद्धया हुत दत्त, तपस्तप्त कृत च यत्	
असदित्युच्यते पार्थ, न च तत्रैतत् नो धृष्ट	२८

हरि ॐ तत्सदिति श्रीमद्भगवद्गीतासप्तपिण्ड
अक्षविद्याया योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे
अक्षयविभागयोगो नाम सप्तदशोऽध्याय

अध्याय १८ भो-भोक्षसंन्यासयोग.

अर्जुन उवाच । अर्जुन ओक्ष्या-—

स न्यासस्य महाभाहो, तत्त्वभिन्नाभि वेदितुम्
त्यागस्य य दृषीकेश, पृथक्केशिनिषूदन १

श्रीभगवानुवाच । श्रीभगवान ओक्ष्या —

काम्यानां कर्मणां न्यास, स न्यास क्वयो विदुः
सर्वकर्मक्षत्याग, प्राहुस्तयाग विवक्षला २

त्याज्यं दोषवदित्येकं, कर्म प्राहुर्मनीषिणः
यज्ञदानतपःकर्म, न त्याज्यमिति आपरे ३

निश्चय शृणु मे तत्र, त्यागे भरतसत्तम
त्यागो हि पुत्रपण्याघ्न, त्रिविधः स प्रकीर्तितः ४

यज्ञदानतपःकर्म, न त्याज्यं कार्यमेव तत्
यज्ञो दान तपश्चैव, पावनानि मनीषिणाम् ५

अेतान्यपि तु कर्माणि, स ग त्यक्त्वा क्षत्वाणि य
कर्तव्यानीति मे पार्थ, निश्चित मतमुत्तमम् ६

नियतस्य तु संन्यासः, कर्मणो नापपद्यते
 मोक्षात्तस्य परित्यागसू-तामस. परिशीतितः ७
 दुष्कर्मित्येव यत्कर्म, कायकलेशभयात्त्यजेत्
 स कृत्वा राजस त्याग, नैव त्यागश्च लभेत् ८
 कार्यमित्येव यत्कर्म, नियतं क्रियतेऽर्जुन
 स ग त्यक्त्वा इक्ष वैव, स त्याग. सात्त्विको भव ९
 न द्वेष्ट्यकुशलं कर्म, कुशले नानुषज्जते
 त्यागी सत्त्वसमाविष्टो, मेधावी छिन्नसंशयः १०
 न हि देहभृता शक्यं, त्यक्तु कर्माण्यशेषतः
 यस्तु कर्मक्षत्त्यागी, स त्यागीत्यभिधीयते ११
 अनिष्टमिष्ट मिश्रं य, त्रिविधं कर्मणः क्षलम्
 भवत्यत्यागिनां प्रेत्य, न तु संन्यासिनां क्वचित् १२
 पयैतानि भक्षाण्यहो, कारणानि निषेध मे
 सांप्रये कृताति प्रोक्तानि, सिद्धये सर्वकर्मणाम् १३
 आधिष्ठान तथा कर्ता, करणं य पृथग्विधम्
 विविधाश्च पृथक्पृथक्, देवैवात्र पश्यन् १४

शरीरवाङ् मनोभिर्यत्-कर्म प्रारभते नरः
 न्याय्य वा विपरीत वा, पश्येते तस्य हेतवः १५
 तत्रैव सति कर्तारि-भात्मानं केवलं तु यः
 पश्यत्यकृतशुद्धित्वान्-न स पश्यति दुर्भनिः १६
 यस्य नाह कृतो भावो, शुद्धिर्यस्य न सिध्यते
 हत्वापि स धर्मोद्वेगोक्तान्, न हति न निष्कृयते १७
 ज्ञान ज्ञेयं परिज्ञाता, त्रिविधा कर्मयोगिना
 करण कर्म कर्तात, त्रिविधः कर्मसंग्रहः १८
 ज्ञान कर्म य कर्ता य, त्रिधैव गुणभेदतः
 प्रोच्यते गुणसंख्याने, यथावच्छृणु तान्यपि १९
 सर्वभूतेषु येनैक, भावमव्ययमीक्षते
 अविभक्त विभक्तेषु, तज्ज्ञानं विद्धि सात्त्विकम् २०
 पृथक्त्वेन तु यज्ज्ञानं, नानाभावान्पृथग्विधान्
 वेत्ति सर्वेषु भूतेषु, तज्ज्ञानं विद्धि राजसम् २१
 यत्तु कृत्स्नवद्वेकस्मिन्, कार्यं सक्तमहेतुकम्
 अतएवार्थवदल्पं य, तत्तामसमुदाहृतम् २२

નિયત સગરહિત-મરાગદ્વેષતઃ કૃતમ્
 અક્લપ્રેક્ષુના કર્મ, યત્તાસાત્ત્વિકમુચ્યતે ૨૩
 યત્તા કામેક્ષુના કર્મ, સાહકારેણ વા પુનઃ
 ક્રિયતે બહુલાયાસં, તદ્રાજસમુદાહૃતમ્ ૨૪
 અનુબંધ ક્ષય હિ સા-મનપેક્ષ્ય ચ પૌરૂષમ્
 મોહાદારણ્યતે કર્મ, યત્તામસમુદાહૃતમ્ ૨૫
 મુક્તસ ગોડનહ વાદી, ધૃત્યુત્સાહસમન્વિતઃ
 સિદ્ધ્યસિદ્ધ્યોર્નિર્વિકાર, કર્તા સાત્ત્વિક ઉચ્યતે ૨૬
 રાગી કર્મક્લપ્રેક્ષુર-લુપ્થો હિ સાત્ત્મિકોડશુચિઃ
 હર્ષશોકાન્વિતઃ કર્તા, રાજસઃ પરિકીર્તિતઃ ૨૭
 અયુક્તઃ પ્રાકૃત. સ્તબ્ધઃ, ચેઠો નૈષ્કૃતિકોડલસઃ
 વિષાદી દીર્ઘસૂત્રી ચ, કર્તા તામસ ઉચ્યતે ૨૮
 બુદ્ધેર્ભેદ ધૃતેષ્વૈવ, ગુણુતસ્ત્રિવિધ શૃણુ
 પ્રોચ્યમાનમશેષેણ, પૃથક્ત્વેન ધનજય ૨૯
 પ્રવૃત્તિ ચ નિવૃત્તિ ચ, કાર્યાકાર્યે ભયાભયે
 બંધ મોક્ષ ચ યા વેત્તિ, બુદ્ધિઃ સા પાર્થ સાત્ત્વિકી

यथा धर्ममधर्मं य, कार्यं आकार्यमेव य
 अथथावत्प्रजनाति, बुद्धिः सा पार्थ राजसी ३१
 अधर्मं धर्ममिति या, मन्यते तमसा वृता
 सर्वार्थान् । वपरीतांश्च, बुद्धिः सा पार्थ तामसी ३२
 धृत्या यथा धारयते, मनःप्रालुद्रियक्रिया
 योगेनाव्यभियारिषुया, धृतिः सा पार्थ सात्त्विकी ३३
 यथा तु धर्मकार्थान्, धृत्या धारयतेऽर्जुन
 प्रसङ्गेन इलाकांक्षी, धृतिः सा पार्थ राजसी ३४
 यथा स्वप्नेन जय शोक, विषाद मदमेव य
 न विभ्रुयति, दुर्मेधा, धृतिः सा पार्थ तामसी ३५
 सुषुप्तं त्विदानीं त्रिविधं, शृणु मे भरतर्षभ
 अस्यासाद्रमते यत्र, दुष्मांतं य निगच्छति ३६
 यत्तद्वै विषमिव, परिणामेऽमृतोपमम्
 तत्सुषुप्तं सात्त्विकं प्रोक्तं—मात्मन्युद्धप्रसादनम् ३७
 विषयैर्द्रियसंयोगाद्, यत्तद्वैऽमृतोपमम्
 परिणामे विषमिव, तत्सुषुप्तं राजसं स्मृतम् ३८

यदत्रे आनुष धे य, सुष्म मोहनमात्मन
 निद्राक्षस्यप्रमोहात्थ, ततामसमुदाहृतम् ३९
 न तदस्ति पृथिव्यां वा, दिवि देवेषु वा पुनः
 सत्त्व प्रकृतिर्नैर्मुक्त, यदेभिः स्यात् त्रिभिर्गुणैः ४०
 आकाशक्षत्रियविशां, शूद्राणां य परतप
 कर्माणि प्रविभक्तानि, स्वभावप्रभवैर्गुणैः ४१
 शमो ह्यमस्तपः शौच, क्षातिरार्जवमेव य
 ज्ञान विज्ञानमास्तिक्य अक्षकर्म स्वभावम् ४२
 शौर्यं तेजो धृतिर्दाक्ष्यं, युद्धे आध्यपलायनम्
 दानमीश्वरभावश्च, क्षात्रं कर्म स्वभावम् ४३
 कृषिगोरक्षवाणिज्य, वैश्यकर्म स्वभावम्
 परिययात्मकं कर्म, शूद्रस्यापि स्वभावम् ४४
 स्वे स्वे कर्मण्यभिरत, संसिद्धिं लभते नरः
 स्वकर्मनिरतः सिद्धिं, यथा विंदति तच्छृणु ४५
 यतः प्रवृत्तिर्भूतानां, येन सर्वमिदं ततम्

स्वकर्मणा तमव्यर्थं, सिद्धिं विदति मानवः	४६
श्रेयान् स्वधर्मो विगुणः, परधर्मात्स्वनुष्ठितात्	
स्वभावानियतं कर्म, कुर्वन्नाप्नोति किद्विषमम्	४७
सहजं कर्म कौंतेय, सदोपमपि न त्यजेत्	
सर्वारम्भा हि दोषेण, धूमेनाग्निरिवानृताः	४८
असक्तयुद्धि सर्वत्र, जितात्मा विगतस्पृहः	
नैष्कर्म्यसिद्धिं परमां, स न्यासेनाधिगच्छति	४९
सिद्धिं प्राप्नोति यथा ब्रह्म, तथाप्नोति निबोध मे	
समासेनैव कौंतेय, निष्ठा ज्ञानस्य या परा	५०
युद्धया विशुद्धया युक्तो, धृत्यात्मानं नियम्य च	
शब्दद्वन्द्वनिबन्धयस्त्यक्त्वा, रागद्वेषौ व्युदस्य च	५१
विविक्तसेवी बद्धवाशी, यतवाक्कायमानसः	
ध्यानयोगपरो नित्य, वैराग्यं समुपाश्रितः	५२
अहंकारं बलं हर्षं, कामं क्रोधं परिग्रहम्	
विमुक्त्य निर्ममं शान्तं, ब्रह्मभूयाय कल्पते	५३

प्रसन्नभूतः प्रसन्नात्मा, न शोचति न कांक्षति
 सभः सर्वेषु भूतेषु, भङ्गभङ्गित लभते पराभू ५४
 भक्त्या भागलिङ्गनाति, यावान्यश्चास्मि तत्त्वत
 ततो भां तत्त्वतो ज्ञात्वा, विशते तदनन्तरम् ५५
 सर्वकर्माण्यपि सदा, कुर्वाणो मन्धपात्रयः
 मत्प्रसादादवाप्नोति, शाश्वत पदमव्ययम् ५६
 येतसा सर्वकर्माणि, मयि स न्यस्य मत्पर
 षुद्धियोगमुपाश्रित्य, भव्यत्त सतत भव ५७
 भव्यत्तः सर्वदुर्गाणि, मत्प्रसादात्तरिष्यसि
 अथ येत्वमहंकारान्-न श्रोष्यसि विनश्यसि ५८
 यदहंकारमाश्रित्य, न योत्स्य धृति मन्यसे
 मिथ्यैष व्यवसायस्ते, प्रकृतिस्त्वां नियोक्ष्यति ५९
 स्वभावज्ञेन कौंतेय, निष्कृत्स्नेन कर्मणा
 कर्तुं नेच्छसि यन्मोहात्, करिष्यस्यवशोऽपितत् ६०
 ईश्वर सर्वभूतानां, हृद्देशेऽर्जुन तिष्ठति

ब्राभयन्सर्वभूतानि, यत्रारूढानि भायथा ६१
 तमेव शरणं गच्छ, सर्वभावेन भारत
 तत्प्रसादात्परां शान्तिं, स्थानं प्राप्स्यसि शाश्वतम्
 धीति ते ज्ञानमाप्न्यात्, गुह्याद्गुह्यतरं मया
 विमृश्यैतदशेषेण, यथैच्छसि तथा कुः ६३
 सर्वगुह्यतमं भूयः, शृणु मे परम वयः
 धृष्टोऽसि मे दृढमिति, ततो वक्ष्यामि ते हितम् ६४
 मन्मना लव मङ्गलस्तो, मघाञ्च मां नमस्कुरु
 माभेवैष्यसि सत्यं ते, प्रतिजने प्रियोऽसि मे ६५
 सर्वधर्मान्परित्यज्य, माभेकं शरणं व्रज
 अहं त्वा सर्वपापेभ्यो, भोक्षयिष्यामि मा शुचः
 धृढं ते नातपस्काय, नाभक्ताय कदाचन
 न याशुश्रूषवे वाच्यं, न य मां योऽव्यसूयति ६७
 यं धृढं परमं गुह्यं, मङ्गलस्तेष्वभिधास्यति
 लङ्घितं भयि परां कृत्वा, माभेवैष्यत्यस शयः ६८

ન ચ તસ્માન્મનુષ્યેષુ, કશ્ચિન્મે પ્રિયકૃતમઃ
 ભવિતા ન ચ મે તસ્માન્-દન્યઃ પ્રિયતરો ભુવિ ૬૯
 અધ્યેષ્યતે ચ ય ઈમ, ધર્મ્યં સંવાદમાવયો.
 જ્ઞાનયજ્ઞેન તેનાહમ્, ઇષ્ટઃ સ્યામિતિ મે મતિઃ ૭૦
 શ્રદ્ધવાનનસૂયશ્ચ, શૃણુયાદપિ યો નર
 સોઽપિ મુક્તઃ શુભોલ્લોકાન, પ્રાપ્નુયાત્પુણ્યકર્મણામ્
 કચ્ચિદ્દેતચ્છ્રુત પાર્થ, ત્વયૈકાગ્રેણ ચેતસા
 કચ્ચિદ્જ્ઞાનસમોહઃ, પ્રનષ્ટસ્તે ધનજય ૭૨

અર્જુન ઉવાચ અર્જુન યોદ્યા —

નશ્ચો મોહઃ સ્મૃતિર્લિપ્ધા, ત્વત્પ્રસાદાન્મયાચ્યુત
 સ્થિતોઽસ્મિ ગતસદ્દેહઃ, કરિષ્યે વચન તવ ૭૩

સંજય ઉવાચ સંજય યોદ્યા —

ઇત્યહં વાસુદેવસ્ય, પાર્થસ્ય ચ મહાત્મન.
 સવાદમિમશ્રોષ-મદ્ભુત રોમહર્ષણમ્ ૭૪

व्यासप्रसादाच्छ्रुतवान्, अतद्गुह्यमहं परम्
 योगं योगेश्वरात्कृष्णात्, साक्षात्कथयत. स्वयम् ७५
 राजन्स स्मृत्य संस्मृत्य, स वाढमिममद्भुतम्
 केशवार्जुनयोः पुत्र्य, हृष्यामि च मुहुर्मुहुः ७६
 तस्य स स्मृत्य संस्मृत्य, रूपमत्यद्भुतं हरेः
 विस्मयो मे महान् राजन्, हृष्यामि च पुनः पुनः
 यत्र योगेश्वरः कृष्णो, यत्र पार्थो धनुर्धर
 तत्र श्रीविजयो भूतिर्-ध्रुवा नीतिर्मतिर्मम ७८

हरि ॐ तत्सद्विति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु अष्टाविधायाम्
 योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे सन्यासयोगो
 नाम अष्टादशीऽध्याय ॥१८॥

સંસ્કૃત ભાષા.

દુનિયાના મોટા મોટા વિદ્વાનો સિદ્ધ કરી શક્યા છે કે—
સંસ્કૃત ભાષા—તે મૂળ ભાષા છે, અને તેમાંથી નીચે જણાવેલી
અનેક ભાષાઓ ઉત્પત્તિ પામી છે “ હિંદી, ગુજરાતી, મરાઠી,
બંગાળી, ગાઝી, તેલુગ, અગ્રેજી, લેટીન, ગ્રીક, પ્રાચીન
(અર્ચાયન), આરબી, ફ્રેન્ચ જર્મન વિગેરે ”

ધર્મ, સાહિત્ય, ન્યાય, યોગ વિગેરે અન્યો ઋષિઓએ
પોતાની ભાષામાં (એટલે સંસ્કૃત ભાષામાં) લખેલા છે તેના
અભારે ધણા ભાષાતરો થયા છે, પણ મુળ લખાણમાં જે
મીઠાશ હોય છે, તે ભાષાતરોમાં હોતી નથી ચીકાગો (અમે
રીકા યુનાઇટેડ સ્ટેટસ)માં થોડા વરસ અગાઉ, દેશદેશના
ધાર્મિક પુરુષોની મોટી સભા મળી હતી તે સભામાં સ્વામી
વિવેકાનંદજી પણ હાજર હતા ‘અનુક એક ભાષામાત્ર, સૌ
પોતપોતાના વિચાર ન જણાવી શકે,’ એવી સ્થિતિ જણાયા
પછી, તે સભામાં એવો ઠરાવ થયો કે ‘સૌએ પોતપોતાના
દેશની મુખ્ય (સામાન્ય) ભાષામાં વ્યાખ્યાન આપવું ’ આ

કરાવને આધારે સ્વામી વિવેકાનંદજીએ હિંદીમાં વ્યાખ્યાન આપ્યું વ્યાખ્યાનના દર્શવાનમાં ધર્મશાસ્ત્રોનો આધાર આપવા માટે, સ્વામીજી સંસ્કૃત શ્લોકો પણ બોલતા હતા. હિંદી અગર સંસ્કૃત ભાષાને સમજનારા કોઇ પાત્ર-પત્રીશ શ્રોતાઓ હતા-બાકી બધાને તુબડીમાં કાકરા જેવું હતું. સંસ્કૃત શ્લોકોનો અર્થ સમજતો નહોતો, તોપણ રૂપિયોના પવિત્ર ઉદ્ગારોએ કાંઈક ચોર ભાવના પેદા કરી સૌને તે શ્લોકો સામજવા ગમ્યા. ભાષણ કરતા કરતા સ્વામીજી જરા થોમતા-અટકતા-ત્યારે ચારે તરફથી “Go on with what you are singing &c” એવા અવાજ થતો હતો. તાત્પર્ય-બલે તેમાં સમજણ ન પડે, તોપણ તે દેવભાષા હોવાથી સામજવી ગમે તેવી છે.

યુરોપ અમેરિકાના વિદ્વાનો, રૂપિયોનો ભાવ યથાર્થ રીતે સમજવા માટે સંસ્કૃત ભાષા બણવા લાગી ગયા છે જર્મની અને અમેરિકા ભાષા-જ્ઞાનમાં આગળ વધ્યા છે.

જે ભાષા રૂપિયોને તેમજ અનેક વિદ્વાનોને ધણીજ પ્રિય છે, તે ભાષાને, અહીં આપણે “Dead language (મુવેલી) ભાષા” તરીકે ઓળખીએ છઈએ. વાસ્તવિક રીતે જોતા ભાષા મરેલી નથી, પણ આપણો ઉત્સાહ અને અભ્યાસ,

મરવા પડ્યા છે. એટલે આપણે ગતિ તથા શક્તિ રહિત બનતા જઇએ છીએ.

કેટલાએક બાધઓ તથા બહેનો સસ્કૃત શ્લોકો જોઇને ડરી જાય છે—અડકતા પણ અમડાય છે, સસ્કૃત આવડતુ નથી, માટે શ્લોકોને અડકતા નથી, તે વાત વ્યાજની છે, પણ સસ્કૃત શીખવા માટે પ્રયત્ન ન કરવો, તે વાત વ્યાજની નથી ઉત્પત્તિનું દ્વાર પ્રયત્ન કરનારને માટે ખુલ્લું છે. આજસુને કહિ લાલ હોતો નથી. જેને સસારમા-ખાધાપીધાની જરાએ રીકર નથી, એવા બાવા-સાધુ-આચાર્યો અને મહતો પણ આજસુ બની ગયા છે ‘રામ રામને સમ આ ગયા’ અગર “દેવસેવામા બધુ આવી ગયું” એમ કહીને પોતાનો સતોષ બતાવે છે, અને કાયરતાને ઢાકે છે આ અફસોસની વાત છે આના આજસુથી દૂર રહેતા શીખવું તેઓ બહુવાની ઇચ્છા કરે, તે જરૂર તેમને મદદ કરવી

કોઇપણ બાધાનું જ્ઞાન મેળવવું હોય, ત્યારે તે બાધાનું વ્યાકરણ જાણવું જોઇએ સસ્કૃત વ્યાકરણનો વિષય ગહન છે, અને મોટી ઉમરના અગર જાડી યુદ્ધિવાળા સ્ત્રીપુરુષોને અત્યારે વ્યાકરણ શીખવા એમનું કાવે નહીં—તેમ તેનો પાર પણ આવે તેવું નથી, નોપણ ગીતા વાચનારને કાષ્ઠક વિગેષ

અનુકુળતા કરી આપવાના હેતુથી, આકરણ્ય સખ ધી થોડું તારણ
અહીં જણાવ્યું છે, તે જરૂર વાચ્યજેણ.

સૂચના—જે બાધ/ઓને તથા બહેનોને સમયની અનુ-
કુળતા હોય, તેમણે અવશ્ય સંસ્કૃત ભાષાનો અભ્યાસ કરવો.
માર્ગોપદેશિકા જે ભાગ શાસ્ત્રી પાસે અવશ્ય બજાવવા શાસ્ત્રીનો
થોડો ખર્ચ જીવનમાં વધારે પ્રકાશ આપશે

સંસ્કૃત—વ્યાકરણ.

(ગીતા વાંચવા શીખનારને ખાસ ઉપયોગી.)

[હોસીઓ પણ સમજી શકે, એવી સહેલાઈથી આ ભાગ લખ્યો
છે, માટે જરા પણ ગસરાટ વિના—ઉત્સાહથી—આટલું આકરણ્ય
શીખવું ન સમજણ પડે, તે ભાગ જે ત્રણવાર વાચવો]

આપણે બોલીએ છીએ તે દરેક વાક્ય, વ્યાકરણના
નિયમોને આધારે બોલાય છે, માટે પદ રચનાનું જે જ્ઞાન
આપે, તેનું નામ—વ્યાકરણ.

વ્યાકરણમાં મુખ્ય મુખ્ય શબ્દો=નામ, સર્વનામ, વચન,

પુરૂષ, વિશેષણ, વિભક્તિ, કર્તા, કર્મ, ક્રિયાપદ, કાળ, અર્થ,
અભ્યય, કૃદત વિગેરે

નામ—પ્રાણી અગર પદાર્થને ઓળખવા માટે આપેલા
નામ તે નામ.

દ્રષ્ટાત—મોતીભાષ, હરિભાષ, પથ્થર, ઇંટ, વાળુ વિગેરે
નામને ત્રણ જાતિઓ હોય છે પુલ્લિંગ (નર
જાતિ), સ્ત્રીલિંગ (નારીજાતિ), નપુસકલિંગ
(નાન્યેતરજાતિ)

સર્વનામ—નામને ઠેકાણે જે વપરાય તે દ્રષ્ટાત—શ્રીકૃષ્ણ
પદાર્થો પછી મે તેમને જમાડ્યા ‘તેમને’ એ
સર્વનામ છે સર્વનામને પણ ત્રણ જાતિ હોય છે

વચન—ત્રણ છે એકવચન (એકપણ સૂચવે તે)
દ્વિવચન (બેપણ સૂચવે તે)

બહુવચન (બેથી વધારાપણ સૂચવે તે)

પુરૂષ—ત્રણ છે—પહેલો પુરૂષ (બોલનારને ઠેકાણે વપરાય
તે) હું, અમે, મારો, અમારી વિગેરે
બીજો પુરૂષ—(સાક્ષીનારને ઠેકાણે વપરાય તે) તુ, તમે,
તમારો, વિગેરે

ત્રીજો પુરૂષ (જેના સબધી વાત થતી હોય અને તે
વાતમા ન હોય તે) તે, તેઓ, તેને વિગેરે

વિશેષણ—નામને વિશેષ ઓળખાવવા માટે જે આવે, તે વિશેષણ.

દ્રષ્ટાત—લાલ ઘોડો, મોટો રથ. તેમા 'લાલ' તથા 'મોટો' વિશેષણ

વિભક્તિ—સાત + સંબોધન = કુલ આઠ

પ્રથમા—પહેલી વિભક્તિ—કર્તા તરીકે વપરાય છે. કર્મણિ પ્રયોગમા 'કર્મ' પ્રથમામા વપરાય છે

દ્વિતીયા—બીજી વિભક્તિ—કર્મ તરીકે વપરાય છે

દ્રષ્ટાત—રામે રાવણને માર્યો—'રામ' કર્તા અને 'રાવણ' કર્મ

તૃતીયા—ત્રીજી વિભક્તિ—સાધન તથા કર્તાપણુમાં આવે છે

દ્રષ્ટાત—સાધનપણુમા—રામ કલમથી લખે છે 'કલમ' તૃતીયા વિ. મા

દ્રષ્ટાત—કર્તાપણુમાં—રામથી રાવણ મરાય છે 'સમ' તૃતીયા વિ. મા.

ચતુર્થી—ચોથી વિભક્તિ—સંપ્રદાન અર્થે—આપવા અર્થે.

દ્રષ્ટાત—વસિષ્ઠે રામને આશીર્વાદ આપ્યા. 'રામ' ચોથી વિ.મા.

પંચમી—પાચમી વિભક્તિ—દ્વિતી પડવા અર્થે.

દ્રષ્ટાત—રામ ચિત્રકુટથી આગળ ચાલ્યા ‘ચિત્રકુટ’

પંચમી વિ મા.

ષષ્ઠી—છઠ્ઠી વિભક્તિ સળધ અર્થે, તથા કાઠ ઠેકાણે

દ્વિતીયા જેવા અર્થે પણ વપરાય છે

દ્રષ્ટાત—રામની સ્ત્રીનું નામ સિતા ‘રામ’ છઠ્ઠી વિ.મા.

સપ્તમી—સાતમી વિભક્તિ—આધાર અથવા સ્થળ સૂચવવા
અર્થે

દ્રષ્ટાત—રામ સતોના હૃદયમા વમે છે ‘હૃદય’ સપ્તમી

વિ મા.

સંબોધન—બોલાવવા અગર સાદ કરવામા વપરાય છે

દ્રષ્ટાત—હે કૃષ્ણ ! મારો રથ આગળ લ્યો ‘કૃષ્ણ’

સંબોધન વિ મા છે.

[નોંધ—નામ, સર્વનામ તથા વિશેષણોને-ત્રણેને-
જ્યારે જાતિ, વચન, વિભક્તિ તથા પુરૂષ જાગેલા હોય, ત્ય-
જે તેમનો ભાષામા ઉપયોગ થાય છે.]

કર્તા—ક્રિયા જેનાથી કરાય તે કર્તા

કર્મ—જે કરવાનું હોય તે કર્મ

દ્રષ્ટાત—પડિતજી કથા વાંચે છે. સવાલ—વાચનાર કોણ ?

જવાબ—પડિતજી.

માટે ક્રિયા કરનાર ‘પડિતજી’ કર્તા.

સવાલ—વાચવાનું શું ? જવાબ—કથા અહીં ‘કથા’,

કર્મ બન્યું છે.

[નોંધ—નામ અને સર્વનામ કર્તા અગર કર્મ હોય શકે છે]

ક્રિયાપદ—જે કાંઈ પણ ક્રિયા સૂચવે, તેનું નામ ક્રિયાપદ. ક્રિયાપદમાં કાળ, પુરૂષ અને વચન હોય છે. કર્તારિ પ્રયોગમાં, ‘કર્તા’ પ્રમાણે ક્રિયાપદ, પુરૂષ તથા વચન લે છે કર્મણિ પ્રયોગમાં કર્મ પ્રમાણે ક્રિયાપદ, પુરૂષ તથા વચન લે છે ભાવે પ્રયોગમાં ક્રિયાપદ ત્રીજા પુરૂષ એક વચનમાંજ રહે છે. પોતે ન કરે અને બીજાને પ્રેરણા કરીને કાર્ય કરાવે, તો તે ‘પ્રેરક ક્રિયાપદ’ કહેવાય છે ઇચ્છાનો ભાવ સૂચવે, તો ઇચ્છાદર્શક ક્રિયાપદ કહેવાય છે ક્રિયાપદ નામભાથી બન્યું હોય, તો તે નામ ‘ધાતુક્રિયાપદ’ કહેવાય છે.

કાળ—મૂળ્ય તથા કાળ છે—ભૂત, વર્તમાન અને ભવિષ્ય.

ભૂતકાળ—આપણે વાત કરીએ તે પહેલાં જે ક્રિયા થઈ હોય, તે ભૂતકાળમાં આવે છે. ભૂતકાળના તથા પેટા ભાગ છે.

૧ પરોક્ષ ભૂતકાળ-ધણ્યા વરસપર જે વાત બની હોય તે.

૨ અસ્તન ભૂતકાળ-કાલે અગર કાલ પહેલા થોડા

વખત ઉપર જે વાત બની હોય તે

૩ અદ્યતન ભૂતકાળ-વાત કરીએ છમએ તે પહેલા

પણુ આજેજ જે વાત બની હોય તે.

વર્તમાનકાળ-ચાલુ કાળમા જે ક્રિયા ચલી હોય તે માટે

વપરાય છે

ભવિષ્યકાળ-હવે પછી જે કામ બને તેને માટે ભવિષ્ય

કાળ વપરાય છે. નેના બે ભાગ છે

૧ સામાન્ય ભવિષ્ય-વાત કરીએ તે પછી ગમે ત્યારે

કરીએ તે સામાન્ય.

૨ સ્વસ્તન ભવિષ્ય-કોઈ પણ કાર્ય આવતી કાલે થશે,

એમ જણાવવું હોય ત્યા વપરાય છે

અર્થ—ચાર છે આચાર્ય (હુકમ કરે તે), વિધ્યર્થ (વિધિ, સત્કાર, વિનતિ, પ્રશ્ન વિગેરે સૂચવે તે), આશીર્વાદાર્ય (આશીર્વા આપવાની ક્રિયા સૂચવે તે), અને ચોથું-ક્રિયાતિપત્યર્થ (સકેત સૂચવે તે)

[નોંધ—આ ચારે અર્થો ઉપર જણાવેલા કાળો સાથે સબધ રાખે છે]

વિસર્ગ—અક્ષરની પાછળ જે ટપકા મુકાય છે તે.
વ્યંજન

३५—क, ख, ग, घ, ङ
ताक्ष्य—च, छ, ज, झ, ञ,
मूर्धन्य—ट, ठ, ड, ढ, ण,
३६—त, थ, द, ध, न,
ओष्ठ्य—प, फ, ब, भ, म,

अतस्थ अथवा
अर्धस्वर } तालव्य—य
 } मूर्धन्य—रू
 } इत्य—लृ
 } इत् तथा ओष्ठ्य—ष

ઉપમાક્ષર } તાલબ્ધ—શ
 મૂલ્ય—સ
 દત્ત—સ

महाप्राण्य... ..

હજી બચનના બે ભાગ છે-(૧) ધોષ બચનો અને
(૨) અધોષ બચનો.

ધોષ બજનો—ઉપર જણાવેલા પાંચ વર્ગોમા છેલ્લા ત્રણ ત્રણ બજનો (૫૪૩=૧૫), અતરથ (૪) તથા મહાપ્રાણુ હ (૧) ધોષ કહેવાય છે કુલ (૨૦) થયા.

અધોપ વ્યંજનો—પહેલા પાચ વર્ગોમાના પહેલા બે
અક્ષરો (૫×૨=૧૦) તથા ઉપમાક્ષર (૩) મળીને કુલ (૧૩)
અધોપ વ્યંજનો છે
કુલ વ્યંજનો (૩૩) છે.

સંધિ.

અસ્કૃતમા બે અક્ષરો સાથે આવતા ધણે ઠેકાણે બે
ફેરફાર થાય છે, તે સંધિ કહેવાય છે તેના મુખ્ય મુખ્ય
નિયમો નીચે પ્રમાણે છે

૧ હ, ઝ, ઞ, ક્ર, લૃ, ળસ્વ અથવા દીર્ઘનો ગુણ અનુ-
ક્રમે ઘ, ઓ, અર અને અલ્ થાય છે.

૨ અ, ઇ અથવા ઈ, ઊ અથવા ઊ, ક્ર અથવા
ક્ર અને લૃ અથવા લૃ ની વૃદ્ધિ અનુક્રમે આ, યે, ઔ,
આર અને આલ્ થાય છે

૩ અ કે આ પછી ળસ્વ કે દીર્ઘ-હ, ઝ, ક્ર અને
લૃ આવે, ત્યારે પછીના સ્વરનો ગુણ તે બેઉ સ્વરને બદલે
મૂકાય છે. જેમકે અ કે આ પછી હ અથવા ઈ આવે તે
તે બેઉ સ્વરને બદલે ઘ મૂકાય છે, અ કે આ પછી ઝ અથવા

ઋ આવે તો બેડ સ્વર મળીને ઓ થાય છે અ કે આ પછી ઋ અથવા ઋ આવે, તો બેડ સ્વર મળીને અરૂ થાય છે. અ કે આ પછી લૃ અમર લૃ આવે, તો બેડ મળીને અલૂ થાય છે દ્વિષ્ઠાત—દ્વિષ્ઠા+દ્વિષ્ઠમ્=દ્વિષ્ઠેમ (અ ૧-૨૮) વિનય+ઉચ્ચે.=વિનયોચ્ચે (અ ૧-૧૨)

૪ અ કે આ પછી ય કે યે આવે તો બેડ મળીને યે થાય છે અ કે આ પછી ઓ કે ઓ આવે તો બેડ મળીને ઓ થાય છે દ્વિષ્ઠાત—સહસ્રા+પચ્ચ=સહસ્રૈચ્ચ (અ ૧-૧૩) પચ્ચ+પતાન્=પચ્ચૈતાન્ (અ ૧-૨૫)

૫ છેલ્લા ચાર સ્વરો (ય, યે, ઓ અને ઓ) સિવાયના સ્વરો, જ્યારે પોતાની જાતના હ્રસ્વ અથવા દીર્ઘસ્વર સ્વરે મળે ત્યારે તે બેડ મળીને એક દીર્ઘસ્વર થાય દ્વિષ્ઠાત—અમતિ+હચ્ચ=અમતીચ્ચ (અ ૧-૩૦) ઉત્ક્રામતિ+ઈશ્વર=ઉત્ક્રામતીશ્વર (અ ૧૫-૮) તુ+ઉદેશત=ઉદેશત (અ ૧૦-૪) આત્મના+આત્માન્=આત્મનાત્માન્ (અ ૬-૫) કૃતેન+અર્થઃ=કૃતેનાર્થ (અ ૩-૧૮) જ+અપરે=ચાપરે (અ ૪-૨૭)

૬ હ્રસ્વ કે દીર્ઘ ઈ, ઉ, ઋ અને લૃ ની પછી વિવિધીય (પોતાથી જુદો) સ્વર આવે, તો ઈ, ઉ, ઋ અને

લૃ ને ઠેકાણે, અનુક્રમે ચ્ ષ્ ર્ લ્ મુકાય છે. દ્રષ્ટાત—
 ગચ્છન્તિ+અનામયં=ગચ્છન્મ્યનામયં (અ. ૨-૫૭)
 શક્નોમિ+અવસ્થાતુ=શક્નોમ્યવસ્થાતુ (અ. ૧-૩૦)
 દ્વિ+પ્ષામ્=દ્વેષામ્ (અ. ૧-૪૨) ત્તુ+હમામ્=ત્વિમામ્
 (અ. ૨-૩૬)

૭ બ્યારે નામ કે ક્રિયાપદના દ્વિવચનને છેડે ફે, ડ
 અને ષ હોય, ત્યારે પછીના સ્વર સાથે સંધી કરવી નહિ
 દ્રષ્ટાત—ગિરી આરોહતિ

૮ પદને અ તે અનુનાસિક તથા અતરથ સિવાયના કોઇ પણ
 વ્યંજનના પછી ઘોષ વ્યંજન અથવા સ્વર આવે, ત્યારે
 પ્રથમના વ્યંજનને બદલે તેના વર્ગનો ત્રીજો વ્યંજન મૂકાય છે
 દ્રષ્ટાત—નગરાત્+આગચ્છતિ=નગરાઘાગચ્છતિ, ચત્
 ચત્+ચિમૃતિમત્=ચષ્ઠિમૃતિમત્ (અ. ૧૦-૪૧)

૯ તાલબ્ય કે મૂર્ધન્ય સાથે હત્ય વ્યંજન મળે, ત્યારે
 હત્યને બદલે અનુક્રમે તાલબ્ય કે મૂર્ધન્ય થાય છે દ્રષ્ટાત—
 ચત્+જ્ઞાત્વા=ચક્ષ્ઞાત્વા (અ. ૭-૨) ચત્+ઐય =
 ચક્ષ્ઐય. (અ. ૨-૭) કસ+ધિત્=કચ્છિત્ (અ. ૨-૨૬)
 સ્થાત્+અનાર્દન=સ્થાઞ્જનાર્દન [અ. ૧-૩૬]

૧૦ પદને છેડે ન હોય અને પછી ચ્, જ્, ત્ શ્,

તથા ટ્, ઠ્, આવે તો ન્ ને ઠેકાણે અનુસ્વાર અને વિસર્ગ બેઉ થાય છે. વિસર્ગના પછી ક્ ક્ આવે તો વિસર્ગનો ક્ થાય છે, ટ્ ટ્ આવે તો વિસર્ગનો ષ્ થાય છે અને ત્ કે થ્ આવે તો વિસર્ગનો સ્ થાય છે વિરાટ.+ચ=વિરાટચ (અ ૧-૪) પ્રાણાનુ+સ્યક્ત્વા=પ્રાણાંસ્યક્ત્વા (અ ૧-૩૩)

૧૧ અનુનાસિક સિવાય કોઇ પણ સ્પર્શ વ્યંજનના પછી અધોષ વ્યંજન આવે, તો પૂર્વના વ્યંજનને મદ્યે તેના વર્ગનો પ્રથમ અક્ષર આવે છે કકુમ્+પ્રાન્ત=કકુપ્રાન્ત વેદ્+તિ=વેત્તિ (અ ૨-૧૯) ઉદ્+તિષ્ઠ=ઉત્તિષ્ઠ [અ. ૪-૪૨]

૧૨ દત્ત વ્યંજન પછી લ્ આવ્યો હોય, તો દત્ત વ્યંજનનો લ્ થાય છે. દ્રષાત-ભગવત્+લીલા=ભગવલ્લીલા.

૧૩ જો ન્ પછી લ્ આવ્યો હોય, તો ન્ ને બદલે અનુનાસિક લ્ થાય છે એટલે ન્ ની પહેલાના અક્ષર ઉપર અર્ધ અનુસ્વાર મુકાય છે, અને ન્ ને ઠેકાણે લ્ થાય છે દ્રષાત-અસ્મિન+લોકે=અસ્મિલ્લોકે

૧૪ પદ્મે અતે ક્, ણ્, ન્ આવે અને તેની પૂર્વે હ્રસ્વ સ્વર હોય, અને તેની પછી કોઇપણ સ્વર હોય, તો

ક્ર, ણ અને નૂ એવડાય છે ઘસન+અવરાત=ઘસન્નંવરાત.

૧૫ પદના અતમા નૂ પછી શ્, ષ્, સ્ અગર હ્ હોય, તો નૂ નો અનુસ્વાર થાય છે દ્રષ્ટાત-વિદ્વાસૌ.

૧૬ શબ્દ અથવા રૂપને છેડે, કોઇપણ વર્ગના પહેલા આર વર્ણોમાનો એક વર્ણ આવ્યો હોય, અને તે વર્ણની પાછળ શ્ આવ્યો હોય, અને તે શ્ ની પાછળ કોઇ સ્વર, અર્ધસ્વર કે અનુનાસિક આવ્યો હોય, તો શ્ નો વિકલ્પે છ થાય છે દ્રષ્ટાત-અવદત્+શઠ [નિયમ ૯ પ્રમાણે] અવદત્+શઠ.=અવદત્છઠ

૧૭ વિસર્ગની પહેલા અ હોય, અને પછી અ કે ઘોષ વ્યંજન હોય, તો વિસર્ગનો ડ થાય છે. તે ડ પૂર્વના અ મા મળીને ઓ થાય છે દ્રષ્ટાત-ય+મામ્=યો મામ્ (અ ૬-૩૦)

૧૮ પદને અતે ય અગર ઓ હોય, અને પછી અ આવે, તો તે અ લોપાય છે અને તેને બદલે આવુ (ડ) અવગ્રહનું નિશાન મુકાય છે, દ્રષ્ટાત-સ.+અર્જુન=સોર્જુન (અ ૪-૫), અજ્ઞ.+અપિ=અજ્ઞોડપિ [અ ૪-૬] નિરીક્ષે+અહમ્=નિરીક્ષેહમ્ [અ ૧-૨૨] યતે+અત્ર=યતેહત્ર [અ. ૧-૨૩]

૧૬ વિસર્ગની પૂર્વે આ હોય, અને પછી સ્વર કે ધોષ વ્યજન આવે, તો વિસર્ગ ઉઠી જાય છે. વિસર્ગની પૂર્વે અ હોય, અને પછી અ સિવાયનો કોષપથ્ય સ્વર હોય, તો પથ્ય વિસર્ગ લોપાય છે વિસર્ગ લોપ થયા પછી પાસે આવેલા સ્વરોમા સધિ થતી નથી દ્રષ્ટાત—સમવેતા +યુયુત્સવ= સમવેતા યુયુત્સવ (અ ૧-૧), કામ +પષ.=કામ પષ [અ ૩-૩૭] શૂરા +મદ્યે=શૂરા મદ્યે [અ. ૧-૫] વિષયાઃ+વેદા=વિષયા વેદા [અ ૨-૪૫]

૨૦ સ્ અથવા વિસર્ગની પછી શૂ ષ કે સ્ આવે તો વિસર્ગ કાયમ રહે છે, અથવા તો વિસર્ગને બદલે શ, ષ અગર સ્ થાય છે દ્રષ્ટાત—પાઙ્કલા +ચ=પાઙ્કલાચ [અ ૧-૧] યજ્ઞ+તપ+તથા=યજ્ઞસ્તપસ્તથા અ ૧૭-૭

૨૧ સ્ અથવા વિસર્ગની પૂર્વે અ અગર આ સિવાયનો કોષ પથ્ય સ્વર હોય, અને પછી સ્વર કે ધોષ વ્યજન આવે, તો વિસર્ગનો રૂ થાય છે આ પ્રમાણે બનેલા રૂ પછી ખીજો રૂ આવે, તો પૂર્વનો રૂ લોપાય છે તેની પૂર્વનો હ્રસ્વ સ્વર હોય, તો દીર્ઘ કરવો દ્રષ્ટાત—યોનિઃ+મહદ્= યોનિર્મહદ્ [અ. ૧૪-૩]

૨૨ ષ, ષે, ઓ, અને ઔ સ્વરની સાથે જોડાતા
 અય્, આય્, અઙ્, અને આઙ્ મને છે પદને અતે ચ્
 તથા વ્ હોય, તો તેનો વિકલ્પે લોપ થાય છે દ્રષ્ટાત-સર્વે+
 ષવ=સર્વેય્+ષવ. ચ્ નો લોપ થતા, સર્વે ષવ બન્યું છે.
 [અ. ૧-૬] પૂજાર્હૌ+અરિસ્રદન=પૂજાર્હૌઅરિસ્રદન
 [અ. ૨-૪] ચર્તે+ષવ=ચર્તે ષવ [અ ૩-૨૨]

૨૩ પદને કે શબ્દને અતે આવેલા વ્યંજનના પછી
 કોઇ પણ અનુનાસિક આવે, તો તે વ્યંજનને બદલે તેનાજ
 વર્ગનો અનુનાસિક (વિકલ્પે) મૂકાય છે દ્રષ્ટાત-તસ્માત્+જ+
 અર્હા=તસ્માન્નાર્હા [અ. ૧-૩૭], અસ્માત્+નિઘર્તિ-
 તુમ્=અસ્માન્નિઘર્તિતુમ્ [અ ૧-૩૯] તત્+મે=તન્મે
 (અ ૧-૪૬)

સમાસ.

જે અથવા જેથી વધારે નામો એક સાથે જોડવાથી
 કાંઇ સુદર અર્થ સમજાનો હોય, તો તેનું નામ સમાસ. આવા
 સમાસો-છ છે

(१) छन्दः सभास—ऽक्षत-पणघा च आनकाः
च गोमुखा च=पणवानकगोमुखा [अ. १-१३]
रागः च छेषः च=रागछेषौ (अ. ३-३४)

(२) तत्पुरुष सभास—ऽक्षत-विस्मयेन आविष्टः=
विस्मयाविष्टः (अ. ११-१४) देवानाम् ईशः=देवेश
(अ. ११-४५)

(३) त्रिगु सभास—ऽक्षत-त्रयाणां गुणानाम्
समाहारः=त्रैगुण्य (अ. २-४५)

(४) कर्मधारय सभास—ऽक्षत-परमः आत्मा पर-
मात्मा (अ. १५-१७)

(५) बहुव्रीहि सभास—ऽक्षत-ब्रह्मणा संस्पर्श
यस्य तत्=ब्रह्मसंस्पर्शम् (अ. ६-२८) विजितानि
इन्द्रियाणि यस्य स=विजितेन्द्रिय (अ. ६-८)

(६) अव्ययीभाव सभास—ऽक्षत—आत्मनि इति
अध्यात्मम् (अ. ८-१)

हवे आशी भाते—नाम, सर्वनाम, विशेषण, कृदन्त
तथा क्रियापदानां रूपेण रक्षा ते रूपे अनावधानी रीतं सहेजभा
समन्वयी देवाय तेवी नथी, तो पथुं श्रुतासुखे श्रुतश्रुतावणी
तथा धातुश्रुतावणीनां अध्यास अवश्य करे

સમાપ્ત—હ્યો ત્યારે જયશ્રીકૃષ્ણ તો કહો !

વિનતી—બાળકની ભાગી બોખરી વાણી જેમ માતા-પિતા સહેલાઈથી સમજીને સુધારી લે છે, તેમ આ ગ્રન્થમા કાંઈ બૂલચૂક રહી ગઈ હોય તો, આપ સજ્જન સુધારી લેશો.

પ્રેમસ્વરૂપ શ્રીકૃષ્ણજી.

ગીતા વાંચો છો, પણ ‘પ્રેમ સ્વરૂપ શ્રીકૃષ્ણજી’ વાંચો છો ? રગીલા શ્રીકૃષ્ણના મનથી—જ્ઞાનથી—હૃદયથી કદિ દૃષ્ટિ ન કરો છો ? તેઓશ્રી શ્રીમદ્ ભાગવતના દશમ સ્કંધમા ખાસ કરીને બીરાજે છે શ્રીમદ્ ભાગવતના ભાષાતર વાચતા હશે, અગર સામળતા હશે, પણ ખુલાસાવાળો દશમ સ્કંધ આપના હાથમા આવ્યો છે ? સમય સમયના ભજન કર્તન જેમા હોય—દ્રષ્ટાત સિદ્ધાંતથી વિશેષ પ્રકાશ આવે, એવો દશમ સ્કંધ, આપના હાથમા આવ્યો છે ? વિવેચનની ભાષા સાદી અને સરલ હતા, તેમા ઉપદેશ સચોટ હોય, ત્વરાથી શ્રીકૃષ્ણ સાનિધ્ય થાય, એવો દશમસ્કંધ—હજી આપના હાથમા આવ્યો છે ? ન આવ્યો હોય, તો ત્વરાથી અહીંથી

પ્રગટ થતું મોક્ષ પત્રિકા નામનું માસિક મગાવો એક વરસ મગાવીને ખાત્રી કરો. લવાજમ માત્ર રૂ ૨) છે શ્રી હશમ-સ્કંધ ૧૬૮૩ના મહા માસથી શરૂ થયો છે દર મહા માસથી વરસ બદલાય છે હાલ ખીન્નું વરસ ચાલે છે મહાન યોગેશ્વર શ્રીકૃષ્ણની યોગ કળાનો હશમસ્કંધમા વિસ્તાર છે આવી જુજ રકમ ગમે ત્યાં-છેવટે આપાણીમા-ફેકી દેતા હશે યોગ્ય લાગે તો મગાવો

કેટલાએક ગીતા બાલુનારા, ભાગવત પુરાણનો અનાદર કરે છે, તે અકુસોસની વાત છે કેટલાએક ગીતા વાચનારા ભક્તિમાર્ગનો અને કર્મમાર્ગનો અનાદર કરીને, કેવળ બ્રહ્મ-ગાની થવા માગે છે, તેઓ પણ દયાને પાત્ર છે તેઓ હિંદુ-શાસ્ત્રના ખરા રહસ્યને સમજ્યા નથી તેઓ ધોળા દહાડે બૂલા પડ્યા છે

અમદાવાદ—શ્રી ડાયમંડ જ્યુવેલરી પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં,
પરીખ દેવીદાસ હજનલાલે બપો

તત્ત્વજ્ઞાનના અન્થો.

વેદાંત—

શ્રીવિવેકચૂડામણિ [વિસ્તારવાળી ટીકા સાથે] ૧-૧૨-૦
[તેના ચાર પ્રકરણ છે. દરેકની કીમત ૦-૧૦-૦]

તત્ત્વબોધ અને આત્મબોધ દરેકના ૦-૩-૬

મોહમુદગર અને ચર્ચટપજ્જરિકા દરેકનો ૦-૧-૬

બર્તોપનિષદ્ અને મણિરત્નમાળા દરેકના ૦-૨-૦

રત્નોની ટોપલી, પ્રભુ કેમ દૂરના દૂર ? કર્મ, જ્ઞાન અને } દરેકની
ભક્તિ, તથા ધાર્મિક પ્રથમ પોથી } ૦-૦-૬

તમે ક્યા છો ? દેવ બનવાની કુચી દરેકની ૦-૦ -

ચોગ—સાધનપાદ ૦-૮-૦ સમાધિપાદ ૦-૧

મોક્ષપત્રિકા—શ્રીમદ્ ભાગવત ઉપર વ્યાખ્યા

દર વરસના લવાજમના રૂ ૨) ૭૬ થી પ્રગટ
છે પાછલા પુસ્તકો હજી મળી શકે છે, તેના બધા
સાથે દરેક પુસ્તકના રૂ ૨-૬-૦ જોઈએ તો લખો —

વ્યવસ્થાપક મોક્ષપત્રિકા. મું. અમદાવાદ

